

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Kültürel Çalışmalar ve Medya Bilim Dalı

**MUHAFAZAKÂRLIK VE NEOLİBERALİZM KISKACINDA YENİ
BİR KÜLTÜRÜN DOĞUŞU: BAŞAKŞEHİRLİ OLMAK**

Muhammet Ali DOKUMACI

Yüksek Lisans

Ankara, 2020

MUHAFAZAKÂRLIK VE NEOLİBERALİZM KISKACINDA YENİ BİR KÜLTÜRÜN
DOĞUŞU: BAŞAKŞEHİRLİ OLMAK

Muhammet Ali DOKUMACI

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Bilimleri Anabilim Dalı
Kültürel Çalışmalar ve Medya Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Ankara, 2020

TEŞEKKÜR

Öncelikle eğitim sürecim boyunca maddi ve manevi yardımlarını benden esirgemeyen ve yüksek lisans eğitimimi tamamlayabilmem için ellerinden gelen tüm çabayı gösteren aileme teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca katılım göstermekten en çok keyif aldığım derslerden birisi olan Görsel Antropoloji dersi ile ufkumu açan ve danışmanım olarak tez yazdığım süreç içerisinde tüm yoğunluğuna rağmen vaktini ve bilgisini benden esirgemeyerek tezimde büyük emeği olan değerli hocam Doç. Dr. Gülsüm Depeli Sevinç'e büyük bir teşekkürü borç bilirim.

En başta Kültür Tarihinde İleri Araştırmalar dersi ile birebir tanıma fırsatı bulduğum, katılım gösterdiğim her dersinde ufkumu açan ve bu tezin konusunun netleşmesini sağlayan Prof. Dr. Suavi Aydın olmak üzere, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Hem bu tezin ortaya çıkmasında, hem de hayatımın her alanında benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen hocam, abim ve dostum M. Oğulcan Turan'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak tüm yakın dostlarıma birer birer teşekkür ederim. Doğrudan ya da dolaylı olarak bu tezin ortaya çıkmasında ve tamamlanmasında her birinin büyük katkıları oldu.

ÖZET

DOKUMACI, Muhammet Ali. *Muhafazakârlık ve Neoliberalizm Kıskaçında Yeni Bir Kültürün Doğuşu: Başakşehirli Olmak*, Yüksek Lisans, Ankara, 2020.

Bu çalışma inşa sürecinin başlamasından itibaren 25 yıl gibi kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen, İstanbul'un özellikle muhafazakâr kesimin nazarında en gözde ve modern yaşam alanlarından birisi olan Başakşehir'i konu almaktadır. Bu bağlamda bir yaşam alanı olarak Başakşehir'in neo-liberal ekonomi politikalarının etkisiyle mekansal olarak yıllar içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümler incelenmektedir. Aynı zamanda tıpkı mekânda olduğu gibi, Başakşehirliilerin gündelik hayatı deneyimleme tarzlarının da zaman içerisinde benzer bir şekilde dönüşmesi sonucunda ortaya çıkan yeni yaşam tarzları çalışma içerisinde tartışılmaktadır. Böylelikle muhafazakâr kesimin Başakşehir deneyimi çerçevesinde giderek daha modern ve tüketim odaklı bir tarza geçiş süreçlerinin izinin sürülmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler (En az 3, en fazla 7 kelime)

Başakşehir, mekân, gündelik hayat, modernleşme, neoliberalizm, muhafazakârlık

ABSTRACT

DOKUMACI, Muhammet Ali. *A Birth of a New Culture Stuck Between Conservatism and Neoliberalism: Being From Başakşehir*, Master, Ankara, 2020.

This study is about Başakşehir, which is one of the most popular and modern living spaces of Istanbul, especially in the eyes of the conservative segment, although only a short period of 25 years has passed since the beginning of the construction process. Within this framework, spatial changes and transformations under the influence of neo-liberal economic policies of Başakşehir, as a living space, have been examined. In addition, the new lifestyles that emerged as a result of the transformation of the way people of Başakşehir experience their daily lives, as well as the spaces; have been discussed in the study. In this way, it is aimed to trace the gradual transition processes of the conservative segment to a more modern and consumption-oriented style within the framework of Başakşehir experience.

Keywords (*Minimum 3, maximum 7 words*)

Başakşehir, space, everyday life, modernization, neoliberalism, conservatism

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM : MEKÂN DÜŞÜNCESİ, MEKÂNIN ÜRETİMİ VE GÜNDELİK HAYAT	9
1.1. MEKÂNIN TARİHİ	9
1.2. HENRİ LEFEBVRE’DE MEKÂN DÜŞÜNCESİ	10
1.2.1. Mekânın Üretiminde İdeoloji ve Enerji Bağlantısı.....	13
1.2.2. Toplumsal Mekânın Tarihi ve Dönemleri.....	14
1.3. HETEROTOPYALAR	17
1.4. GÜNDELİK HAYATIN KURAMI	19
1.4.1. Gündelik Hayatta Taktikler ve Stratejiler.....	22
1.4.2. Ritimanaliz.....	23
2. BÖLÜM : NİCEL VERİLER İLE BAŞAKŞEHİR	26
2.1. BAŞAK KONUTLARI PROJESİ	26
2.2. BAŞAKŞEHİR’İN YÜKSELİŞİ	30
2.2.1. Büyük Projeler ve Yatırımlar.....	32
2.3. BAŞAKŞEHİR’İN YAPILARI VE ESTETİĞİ	40
3. BÖLÜM: BAŞAKŞEHİR’İN DEĞİŞEN RİTİMLERİ	45
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	45

3.1.1. Sahaya Dair Bilgiler.....	46
3.2. RİTİMLERİN DÖNÜŞÜMÜ.....	48
3.3. TOPLUMSAL MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ: MAHALLEDEN MODERN SİTEYE	52
3.3.1. Kiptaş ve Rantçı Planlama.....	53
3.4. ERKEN DÖNEM BAŞAKŞEHİR'DE KAMUSAL ALAN.....	57
3.5. BAŞAKŞEHİR'İN DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMÜ	59
3.5.1. Muhafazakârlıktan İslamcılığa.....	63
3.6. ÇELİŞKİLER VE YAMALAR.....	67
3.7. GLOBAL VE YEREL ARASINDA TEMSİL BİÇİMLERİ	74
4. BÖLÜM: MUHAFAZAKÂR BİR GÜNDELİK HAYAT KURGUSU.....	81
4.1. GÖRÜNÜR VE GİZLİ GÜNDELİK HAYAT.....	85
4.2. “BAZEN İSTEMEDEN GÜNAH İŞLİYORUM.”.....	93
4.3. BİR GELENEĞİ HATIRLA(T)MA YOLU OLARAK DİNİ SOHBETLER.....	95
4.3.1. İslami Söyleşiler ve Etkinlikler.....	98
4.4. ÜCRETSİZ KURSLAR: “EŞLERİMİZ VE ÇOCUKLARIMIZDAN GERİ KALMIYORUZ.”.....	101
4.5. BAŞAKŞEHİR GENÇLİĞİNİN POPÜLER MEKÂNLARI: “KIZLAR MİNİ ETEKLİ DEĞİLDİR AMA GÖZ KAMAŞTIRICI TESETTÜRLER GİYERLER.”.....	104
4.6. “İNSANLAR ARTIK ALIŞVERİŞ İÇİN BAŞKA SEMTLERE GİTMEME BAŞLADI.”.....	108
5. BÖLÜM: HETEROTOPYALAR VE FARKLILAŞMALAR.....	110
5.1. HETEROJEN KİMLİKLER.....	112

**5.2. MUHAFAZAKÂR BİR BÖLGENİN DÖNÜŞÜMÜ: HOMOJENLİĞE
KARŞI HETEROJENLİK.....117**

SONUÇ119

KAYNAKÇA.....129

EK 1. GÖRÜŞMECİ PROFİL TABLOSU.....132

EK 2. ORJİNALLİK RAPORU.....134

EK 3. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU.....135

GİRİŞ

21. yüzyılın ilk çeyreğine yaklaşılrken Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının neo-liberal politikaları ve inşaata dayalı büyüme modelinin etkisi ile Türkiye'nin hemen her şehrinde uydu kentler inşa ediliyor. Bu uydu kentler temelde insanlara daha güvenli, yaşanabilir ve düzenli yaşam alanları vaat ediyor. Tarihsel olarak bakıldığında, kentsel dönüşüm çerçevesinde uydu kentleşmenin ilk ayağı 1980'li yıllarda Turgut Özal iktidarıyla gerçekleşti (Güzey, 2012, s. 68). Sonraki süreçte, 1990'lı yılların ortasından itibaren Refah Partisi (RP), 2002 yılından itibaren ise AKP iktidarı neo-liberal politikalar çerçevesinde yeniden yapılandırmanın başrolleri oldu.

Türkiye'nin ilk uydu kenti olarak adlandırılan Bahçeşehir'e ilk yerleşimler 1994 yılında gerçekleşirken, bu çalışmanın araştırma nesnesi konumunda olan Başakşehir ise bundan sadece bir yıl sonra, 1995 yılında Başak ve Hilal Konutları projesi adı altında inşa edilmeye başlandı. Başak ve Hilal Konutları projesini ortaya çıkaranlar dönemin RP lideri Necmettin Erbakan ve RP'li İstanbul Büyükşehir Belediye (İBB) Başkanı Recep Tayyip Erdoğan oldu. O dönemki ismiyle Başak Konutları'nın inşaatı 28 Şubat süreci nedeniyle bir süre için sekteye uğrarken, 2002 yılından itibaren AKP'nin tek başına iktidar olmasıyla beraber bölgeye yapılan yatırımlar arttı ve Başakşehir giderek büyüyen ve gelişen bir yaşam alanı haline geldi.

Ancak Başakşehir'in hızlı gelişimi kısa süre içerisinde bölge nüfusunun demografik yapısının da değişmesine neden oldu. İlk yerleşimciler büyük oranda ucuz toplu konut projesinden faydalanarak ev sahibi olma amacıyla olan düşük gelirli vatandaşlar, özellikle 2010 yılından itibaren yapılan büyük yatırımların da etkisiyle Başakşehir varlıklı İslami kesimin yoğun olarak ilgi gösterdiği bir yaşam alanı haline geldi. Bu dönüşüm süreci neticesinde muhafazakâr bir yerleşim olarak bilinen Başakşehir aynı zamanda modern bir tüketim mekânının özelliklerini içeren bir semt haline geldi. Bununla paralel olarak Başakşehirliler de İslami değerler çerçevesinde israftan kaçınan, mütevazı, dini değerlerine ve geleneklerine bağlı şekilde söylemselleşen muhafazakârlık biçimlerine sahipken, zaman içerisinde post-modernizmin¹ ve buna

¹ Mike Featherstone'un (2013) bahsettiği üzere post-modernizm; edebiyat, sosyoloji, felsefe ve mimari gibi çeşitli alanlarda farklı tanımlamalar ile yaygın olarak kullanılan muğlak bir kavramdır. Bu çalışma içerisinde post-modernizm kavramının kullanım biçimi şu tanımlama ile ifade edilebilir: "Post-modernizm kültürün tüm toplumsal dünyaya, toplumsal hayatımızdaki her şeyin kültürel hale geldiği

bağlı olarak tüketim toplumunun güncel görünümünü içerisinde barındıran bir yaşam tarzı arz etmeye başladılar. Böylece Başakşehir’de artık neo-liberal değerlerin İslamcı bir tarz ile harmanlandığı çok daha melez ve heterojen bir toplumdaki söz etmek mümkün hale geldi.

Bu bağlamda çalışmanın temel araştırma sorusu Türkiye’deki muhafazakâr ve İslamcı olarak tanımlanan kesimin neo-liberalizmin değerleriyle buluşmasıyla mekânı üretim ve kullanım biçimleri ile gündelik hayat düzeyinde gözlemlenen yaşam tarzlarını ne tür bir motivasyon çerçevesinde güncelledikleridir. Bununla beraber bu motivasyon sonucunda muhafazakâr Başakşehirliilerin yaşam tarzlarında yaşanan değişim ve dönüşümlerin yaşadıkları mekânı ve gündelik hayatı nasıl şekillendirdiği araştırılacaktır. Başakşehirliiler her ne kadar tüm muhafazakârlığın ve İslamcılığın temsili konumunda olmasalar da, sahip oldukları tüketim olanakları ve aynı doğrultuda gelenek ile modernliği harmanlama biçimleri ile kendilerini günümüz Türkiye’sinin elit Müslümanları olarak görmektedirler. Başakşehir ise inşa edilmeye başlandıktan sonra kısa bir süre içerisinde muhafazakârlar ve İslamcılar için statüsü yüksek ve aynı zamanda neredeyse ütopyik olarak değerlendirilebilecek bir yaşam alanı haline gelmiştir. Dolayısıyla neo-liberalizmin vaat ettiği tüketim kültürünün etkisiyle ortaya çıkan yeni *İslami* yaşam tarzları Başakşehirliilerin İslami değerler ile çelişen konseptleri kendilerine uygun bir şekilde yamalamalarına neden olmaktadır. Bu durumun yarattığı etkiler nedeniyle Başakşehir hem muhafazakâr İslamcılarının hem de İslamcı olmayan farklı kesimlerin çeşitli tonlardaki görünümünün ortaya çıktığı giderek daha kozmopolit bir semt haline almaktadır. Geleneksel İslami değerlerin kimi zamanlar tamamen kimi zamanlar ise kısmen geride bırakılmasıyla söz konusu olan modernizasyona rağmen Başakşehirliiler hala kendilerini muhafazakâr olarak tanımlamaktadırlar. Böylelikle, bu çalışma içerisinde muhafazakârlığın bu modern formunun arkasında yatan düşünce tarzı ortaya çıkarılmaya çalışılacak ve muhafazakârlığın modern formunun somut görünümleri irdelenecektir.

Çalışmanın amacı Başakşehir’in sosyo-tarihsel bir betimlemesini yaparak geçirdiği dönüşümleri izlemek ve bu dönüşümün dinamiklerini anlamaktır. Bu tarihsel inceleme

söylenilecek ölçüde müthiş bir hızla yayılmasına yol açan günümüz çokuluslu kapitalizminin merkezleşmiş küresel şebekesinde yeniden üretimin oynadığı temel role yaslanır” (Jameson’dan aktaran Featherstone, 2013, s. 31).

neticesinde ortaya çıkacak olan güncel bilgiler sadece Başakşehir ve Başakşehirliiler özelinde kalmayacaktır. Son yıllarda akademik açıdan da ilgi odağı olmaya başlayan Başakşehir'in, Türkiye'deki İslamcı ve muhafazakâr kesimin geçirdiği dönüşümü, özellikle yeni tüketim, yaşam tarzı, iyi yaşam taleplerini izleyebilmeyi olanaklı kılan bir niteliği olduğunu iddia etmek mümkündür. Bunun nedeni ileride çalışma içerisinde detaylı bir şekilde gösterileceği üzere Başakşehir'in yeni bir toplumsal mekân olarak, yeni sosyo-kültürel ve ekonomik kent sakini profiliyle birlikte, Türkiye'nin en varlıklı ve modern yaşam alanlarından birisi olmasıdır. Bu nedenle Başakşehir, özellikle daha iyi bir semtte daha iyi imkânlar ile yaşamak isteyen dindarların ilk tercihi konumuna yükselmiştir. Öte yandan Başakşehir deneyimi içinde, birincisi İslami ve muhafazakâr değerler dönüşüm geçirmek zorunda kalmıştır. İkincisi, yerleşim hem sunduğu olanaklar, hem de iş ve sermaye akışlarının zaruriyeti gereği, İslami muhafazakârlar dışında siyasi görüşlere ve kültürel değerlere sahip insanlar için de bir adrese dönüşmüş ve göç profili zaman içinde daha farklı kesimleri içine alacak şekilde değişmiştir.

Böylelikle Başakşehir'in aşamalı bir şekilde giderek daha heterojen ve farklı yaşam tarzlarını içerisinde barındıran bir mekân halini aldığı söylenebilir. Bu dönüşüm nedeniyle Başakşehir'in iç mekânları (konutları, alışveriş yerleri, okulları, kafé ve restoranları vb.) giderek daha lüks ve modernize edilmiş biçimler kazanmıştır. Ancak bu modernizasyon aynı zamanda İslami, neo-Osmanlı ve çeşitli doğulu motiflerle muhafazakârların beğenisine göre şekillendirilmiştir. Değişen tek şey Başakşehir mekânı (ya da Başakşehir'in parçalı mekânları) olmamıştır. Başakşehir toplumu da benzer bir şekilde mütevazı ve geleneksel yaşam tarzını kısmen terk etmiştir. Sahip olunan ve benimsenen yeni yaşam tarzlarının ise modernlikle gelenekselliğin farklı melezliklerini ve yamalarını içerdiği söylenebilir. Dolayısıyla hem Başakşehir mekânı, hem de Başakşehir toplumunun gündelik hayatı globalin ve yerelin farklı tonlarının karışımları ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede Başakşehir'deki yaşamı, hem yapısal nitelikleriyle, hem aktörleriyle, hem de gündelik, kültürel, iletişimsel bileşenleriyle bir yaşam alanı olarak bütünlüklü şekilde görebilmek için, diğer bir deyişle Başakşehir mekânına ve toplumuna dair analiz yapabilmek için, kuramsal açıdan Fransız filozof Henri Lefebvre'in toplumsal mekânın ve gündelik hayatın üretimine dair yaptığı önemli çalışmalardan yararlanılmıştır. Bununla beraber Michel Foucault'nun mekân düşüncesi üzerine ürettiği heterotopya

kavramı ile Michel De Certeau'nun gündelik hayat düşüncesinin kuramsal boyutuna dair ortaya çıkardığı taktik ve strateji kavramları da çalışma içerisinde Lefebvre'in felsefesini destekleyici bir biçimde kullanılmaktadır. Özellikle Henri Lefebvre'in mekânın üretimi kavramlaştırmasının ve mekâna dair ürettiği yaşanan-temsil edilen-tasarlanan mekân ayrımlarının bu çalışma içerisindeki rolü oldukça kritiktir. Konu kuramsal tartışma kısmında detaylandırılacaktır.

Kent ve mekân tartışmalarına dair küçük bir özetle devam edecek olursak, tarihe bakıldığında mekânın tasarımı ve kullanımı zaman içerisinde çeşitli süreçlerden geçmiş ve değişmiştir. Günümüzün kentlerinde ise özellikle Hausmann, Le Corbusier gibi mimarların ya da Bauhaus okulunun etkili olduğu izlenmekte, bu mekân tasarımlarına bakıldığında aynı anda bir homojenleştirme ve parçalamanın söz konusu olduğu görülmektedir. Mekân kapitalizme özgü bir biçimde hem parçalanarak sermaye güçlerine ve tüketim zincirine tahsis edilmekte, hem de homojen bir şekilde belirli işlevlere yönelik olarak kurgulanmaktadır. Her ne kadar mekânın üretimine ve kullanımına dair yürütülen tartışmalar günümüzde (kapitalizmin ortaya çıktığı kıta olması nedeniyle) Avrupa merkezli bir bakış açısıyla ele alınıyormuş gibi düşünülse de, Lefebvre'in de işaret ettiği gibi mekâna global ve bütünsel bir şekilde bakılmalıdır. Bu nedenle Başakşehir gibi, Türkiye'de bulunan bir uydu kentin mekânının incelenmesi mekânın üretimi sürecinin dışında kalmamakta, bilakis merkezine oturmaktadır:

“Mekânı ilgilendiren stratejik hipotez ne az gelişmiş denem ülkelerin rolünü dışlar, ne de sanayi ülkelerinin ve işçi sınıflarının rolünü. Tersine: Ayrışık yanların bir araya gelmesini, ayrı hareket ve öğelerin birliğini hedef ve ilke olarak ortaya koyar. Dünya çapındaki deneyim bu şekilde -dünya çapındaki mekânın farklı sınımalarının kümesi olarak- düşünmeye çalışıldığında, bu hipotez, devlet tarafından, siyasal iktidar tarafından, dünya çapındaki pazar ve meta dünyası tarafından homojenleştirilmeye (bu homojenleştirme, pratik olarak soyut mekânın içinde ve bu mekân dolayısıyla ifade bulur) karşı dile getirilmiş olur. Hipotez ise, farklılıkların -doğadan kaynaklanan ve ekolojinin (rejimler, ülkeler, tarihsel kentler, etnik yapılar, kaynaklar, vb.) tek başına vurguladığı farklılıklar da dahil- sorumluluğunun üstlenilmesini içerir” (Lefebvre, 2016, s. 91).

Bu çalışmanın araştırma sahası olan Başakşehir geleneksellikten (ya da yerellikten) modernliğe (ya da globalliğe) doğru geçişin farklı çizgilerini içerisinde barındırdığı için mekânsal bir analiz için oldukça elverişli bir yer konumundadır. Her ne kadar Türkiye kapitalizmi doğal süreci içerisinde deneyimlemiş bir ülke olmasa da, günümüzde Başakşehir gibi ileri kapitalizmin yapısal karakteristiğine (ve dolayısıyla tüketime)

uygun olarak üretilen mekânlar vasıtasıyla modernliğin (ya da post-modernliğin) yerel ölçekte ortaya çıkardığı kültürel değişimlerin izlenmesi ve betimsel olarak ortaya koyulması mümkün olmaktadır.

Kültürel deneyim ve pratik alanındaki değişimleri izlemek gündelik yaşama dikkat yönelten etnografik yaklaşımlarla mümkün olmaktadır. Gündelik hayatın kuramsal temelleri ise toplumsal bir mekân içerisinde yaşayan öznelerin yaşam pratiklerinin incelenmesine tekabül etmektedir. Kimi zaman sıradan ve basit görünen, kimi zaman ise kolaylıkla görünmeyen ve gizlenen yaşamsal faaliyetler gündelik hayatın temelini oluşturmaktadır.

Daha önce de bahsedildiği gibi Başakşehir 2000’li yılların başında İslamiyet’in kurallarına daha fazla riayet eden ve uyan, aynı zamanda daha düşük gelirli insanların meskeni konumundaydı. Dolayısıyla bu dönemlerde gündelik hayat daha homojen ve sade bir şekilde, dolayısıyla daha yavaş ritimler ile atmaktaydı. Ancak bahsedildiği gibi, zaman içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümlerle beraber yerleşimde daha heterojen bir demografik yapı ortaya çıktı. Bu dönemde mutaassıp olan kesimler yavaş yavaş Başakşehir’i terk etti. Kimileri ise yaşam tarzını değişen dinamiklere uygun olarak yeniden şekillendirdi. Böylelikle nüfus yapısı heterojenleşirken gündelik yaşamın aktörleri, bileşenleri, etkinlikleri, toplu bir bakışla söylersek ritimleri çeşitlendi; aynı zamanda farklılaşmalar nedeniyle hızlandı. Tezin ikinci bölümünde detaylı olarak ortaya koyulacağı üzere, Başakşehir’in, İslami muhafazakâr dokusu yanında, neo-liberalizmin mikro ölçekli bir evi gibi tasarlanmış olduğunu ve bu doğrultuda tüketebildiği ile karakterize olan yeni öznelerini çağırdığını söylemek mümkündür. Nitekim daha fazla tüketimin bölge halkının ortak özelliği haline geldiği daha ilk bakışta söylenebilir.

Bugüne kadar sosyal bilimler alanında Başakşehir üzerine değerli çalışmalar yapılmıştır (Çavdar, 2010; Gürgün 2014; Özet, 2019). Ancak Başakşehir sürekli olarak yenilenen, değişen ve dönüşen bir yaşam alanı olması ve bununla beraber AKP iktidarının sıklıkla dile getirdiği bir ifade olan “Yeni Türkiye”nin en somut ve güncel görünümünü gösterebilecek potansiyelde olması nedeniyle farklı bakış açıları çerçevesinde yorumlanabilecek bir araştırma sahasıdır. Ayşe Çavdar’ın çalışmaları Başakşehir’e dair yapılan ilk kapsamlı çalışmalar olma niteliğini taşıırken, Gürgün’ün çalışması yapıldığı

dönem içerisinde Başakşehir'in farklı etapları arasında orta sınıf ile üst sınıfın çatışmalarını ele alması açısından değerlidir. İrfan Özet ise daha radikal bir İslam biçiminin yaşandığı İstanbul'un Fatih ilçesi ile modern İslamcılığın bölgesi olarak nitelendirilen Başakşehir arasında karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Çalışmasında daha geleneksel bir nüfusu içerisinde barındıran Fatih semti ile İslam'ın daha modern-muhafazakar yüzü olarak tanımlanabilecek Başakşehir arasında dönüşen muhafazakar habitusu incelemiştir.

Bu çalışmada ise Başakşehir üzerine yapılan diğer çalışmalardaki analizlerin ve yorumların tekrarlanmaması amacıyla, yaşamının kayda değer bir bölümünü Başakşehir'de geçirmiş bir araştırmacı olmamın da avantajıyla sosyo-tarihsel bir bakış açısı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu avantajın sağladığı koşullarla beraber Başakşehir mekânının zaman içerisinde geçirdiği dönüşümler betimlenmeye çalışılırken, aynı zamanda Başakşehir'deki gündelik hayatın daha az belirgin olan noktalarının vurgulanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Başakşehir gündelik hayatının gizli ya da ilk bakışta fark edilmesi kolay olmayan yönleri güncel bir betimleme ile literatüre katkı sağlama amacıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Başakşehir'de modernlik ile muhafazakârlığın iç içe geçtiği kendine has bir yaşam alanı söz konusu olması nedeniyle dışarıdan sahaya giren araştırmacıların bir takım zorluklar ile karşılaşabileceği öngörülebilirdir. Örneğin Gürgün (2014) daha geleneksel bir muhafazakârlığı içerisinde barındıran İstanbul'un Fatih semti ile Başakşehir arasında yaptığı karşılaştırmalı çalışmada Başakşehir'de görüşmecilere ulaşma konusunda daha fazla zorlandığını ifade etmiştir. Bunun en önemli sebebi az önce dile getirildiği gibi hem kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan, hem de ekonomik durumu ve yaşam tarzı nedeniyle kendisini “elit” konumunda gören bir toplumun söz konusu olmasıdır. Bu çalışmada benim sahip olduğum en büyük avantaj ise daha önce de vurgulandığı gibi çocukluğumdan itibaren aralıklarla da olsa uzun bir dönem boyunca Başakşehir'de yaşamış olmamdır. Aynı zamanda aile ve akraba çevrem hala Başakşehir'de ikamet etmektedir, dolayısıyla benim de bir ayağım hep orada olmuştur. Bundan dolayı Başakşehir'in geçirdiği değişimi uzun zamandır bizzat izlediğimi, nihayet bu tezle birlikte akademik bir mesele olarak ele almaya karar verdiğimi yeri gelmişken söylemeliyim. Bu nedenle hayatı boyunca Başakşehirliler ile temas kurmuş ve onları gözlemlene şansına erişmiş, Başakşehir toplumunun hızlı değişimini süreç içerisinde

izleyebilme şansına sahip olmuş biri olarak, bu avantaj bana çalışmanın yöntemini etnografi olarak belirleyebilme olanağı sunmuştur. Bununla beraber Başakşehir'in "içerisinden" bir araştırmacı olmam nedeniyle çalışmanın oto-etnografik yönlerinin de olduğu söylenebilir.

Çalışmanın özgün yanını belirleyen en önemli etken ise az önce ifade edildiği gibi hızla değişen Başakşehir ve Başakşehir toplumunun doğal süreç içerisinde gözlemlenebilmiş olmasıdır. Geleneksellikten modernliğe doğru değişimin büyük bir sürat içerisinde gerçekleşmesi nedeniyle dışarıdan bir göz ile bakıldığında önemli detayların kaçırılma ihtimali söz konusudur. Örneğin Başakşehir'in şu ana kadarki tarihçesi içerisinde üç dönem belirlenebilir. 1997-2002 arasında geçen beş yıllık ilk dönemde yeni bir yerleşim yeri olması nedeniyle tam anlamıyla bir Başakşehirli kimliğinden bahsedilemez. Ancak bu dönemki Başakşehirliilerin ortak noktası düşük gelir düzeyine sahip olmaları ve genellikle geleneksel-muhafazakâr olmalarıdır. O zamanki ismiyle Başak Konutları bir yerleşim yeri olarak henüz "dağbaşı" olarak nitelendirilmekte, bir taraftan da dört bir yanında inşaatlar devam etmektedir. Bu dönemin Başakşehir'i sosyal anlamda hiçbir şey vaat etmemektedir. 2002-2010 arası dönem için ise Başakşehir'in gelişme dönemi denebilir. Başakşehir'in yaratıcısı olarak görünürlük kazanan dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde AKP'nin tek başına iktidar olmasıyla beraber bölge büyük bir yatırım alanı olarak hızla gelişmeye başlamış ve bununla bağlantılı olarak daha varsıl kesimlerin ilgi odağı haline gelmiştir; yerleşim sakinlerinin profiline hızla değişmesine dair ilk güçlü sinyaller bu dönemde ortaya çıkar. Üçüncü dönem olarak, 2010 yılından günümüze kadar geçen süreçte ise Başakşehir artık, İstanbul'un (ve dolayısıyla Türkiye'nin) en lüks ve modern yerleşim yerlerinden birisi olmuştur. Bununla daha önce bahsedildiği gibi bölge halkı giderek daha melez ve heterojen bir toplumsal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın birinci kısmının ikinci bölümünde daha nicel olarak bahsedilebilecek veriler ile Başakşehir'in saha analizi dışında kalan genel tarihçesi aktarılmaya çalışılmıştır. Bölüm içerisinde yerleşimin kısa tarihinden bahsedilmiştir. Ayrıca semte dair nicel verilerden söz edilmiş ve semt içerisinde bulunan önemli yapılara (ve kamusal mekânlara) dair genel bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle saha analizi öncesinde okuyucunun zihninde genel bir Başakşehir tahayyülü yaratılmaya çalışılmıştır.

Alan analizinin birinci bölümünde Başakşehir mekânsal boyutuyla ele alınmıştır. Yine tarihsel bir perspektifle bir toplumsal mekân olarak Başakşehir'in geçirdiği dönüşümler irdelenmiştir. Bu dönüşümler aynı zamanda Başakşehirlilerin gözünden değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Alan analizinin ikinci bölümünde Başakşehir'deki gündelik hayata dair saptamalar yapılmaya çalışılmıştır. Başakşehir'de yapılan gözlemler ve Başakşehirlilerle yapılan görüşmeler neticesinde semtteki gündelik hayat içerisinde görünen ve gizli kalan detaylar analiz edilerek okuyucuya aktarılmıştır. Böylelikle Başakşehirlilerin gündelik yaşam pratikleri çerçevesinde geleneksellik ile modernlik arasındaki geçişlerin yol açtığı yeni kültürel öğelere dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

Alan analizinin üçüncü bölümünde ise muhafazakâr bir yaşam alanı olarak bilinmesine rağmen giderek kozmopolitleşen Başakşehir'deki farklılıkların yorumlanmasına çaba gösterilmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi semt içerisinde oldukça hızlı bir değişim süreci kendisini göstermektedir. Hala oldukça muhafazakâr ve İslami görünümüne olduğu önemle vurgulanmakla beraber, artık Başakşehir'de birbirinden farklı yaşam tarzlarına ve imajlara sahip gençlerden daha laik ve modern bir görünüme yol açan birbirinden farklı tonlarda insanlar ile karşılaşmak mümkündür. Ayrıca kimi zamanlar İslami görünümünün ardında bambaşka yaşam tarzları ile de karşılaşmaktadır. Özellikle son yıllarda kendisini gösteren (dolayısıyla oldukça yeni bir durum olan) bu heterojenliğin incelenmesinin çalışmaya önemli bir ölçüde özgünlük kattığı düşünülmektedir.

1. BÖLÜM

MEKÂN DÜŞÜNCEİ, MEKÂNIN ÜRETİMİ

VE GÜNDELİK HAYAT

1. 1. Mekânın Tarihi

Mekân; tarih boyunca temas ettiği farklı bilim alanları nedeni ile oldukça karmaşık bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu kavramın kullanım alanlarına bakıldığında; geometri ve fizikteki uzam/uzay, sosyal bilimler alanında kent çalışmaları ile paralel olarak ele alınan mekân, gündelik kullanımdaki mekânlar (örneğin eğlence mekânları) veya (gökyüzündeki) uzay gibi farklı örneklerden bahsedilebilir. Ayrıca kavramın kullanım biçimleri nedeniyle, Türkçe literatürde biraz daha karmaşık bir durumun söz konusu olduğu da eklenebilir. İngilizce ve Fransızca (e)space kelimesini Türkçe’de uzay, uzam ve mekân gibi aktif olarak kullanılan üç farklı kelime karşılamaktadır. Savaş Kılıç (2009) bu üç kavrama dair yürüttüğü bir tartışma sonucunda kavramları şu şekilde tanımlamaktadır:

- “1)mekân: insani, toplumsal, varoluşsal olarak düzenlenmiş dolu alan;
- 2)uzam: matematik ve doğa bilimlerinin tasarlanmış boşluğu;
- 3)uzay: feza, uzay boşluğu, fiziğin yerkürenin dışında bulguladığı gerçek boşluk” (s. 59).

Bu üç kavramın bilimsel dilde büyük oranda yukarıdaki tanımlamalar ile ayırt edildiği söylenebilir. Ancak yine de, mekân kavramı zikredildiğinde, diğer iki kavramın dışarıda bırakılmadığı hatırlatılmalıdır. Daha iyi bir şekilde ifade etmek gerekirse; kökeni Latince spatium’a dayanan (e)space kavramının Batı düşüncesi için neye tekabül ettiği üzerinde durulmalıdır. Aynı şekilde mekânın uzam ve uzayı da *gösterdiği* bir (Türkçe) teorik perspektifle bakıldığında ne kadar kudretli bir kavram ile karşı karşıya olunduğu daha iyi görülmektedir.

Mekân kavramının felsefi tarihine göz atıldığında ilk izler tahmin edilebileceği gibi Antik Yunan’da karşımıza çıkar. Antik Yunan felsefesinde, Herakleitos’tan Platon’a kadar birçok önemli düşünürün zaman ve mekân kavramlarına temas edebilecek metinleri olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, özellikle Aristoteles’in -zaman ve mekân kavramlarının da aralarında yer aldığı- kategorileri ve Öklid’in geometrik önermeleri teorik düşünceyi uzun süre etkisi altına almıştır. Bu etkinin büyüklüğünü

ifade etmek için, Aydınlanma olarak adlandırılan çağın büyük düşünürü Immanuel Kant'ın felsefesinde mekân düşüncesini yeniden ele alarak, mekânı sentetik a priori yargılar arasında gösterdiği gibi spesifik bir örnek verilebilir. Ancak Kant'ın kategorilerini, (Öklidci) mekân düşüncesine etki eden bazı olayların (perspektifin icadı, Kartezyen felsefe, Newtoncu fizik vb.) çoktan gerçekleştiği bir dönemde, kavramı yeniden ele alarak felsefi sistemine dâhil ettiği de eklenmelidir. Mekânın (düşüncesinin) tarihi de tıpkı diğer düşüncelerin tarihleri gibi dinamik bir şekilde süregelmiştir. Bu dinamizm 19. yüzyıl ve sonrasında büyük bir ivme kazanmıştır. 19. yüzyılın başlarında bazı matematikçiler, Öklidci geometrinin önermelerine karşı alternatif önermeler getirmişlerdir. Bunlar arasında üçgenin iç açıları toplamının 180 dereceden az (Lobatchewsky) ve fazla (Riemann) olabileceği gibi birbirine zıt teoriler de yer almaktadır. 20. yüzyıl ile beraber ise sanat, felsefe, fizik, edebiyat gibi çeşitli alanlarda yapılan çalışmalar da mekân kavramının dönüşmesine etki etmişlerdir (Kern, 2013).

Sosyal bilimlerde mekân kavramının ritmini tam anlamıyla bulması 1970'li yıllardan itibaren gerçekleşir. 1980'li yıllardan itibaren ise sadece tarihsel değil, aynı zamanda coğrafi olan bir materyalizmin eleştirel toplumsal teoriye dâhil edilmesinin önemini vurgulayan düşünürler sahneye çıkmıştır. Soja (2017) mekânın (ve coğrafyanın) eleştirel teoride kendisine yer açmasını şu şekilde özetler:

“Söz konusu tarihsel ve coğrafi materyalizm, mekâna dayalı ampirik sonuçların izinin sürülmesinden ya da toplumsal edimin zaman içerisinde tabi olduğu mekânsal kısıtlar ve sınırlamaların betimlenmesinden çok daha fazlasını içerir. Bütün olarak eleştirel toplumsal teorinin, özeldense Batı Marksizminin ve aynı zamanda -...- birbirinden farklı bakma, kavrama ve yorumlama biçimlerimizin köklü bir şekilde yeniden düzenlenmesi için yapılan etkili bir çağrıdır söz konusu olan” (s. 64).

Söz konusu çağrının en büyük seslerinden birisi şüphesiz Fransız filozof Henri Lefebvre'dir. Bu çağrının manifestosunun onun ünlü eseri *Mekânın Üretimi* olduğunu söylemek de pek abartılı olmayacaktır. Lefebvre'in 1974 yılında yayınlanan kitabındaki temel savı toplumsal bir mekânın toplumsal bir ürün olduğudur. Peki, bir mekânın (üretilen toplumsal) bir ürün oluşu ne anlama gelmektedir?

1.2. Henri Lefebvre'de Mekân Düşüncesi

Batı düşünce tarihinde uzun bir süre boyunca zamanın mekândan çok daha merkezi bir konumda olduğu bilinmektedir. Marx'ın ardından gelen yaklaşık bir asır boyunca, Eleştirel teoride bile mekânsal bir analiz biçiminin önerildiği pek az örnek vardır.

Kendisi de bir Marksist olan Henri Lefebvre, eleştirel teoriyi dogmatik olmakla suçlarken, Marx'ın kavramlarına da yeni anlamlar kazandırır. Lefebvre (2016) toplumsal mekânın toplumsal bir ürün oluşunu şu şekilde betimler:

“Mekân, pasif, boş bir şey olarak ya da “ürün” gibi, karşılıklı mübadelede bulunmaktan, tükenmekten ve yok olmaktan başka anlamı olmayan bir şey olarak düşünülemez, Bir ürün olan mekân, etki ya da tepki yoluyla bizzat üretime müdahale eder: Üretken emeğin örgütlenmesi, ulaşım, hammadde ve enerji akışı, ürün paylaşım ağları... Kendince üretken ve üretici olan mekân, üretim ilişkilerine ve (iyi kötü örgütlenmiş) üretici güçlere dahildir. Mekân kavramı tek başına bırakılamaz ve statik kalamaz; diyalektikleşir: Ürün- üretici olan mekân, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. Aynı zamanda, üretim aygıtının, genişletilmiş yeniden-üretimin, pratik “alanda” gerçekleştirdiği ilişkilerin yeniden-üretiminin içine de dahil değil midir” (s. 24).

Görüldüğü Lefebvre mekânın da zaman gibi diyalektikleştiğini iddia eder. Mekân bir üründür ancak akıp giden zamanla beraber diyalektik(leşen) bir üründür. Toplumsal ve ekonomik ilişkilerin dayanağı olması sebebiyle, bizzat üretime ve yeniden üretime müdahale eder. Lefebvre'in mekânı ürün-üretici olarak nitelemesinin sebebi bu diyalektiktir. Mekân, bir yandan üretimin mekânı iken, aynı zamanda üretime de müdahale eden bir araç halini alır Bununla beraber mekân dışındaki üretici güçler de mekâna müdahale eder: Onu yaratır, istediği gibi şekillendirir, alır veya satar. Bazen de büyük anlamların mekânı haline getirir, onu anıtsallaştırır. Tüm bu süreç, Lefebvre'in de vurguladığı gibi mekân bilimini daha da karmaşık bir hale getirir.

Fransız filozof bu karmaşayı çözmek için tekrar diyalektiğe başvurur. Mekânı algılanan, tasarlanan ve yaşanan olarak üç boyuta ayırır. Bu boyutları da sırasıyla mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânları olarak kavramsallaştırır. Mekânsal pratik, “Gündelik gerçeklik (zaman kullanımı) ile kentsel gerçekliği (çalışma yerlerini, “özel” yaşam ve boş vakit yerlerini birbirine bağlaya güzergahlar ve ağlar) algılanan mekânın içinde sıkı sıkıya birleştirir” (Lefebvre, s. 67). Dolayısıyla mekânsal pratik üretim biçiminin koşulları altında şekillenen bir tür gerçekliğe gönderme yapar. Bu gerçeklik daha sonra tasarlanan ve yaşananın da etkisiyle şekillenen kamusal alanı içeren modern kent yaşamını ve özel hayatı içeren gündelik hayatı simgeler.

Tasarlanmış mekân, yani mekân temsilleri Lefebvre'in deyişiyle, “[E]ntelektüel olarak oluşturulmuş bir göstergeler sistemine yönelme eğilimi gösterir” (2016, s. 67). Mekânın üretimi kavramı çerçevesinde bakıldığında (bir) mekânın zihinsel olarak üretildiği şeyler bu çatı altında toplanabilir. Mekân temsilleri için belirli bir çağın ruhunu

yansıttığı düşünölen edebi eserler, bir dönemin felsefe akımları, şehir planlama biçimleri ya da sinema – tiyatro afişleri ve hatta dokuma sanatına kadar pek çok örnek verilebilir. Dolayısıyla mekân temsillerinin tarih içerisinde farklı coğrafyalarda ya da bugün itibariyle global anlamda kültürel etkinlikle ve entelektüel uzmanlıkla bağlantılı olduğu görölmektedir.

Diyalektiğin üçüncü halkası olan temsil mekânları ise, yaşanan(ın) mekânlar(ı)dır. Ancak bu kavram Lefebvre’de (mekân kavramının da kendisi gibi) hem somut hem de soyut bir nitelik taşır. Bu mekânlar, “fiziksel mekânı, nesnelere sembolik olarak kullanarak” (s. 68) kapsarlar. Dolayısıyla temsil mekânları için, fiziksel mekânla beraber gelen (hali hazırda üretilmiş ve üretilmekte olan) imgeler eşliğinde yaşananın mekânı da denebilir. Bu noktada temsil mekânlarının basitçe yaşanan her ne ise ve kim tarafından yaşanıyor salt onun gerçekliğini kapsadığı gibi bir yanılgıya düşölmemelidir. Çünkü Lefebvre’in düşüncesinde bu kavramlar iç içe geçerler ve birbirlerine sürekli olarak temas ederek dönüştürürler.

Algılanan, tasarlanan ve yaşanan (mekân) diyalektiği, mekânın üretim sürecinin analizinde bütünlüklü bir rol oynar. Lefebvre, içinde bulunduğumuz koşullar içerisindeki mekânsal pratiği; neo-kapitalist çağın sıradan bir insanının gündelik hayatıyla tanımlar. Toplumların mekânsal pratikleri de kendi mekânlarını yaratır. Ancak hiçbir şey mekânîk bir şekilde ya da tek yönlü işlemez. Mekânlar; mekânsal pratiğin (koşulları) içerisinde, temsil mekânları ve mekân temsillerinin de doğrudan etkide bulunmalarıyla yaratılır. “Mekân hem bütün ve kırık, hem de genel ve parçalıdır. Aynı zamanda, tasarlanan, algılanan, yaşanan şeydir” (s. 358).

Lefebvre’in mekân diyalektiğini biraz daha somutlaştırmak gerektiğinde, bilgi ve ideoloji yerine önerdiği temsil kavramı kendisini gösterir. Mekânlar manipölasyona maruz kalır. Mekân temsilleri ve temsil mekânları birbirlerine müdahale ederler, aynı zamanda birbirlerini dönüştürürler. Lefebvre bu konuda örnek olarak gelişmiş sanayiye sahip olan ölkeler ile Akdeniz turizmi arasındaki ilişkiyi gösterir. Neo-kapitalist çağda – havacılığın da gelişmesi ile- Akdeniz sahil kentleri Sanayi Avrupası’nın boş vakit (ve dolayısıyla tüketim) mekânı haline gelmiştir: Mekân temsilleri temsil mekânlarını manipöle eder. Mekânın üretim sürecine dair Lefebvre’in birkaç kez üzerinde durduğu bir örnektir bu.

1.2.1. Mekânın Üretiminde İdeoloji ve Enerji Bağlantısı

Henri Lefebvre'in genel olarak temsil kavramıyla beraber tartışmaya açtığı ideoloji mekân düşüncesinin temel kavramlarından birisi konumundadır. Öncelikle diğer metinlerine göre daha az bilinen *Reflections on the Politics of Space* isimli makalesinde Lefebvre'in mekân ve ideoloji bağlantısını nasıl ele aldığına bakalım:

“Mekân ideolojiden ve politikadan azade bir bilimsel nesne değildir; her zaman politik ve stratejik olmuştur. Mekân, içerikleri bakımından nötr ve tarafsız bir hava taşıyor, rasyonel soyutlamanın ta kendisi gibi görünüyorsa, bunun sebebi doğrudan peyzajda bıraktığı izlerin her zaman seçilemeyen geçmiş süreçler tarafından işgal edilmiş, kullanılmış ve çoktan odak haline getirilmiş olmasıdır. Mekân tarihsel ve doğal unsurlarla şekillendirilmiş ve meydana getirilmiştir, fakat bu politik bir süreçle gerçekleşmiştir. Mekân politik ve ideolojiktir. Adeta ağzına kadar ideolojilerle dolu bir üründür” (Lefebvre'den aktaran Soja, 2017, s. 112).

Görüldüğü gibi toplumsal mekân tarihsel olarak üretim ve kullanım biçimi nedeniyle dört bir yanı ideolojilerle kuşatılmış bir üründür. Ancak mekânın üretiminin analizi için ideoloji kavramı tek başına yeterli değildir. Çünkü Lefebvre'e göre ideoloji kavramı 20. yüzyıl Marksist düşüncesinde çokça tartışılmıştır. Bu nedenle kavramın içerdiği anlamlar yeni bir düşünce olarak gördüğü mekân düşüncesini ve analizini eski tip tartışmalara tekrar döndürme tehlikesi barındırır. Böylece temsil kavramı ideoloji ve bilginin yerine geçer:

“Birbirinden güçlkle ayırt edilen ideolojiyle bilgi, bundan böyle ideoloji kavramının yerine geçen daha geniş temsil kavramına dâhildir. Bu kavram, mekânların ve bu mekânları yaratmış olan ve bu mekânlar içinde kavranan toplumların analizinde (işlemsel) araç olarak hizmet edebilir.” (2016, s. 74)

Henri Lefebvre *Mekânın Üretimi*'nde mekân ve zamanı tamamlayan üçüncü bir unsurdan bahseder: Enerji. Enerji, ideoloji ve bilginin yerine geçen temsil kavramıyla birlikte düşünülmelidir. Bir toplumun öznelinin mekân üretim sürecindeki faaliyetleri ve dolayısıyla üretilen mekânda kullandıkları temsiller enerji vasıtasıyla gerçekleşir. Kuramında enerji kavramına çok önem veren Lefebvre, astronomiden ödünç aldığı zaman – mekân (uzay) – enerji üçlüsünün toplumsal mekânda da bir karşılığı olduğunu belirtir. “Moleküler ya da atomik, maddi bir formda olduğu gibi, toplumsal enerji de bölüşülür ve dağılır, belirli yerlerde yoğunlaşır ve çevrede etkili olur” (2016, s. 207). Toplumsal mekân noktasında toplumsal enerji olarak genelleştirilebilecek bu kavram, aynı zamanda daha farklı düzeylerde de ele alınır. Örneğin beden, enerji yoluyla -geniş bir anlamda- üretim (ve tüketim) mekânizmasına dönüşür. “Bedenler, enerjilerin

serpiliş gelişmesi mekânı üretir ve mekânların hareketiyle -mekân yasalarına göre- kendilerini üretirler” (s. 189). Lefebvre’in enerji kavramını kullanım biçimi tıpkı mekân kavramında olduğu gibi çok katmanlıdır. Bu iki kavram da bedenden, kozmosa, toplumsal olandan, fiziksel olana, birçok farklı düzeyde ele alınır.

1.2.2. Toplumsal Mekânın Tarihi ve Dönemleri

Toplumsal olarak üretilen mekânın işleyişi ve analizi noktasında Lefebvre’in mekân dönemselleştirmeleri oldukça kritiktir. Mekânın üretiminin tarihini beş dönem altında inceler. Bu dönemler birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılmaz. Hepsini üst üste binerek ve diyalektikleşerek toplumsal mekânın üretiminde önemli momentler halini almıştır. Bu nedenle her biri mekânın üretiminin önemli çağları olarak da görülebilir. Lefebvre bu mekânları belirli üretim tarzları ile ilişkilendirir. Ona göre tarihin başlangıcı, söz konusu dönemlerden birincisi olan mutlak mekândır. Mutlak mekân, ilk(*el*) insan topluluklarının yaşadığı dönemleri belirtir. Dolayısıyla, “bu mekân tasarlanan değil, yaşanan mekândır, mekân temsilinden ziyade temsil mekânıdır” (s. 247) . Bu dönemde, üretim tarzları ve üretim ilişkileri henüz çok kısıtlı olduğu için mekân temsillerine rastlanmaz. İnsan, doğa ve doğanın ritimleri ile iç içedir. Bu nedenle Lefebvre mutlak mekânın aynı zamanda ölümün de mekânı olduğunu söyler. Dolayısıyla mezarlıklar bugün hala varlığını sürdüren mutlak mekân örnekleridir: “Mezarların, mezarlık anıtlarının mekânı mutlak mekâna aittir” (s. 247).

Hala doğaya aitmiş gibi görünen mutlak mekân, siyasal iktidarın da dâhil olmasıyla doğanın alanından çıkar. Bu durum tabii ki kendiliğinden gerçekleşmez. Mekâna müdahale eden ve çatışan güçler (efendiler, fatihler) nedeniyle, mutlak mekân parçalanır ve kutsallaşır (ya da kutsallaştırılır). Böylece (tüm çevresi ile birlikte) Şehir-Devlet ortaya çıkar. Mutlak olan yeni bir düzene tabi olur: “Şehir-Devlet sabit bir merkez oluşturur, kendini merkez ve ayrıcalıklı yer haline getirir ve etrafını da damgasını taşıyan bir periferiyle çevirir. Önceden var olan geniş mekân artık tanrısal bir düzene tabidir.” (2016, s. 246). Şehir-Devlet/civar köy (ve ayrıca göçebeler) ilişkisi bir takım belirlenimlere yol açar. Bu belirlenimler; ekonomik, dinsel ve siyasal (dolayısıyla kültürel) olanın ilk tohumlarıdır.

Lefebvre’in mekân dönemselleştirmeleri keskin sınırlar ile ayrılmaz. Mutlak olan (doğa-mekân) kutsal olan ile karışır ve tarihsel mekânın ön bilgisini verir. “Kan, toprak, dil

topluluklarının ürettiği dinsel ve politik mutlak mekândan, nispileşmiş, tarihsel mekân doğar” (2016, s. 77). Kutsal mekânın belirlenimleri, tarihsel mekânda ritmini bulur. Antik Yunan şehir-devletlerinden Roma İmparatorluğu’nun yıkılışına kadar süren dönem tarihsel mekânın temel kodlarını oluşturur. Lefebvre’e göre Antik Yunan şehir-devletlerinin aksine Roma’nın mekânı baskıcıdır. İktidar mekân ve yapılar aracılığıyla kudretini gösterir.

Roma İmparatorluğu’nun patriarkal (ve baskılayıcı) mekânsal düzeni Ortaçağ’da değişime uğrar. Hristiyan mimarinin sembolizmi ile feodal düzenin diyalektiği tarihsel mekânda kendisini gösterir. Kent (mekân) kamusallaşır. Yeraltına gizlenen güçler (arzu) tekrar ortaya çıkar. Kentin kamusallaşması mekânı da özgürleştirir:

“12. yüzyılda Batı Avrupa’da doğan ve yavaş yavaş genişleyen (Fransa, İngiltere, Hollanda, Almanya ve İtalya) mekân, birikimin mekânıdır, onun beşiği, doğum yeridir. Neden ve nasıl? Çünkü bu laikleşmiş mekân, "dünya"yı ve yeraltı güçlerini tabi kılan Logos ile Kozmos’un dirilişinden kaynaklanır. Logos ve mantıkla birlikte, hukuk yeniden oluşur; sözleşmeye dayalı (şart koşulan) ilişkiler adetlerin ve geleneksel zulümlerin yerini alır” (2016, s. 273).

Tarihsel mekân birikimin ve emeğin yeniden üretiminin de mekânıdır. Hukukun ve sözleşmelerin güçlenmesi, kamusal alanın açılması ve ticaretin gelişmesiyle tarihsel mekân aynı zamanda birikimin ve laikliğin de mekânı olur. Böyle bir dönemde, Rönesans ve perspektifin de büyük etkisiyle görselliğin ve görmenin “yüceltilmesi” kaçınılmaz olacaktı (Shields, s. 175). Böylece, birkaç yüzyıl boyunca görselliğin egemenliği doğrultusunda, şehircilik ve mimarinin geçirdiği değişim ve dönüşümler soyut mekânda kendisini gösterir.

Henri Lefebvre’in dördüncü tarihsel dönemi olan soyut mekân kapitalist üretim biçiminin mekânıdır. Bununla beraber, mutlakiyetçiliğin (*absolutism*) yükseldiği bir dönemde ortaya çıkmasıyla, “şiddetin ve savaşın ürünü olarak ve bir devlet tarafından kurulmuştur, dolayısıyla kurumsaldır” (s. 292). Mutlak iktidar ile olan bağı nedeniyle Lefebvre, soyut mekânın iki önemli özelliğine dikkat çeker: Homojenlik ve parçalılık. Soyut mekân aslında “homojen değildir; amacı, anlamı, hedefi homojenliktir. Bunu dayatır.” (s. 294). Bu dayatma özellikle Haussman, Bauhaus Okulu ve Le Corbusier’in görsel mantığa dayalı işlevselci mimarileri aracılığıyla gerçekleşir. Bu mimari mekânı (kenti) parçalayarak kenti belirli işlevlerin önceliğine atfeder. Ancak –ideolojiyle karışmış- mekân temsilleri pratiği belirleyemez. İktidarın baskıcı mantığı ile mekânsal

pratiğin öngörülemezliği çelişkilere yol açar. Homojen olarak tasarlanan mekân, yaşandığı andan itibaren homojen olmaktan çıkar, çelişkiler barındırır.

Soyut mekânın çelişkileri geç kapitalizm koşulları (ve mekânsal pratiği) altında giderek daha da belirgin bir hale gelir. Lefebvre bu noktada özellikle üç çelişkiyi vurgular: Nitelik-nicelik, global-yerel ve kullanım değeri-mübadele değeri. Birinci çelişki; mekânın soyutlanarak, niceliksel bir şekilde ölçülmesi, tasarlanması ya da planlanmasına karşın, taleplerin sürekli olarak nitel boyutlarda olmasıyla ilgilidir. Lefebvre, boş zamanın ve mekânın tüketiminin (turizm) ortaya çıkma *moment*leriyle mekânsal bir niteliğin kendisini gösterdiğinden bahseder. Yani, tüm mekânsal nicelleştirmelere karşın; "insanlar niteliksel bir mekân talep ederler. Bu niteliklerin adı, güneş, kar, denizdir. Doğal ya da taklit olmalarının pek önemi yoktur" (s. 355).

İkinci çelişki, yani global ve yerel çelişkisi, homojen ve parçalı olan soyut mekânın açtığı yol ile ortaya çıkar. Bu çelişki, "Mekânı global ölçekte (dünya çapında) tahayyül etme ve ele alma kapasitesi ile (kendileri de parçalı olan) sayısız yol yordamla mekânın parçalanması arasındadır" (2016, s. 357). Kapitalizm (ve iktidar) bir yandan -homojeleştirme maksadıyla- mekânı baskımlarken, bir yandan da en küçük birimlerine kadar parçalar ve parseller. Lefebvre, ilk şehir-devletlerin oluşumuyla ortaya çıkan merkez-periferi çelişkisinin (şehir-devlet ve civar köy) de genel-parsel çelişkisinin bir sonucu olduğunu belirtir: "Her genellik, bir merkeziliğin de yerleşmesine yol açar. Mekânda var olan her şeyin yoğunlaşması, mekânın bütün unsurlarını ve momentlerini merkezi elinde bulunduran iktidara tabi kılar." (s. 358). Bununla beraber, modern toplumda merkezilik -eski çağların aksine- "bütünsel olmak ister." (s. 337). Global olan yerel olanı yok edemese de (ya da öyle bir gayret içinde olmasa da), onu yok sayarak bu çelişkinin (diyalektikleşmek yerine) statik kalmasına yol açar.

Bir diğer çelişki ise kullanım değeri ile mübadele değeri arasındadır. Lefebvre, kapitalizm koşulları altında mübadelenin gücünün yadsınamayacak olduğunu kabul eder. Ancak yine de kullanım değerinin yarattığı bir tezatlık vardır: "Kullanım, mekân içinde, mübadeleyle keskin bir çatışmaya girerek yeniden ortaya çıkar, çünkü mülkiyeti değil sahiplenmeyi gerektirmektedir." (s. 359). Sahiplenme ise soyutlanan ve ideolojiye bulanık işlevselci bir mekân anlayışının (belki iktidarın aklının da denebilir) hesaplayamayacağı nitelikler içerir. Huzurlu bir evde yaşama istenci, aynı zamanda bir

zamamı da kapsar. Böylece soyutlanan mekâna indirgenemez. Kullanım değerinin yarattığı sahiplenme, mübadele değerine karşı yeterince büyük bir kuvvet olarak ortaya çıkar. Bu nedenle Lefebvre, bu çelişkinin diyalektikleştiğini ifade eder.

Lefebvre'in mekân tarihi her ne kadar Batı merkezli olsa da, bu tarihin (ve belirlenimlerinin) sadece Batı'ya münhasır olmadığı (ve olamayacağı) da aşikârdır. Görüldüğü gibi tarih, ilk kez merkez ile periferinin çatışması olarak kendisini gösterirken bugün, bütünü parçayı, globalin yereli yutmaya çalıştığı bir mekânsal problematik söz konusudur. Böylece bu tarih, sadece Batı'ya özgü bir mekân tarihi olarak kalmaz, onun ötesine geçer. Mekânsal iktidar stratejileri; gelişen teknik ve teknolojiler (ve soyutlama) ile birlikte dünya çapında giderek yayılır. Ancak mekânın soyutlanması bir homojenlik projesi dâhilinde gerçekleşse de, yaşanan mekân bu soyutlamalara karşı direnir. Dolayısıyla, parçalanmış yaşanan mekân, yaşayan *gerçek* öznelerin matematiksel olacak hesaplanması mümkün olmayan gerçekliklerini barındırır. Bu nedenle, ortada bir homojenlik dayatması olmasına rağmen mekânlar farklar ve farklılıklar yoluyla yeniden üretilebilirler. Ayrıca her ne kadar global-yerel çelişkinin statikliği söz konusu olsa, bunun zorunlu ve daimi olduğuna dair ortada hiçbir kanıt yoktur. Henri Lefebvre mekânın çelişkilerinin diferansiyel mekânla, yani heterojenliğin ve farkların yükselişiyle çözüleceğine düşünür. Benzer bir düşünce - heterotopya kavramı altında- bir diğer Fransız filozofta, Foucault'da da karşımıza çıkar.

1.3. Heterotopyalar

Michel Foucault'nun mekân düşüncesine yaptığı doğrudan katkı pek azdır. Ancak onun bilgi ve iktidar arkeolojisi, ya da daha genel anlamıyla tarihçiliği, Soja'nın belirttiği üzere "etkileyici bir biçimde mekânsallaştırılmıştır." (2017, s. 30). Her ne kadar Foucault'nun heterotopya kavramı üzerine kendi ağzından duyulan şeyler sadece birkaç konferans ve söyleşiden ibaret olsa da, kendi düşünce sisteminde bu kavrama hiç de az bir önem atfetmediği söylenebilir. Öncelikle, heterotopyalar –tıpkı Lefebvre'in mekânı gibi- toplumsal olarak üretilmiş mekânlardır. Bu mekânlar, soyutlanamayacak ve (indirgenerek) hesaplanamayacak (toplumsal) ilişki ağları barındırır. Daha iyi bir tabirle, heterotopyalar için tarihin akışı içerisinde belirli nedenlerle dışsallaştırılmış ya da ayrıştırılmış mekânlar da denebilir. Soja, Foucault'nun heterotopyalarının Lefebvre'in yaşanan mekânları olduğundan bahseder. Heterotopya; "[G]erçekten

yaşanmış ve mekânsal biçimde toplumsal olarak üretilen, aynı zamanda hem somut hem de soyut nitelik taşıyan, toplumsal pratiklerin meskeni olan başka bir mekândır.” (Soja, 2017, s. 29). Foucault bu mekânlardan fiilen gerçekleştirilmiş ütopyalar olarak bahseder. Bu mekânlar, kutsallıkları ya da anti-kutsallıkları nedeniyle bir tür ayrıcalıklı mekânlardır. Heterotopyalar;

“[B]izzat toplumun kurumlaşmasında yer alan ve karşı-mevki türleri olan, fiilen gerçekleşmiş ütopya türleri olan yerler vardır -gerçek mevkiler, kültürün içinde bulunabilecek tüm diğer gerçek mevkiler bunların içinde hem temsil edilir hem de tartışılır ve tersine çevrilir-, bunlar fiili olarak bir yere yerleştirilebilir olsalar da bütün yerlerin dışında olan yer çeşitleridir.” (2014, s. 295).

Foucault her toplumun ve kültürün heterotopyalar ürettiğini söyler. Ancak kriz ve sapma heterotopyaları olarak adlandırdığı iki heterotopya biçimi arasındaki ayrıma dikkat çeker. Kriz heterotopyaları modern toplumlarda da bugün hala kalıntılarına rastlansa da “ilkel” denen toplumlara özgüdür. Bu tür heterotopyalar belirli bir kriz durumuna karşı ortaya çıkarılmıştır. Foucault buna örnek olarak 19. yüzyılda erkek çocuklar için yatılı ya da askeri okullardan, kız çocukları için ise evlilik sonrası balayı seyahatlerinden bahseder. Ona göre tüm bu örneklerde, cinselliğinin ilk keşfedileceği dönemin dışsal bir yerde, ya da hiçbir yer olan bir yerde gerçekleşmesi amaçlanır. Sapma heterotopyası ise “Davranışı, ortalamaya ya da istenen norma göre sapma olan insanların içine yerleştirildiği heterotopya”dır (Foucault, 2014, s. 297). Foucault bunlara örnek olarak psikiyatri klinikleri, hapishaneler ve huzurevlerinden bahseder. Kendisinin çalışmalarını özellikle ilgilendiren bu kurumların ona göre (aynı zamanda) birer heterotopya olması da dikkat çekicidir. Bununla beraber, Foucault heterotopyayı sadece iktidarın kurumlarıyla sınırlandırmaz. Ona göre bahçeler, halılar, müzeler ve kütüphaneler ve hatta tiyatro ile sinema da heterotopya örnekleridir.

Foucault'nun heterotopya olarak gördüğü mekânların ortak özelliği belirli bir düzen içerisinde bir ötekilik oluşturmalarıdır. Ancak bu ötekiliğin radikal bir biçimde iktidara karşı olarak ya da iktidarın kontrolünün dışında geliştiğini iddia etmek doğru olmaz. Stravrides'in de vurguladığı gibi “heterotopyalar düzeni bozmaz, yeniden üretirler” (2018, s. 152). Ancak bu yeniden üretim sürecinde bir tür ışık vardır: “Heterotopyalar kompleks dünyalar olarak, yönetim düzeninin resmen dışında olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir anti-düzenin doğuş alanları olarak da görülür.” (s.152). Foucault'nun üzerinde çok parçalı bilgiler verdiği heterotopya kavramının bu şekilde yorumlanması

mekân düşüncesinde tamamlayıcı bir teorik perspektif sunar. Foucault'nun hem sembolik olarak hem de gerçek anlamıyla (sabitlenmemiş) gemiler olarak gördüğü, Soja'nın Lefebvre'in yaşanan zamanlarına benzettiği, Stravrides'in ise "askıya alınmış ötekilik mekânları" olarak adlandırdığı heterotopyalarla mekânın soyutlandığı her yerde karşılaşılır. Dolayısıyla, Lefebvre'in terimleriyle tekrar ifade etmek gerekirse heterotopyaları; soyutlanarak homojenlik dikte edilen ve aynı zamanda parçalanmış mekânın, (yaşanan) mekânsal gerçeklikle ve aynı zamanda gündelik hayatın kendisiyle çatışması doğurur.

1.4. Gündelik Hayatın Kuramı

Gündelik hayatın kavramsallaştırılması ve analiz edilen bir nesne haline gelmesi sosyal bilimler için henüz güncel sayılabilecek bir olaydır. Henri Lefebvre bunun nedeninin felsefenin (uzun bir süre boyunca) kendi spekülâtif dünyasına hapsolarak gündeliği ve pratik gerçekliği kendi dışına atmasıyla açıklar. Ancak 19. Yüzyılda düşüncenin odağının pratik olana kaydırılmasıyla gündelik hayat felsefi bir araştırma nesnesi haline gelir. Özellikle Karl Marx bu noktada bir milat olarak görülür: "Marx, diğer nesnelere yanı sıra, serbest rekabetçi kapitalizmin toplumsal çerçevesi içinde emekçilerin gerçek hayatını ve bu hayatın ikili yönünü, yani üretim etkinliğini ve üstesinden gelmesi gereken yanılsamaları incelemiştir" (s. 21). Böylelikle düşünce dünyasında "gerçek" hayat, yani gündelik olan su yüzüne çıkar ve nesneleşir.

Gündelik hayatın sosyal bilimciler için (bugün hala) meşakkatli bir kavram olduğu söylenebilir. Bu handikabı yaratan en büyük sebeplerden ikisi kavramın sıradanlığıdır (ya da çağırıştırdığı sıradanlık) ve muğlaklığıdır. Biraz daha açmak gerekirse; gündelik hayat kavramı her türlü kir ve tozun altına süpürüldüğü bir halıya benzetilebilir. Bu nedenle gündelik hayatın içerisine (ya da çatısı altına) tıkıştırılan birçok tanımlama ve anlam analizi karmaşık bir hale getirir. Tüm bu dağınık bilgiler ve dezenformasyona gündelik hayatın analizinin bütünsel bir kavrayış gerektirmesi ve bu alanda yapılan çalışmaların hala görece kısıtlı olması eklendiğinde gündelik hayatın analizi karmaşık bir hal alır. Bu durumda gündelik hayatın muğlaklığının çözülmesinin (ya da çözülme girişiminin) toplumsal araştırma için oldukça kritik ve önemli olduğu iddiası rahatlıkla ortaya atılabilir (Bennett, 2013). Bu noktada gündelik hayatı bazı teorisyenlerin de desteğiyle tanımlamak gerekir.

Öncelikle Henri Lefebvre'in gündelik hayat projesine göz atmakta fayda var. Lefebvre mekân düşüncesiyle paralel olarak gündelik hayata toplumsal analizde kilit bir rol atfeder. Ona göre gündelik hayat da tıpkı mekân gibi (toplumsal bir) üründür ve (toplumsal olarak) üretilir. Bununla beraber gündelik hayatın üretilen mekânlar içerisinde üretilen ve yeniden üretilen sürekliliklere bağlı olarak şekillendiği de söylenebilir. Lefebvre gündelik hayatın (tarihinin) üç kısmından bahseder: “a) üsluplar; b) üslupların sonu ve kültürün başlangıcı (XIX. Yüzyıl); c) gündelik hayatın yerleşmesi ve sağlamlaşması” (2016, s. 91). Antik Çağ uygarlıklarında gündelik hayat (ve genel olarak yaşantı) belirli bir şiirsellik etkisindeydi. Bu nedenle en basit edimsel faaliyet dahi bir üsluba dayalı olarak gerçekleştiriliyordu. Ortaçağ'da ise erken kapitalizmle bağlantılı olarak oluşan kültür, (kalıntıları hala var olsa da) üslupların yavaş yavaş silinmesine neden olacak kadar etkili olur. Lefebvre, modern insanın ufak tefek kalıntıları kalmış olan üsluplara karşı bir tür özlem taşıdığını söyler. Bununla beraber modern çağın insanının gündelik hayatı süreklilik – süreksizlik diyalektik ilişkisiyle ve kültürle ilgilidir.

Süreklilik ve süreksizlik mefhumları Lefebvre'in projesinde önemli bir yer teşkil eder. Süreklilikler en basit tanımıyla gündelik hayatın programlanmasıyla tanımlanabilir. Bu programlamanın işleyişi de tıpkı iktidarın müdahalesiyle homojenleştirilmeye çalışılan (soyut) mekâna benzer. Bu nedenle saatin, yani zamanın gündelik hayatın soyutlaması olduğu da iddia edilebilir. Örneğin günün belirli parçalara bölünmesi ve her bölümde aşağı yukarı yapılacak görevlerin çok önceden belirlenmiş olması gündelik hayatı homojenleştirir. Buna ek olarak gündelik hayat Althusserci bir tanımlamayla iktidarın ideolojik aygıtları (medya, kurumlar vb.) aracılığıyla (yeniden-üretilen) tekrarlar aracılığıyla da homojenleştirmeye maruz kalır. Bu homojenleştirme saat örneğinde olduğu gibi zamanın ve mekânın parçalanmasına yol açar. Böylece gündelik hayat da parçalanır. Lefebvre bu parçalanmayla bağlantılı olarak hiyerarşikleşme olarak adlandırdığı bir başka faktörden söz eder: “En alttan en tepeye dek işlev, çalışma ve gelirlerin çok-biçimli hiyerarşisi, nesnelere dek uzanan hiyerarşi; yerlerin, mülklerin, birey ve gruplara verilen niteliklerin hiyerarşisi.” (s. 94). Ancak Lefebvre homojenleştirme, parçalama ve hiyerarşikleşme faktörlerine karşın farkın, bütünleşmenin ve eşitliğin varlığını hatırlatır. Süreklilik kategorisi her ne kadar birincil rolde oynasa da “süreçleri o yaratmaz” (2015, s. 141).

Lefebvre diyalektiğe uygun olarak, süreklilikler ile beraber süreksizliklere de, yani değişene ve farklılaşana da göz atmak gerektiğini belirtir. Gündelik hayat sadece sürekliliklerin ve tekrarların bir döngüsünden ibaret değildir. Fark temelde farklı olan her şeydir: Yerel kültürler, alt-kültürler, çeşitli töreler ve adetler, hatta fiziksel farklar, yapısal-biçimsel-işlevsel farklar ve diğer her şey. Tek tek kategorilere ayıramayacak kadar farklı temsil kümeleri iç içe geçmiştir. Dahası, her tekrar bir farkın ürünü ve yeniden-üretimidir. Gündelik hayat süreklilikler aracılığıyla belirli bir biçime atfedilse de bu biçim pratiğe bol gelir. Gündelik olan; rastlantıların, oyunların, çatışmaların, duyguların, sözün ve dilin, ve hatta Deleuzeyen bir ifadeyle virtüelliklerin olasılıklara dönüşüp pratik hale geldiği yerdir. Lefebvre buna uygun olarak gündelik hayatı şu şekilde betimler:

“Gündelik yaşamın bütün faaliyetlerle derin bir ilişkisi vardır, farklılıkları ve çatışmalarıyla onları kapsar; onların buluşma yeridir, hem bağıdır hem ortak alanlarıdır. İnsanı -ve her insan varlığını- bir bütün oluşturan ilişkiler bütünü gündelik hayatta şekillenir ve oluşur. Gerçeğin bütünü için içine katan bu ilişkiler, belli bir veçhe altında her zaman kısmi ve eksik olsa da gündelik hayatta tezahür eder ve gerçekleşir: dostluk, yoldaşlık, aşk, iletişim ihtiyacı, oyun, vs...” (2017, s. 103)

Gündelik hayat, göstergeler, işaretler ve sembollerle şekillendirilmiş mekân içerisinde sayısız karşılaşmanın ve rastlantısallığın (*gerçekleşerek*) nitelik kazandığı, yaşamın ve insanın zaman ve mekâna bir tür enerjiyle beraber dâhil olduğu- bir şey olarak görüldüğü takdirde süreksizliklerin keşfi de önem kazanır. Lefebvre bir diyalektik hareket daha tespit eder: *Agon* ve rastlantı. İki kişinin ya da grubun olası bir karşılaşmaları ele alındığında süreklinin (*Agon*) ve süreksizin (rastlantı) iç içe geçmesiyle gerçekleşebilecek bir ilişki ihtimalinden bahsedilmiş olunur. Yani bir anlamda sonsuz olasılıklar toplamının henüz gerçekleşmemiş bir olasılığı söz konusudur. “*Agon* ile rastlantı, saf halde, iki sınır-durumu ve karakteristik iki kutbu temsil eder....geçirimsizlik ile şeffaflık, korku ile cesaret, risk ile şans çeşitli biçimlerde iç içe girer” (2015, s. 142). Özetle, süreklilik ve süreksizlik mefhumları gündelik hayatı şekillendiren bütün bir ilişkiler bütünü söz konusu eder. Bu ilişkiler mikro faaliyetlerden (insan ilişkileri, taktikler veya daha kapsamlı bir ifadeyle oyunlar, duygular vb.) makro faaliyetlere (en genel anlamıyla stratejiler) dek uzanır. Gündelik hayatın analizi en gündelik ve aşına olarak görülen faaliyetlerden bağımsız bir şekilde yapılamaz. En basit ve en gündelik konuşma bile temelde bir dil oyununu içerir. Oyunlar ise taktikler ve stratejiler aracılığıyla şekillenir.

1.4.1. Gündelik Hayatta Taktikler ve Stratejiler

Bireyler ve gruplar (ya da daha üst kümeler altında toplanabilecek insan grupları) taktikler ve stratejiler düzeyinde oyunlar oynarlar. Bu oyunlar ne tamamen insan bilinciyle ne de tamamen toplum ya da kültürle bağdaştırılabilir. Agon ve rastlantı diyalektiğinde görüldüğü üzere sonsuz olasılık ilişkileri içerisinde tekrarlar ve farkların bir arada bütüncül bir rol oynadığı kümülatif bir süreç söz konusudur. Olasılıklar özneye bağımlı ya da öznedenden bağımsız değerlendirilemez. Oyunun da bir tarihi vardır. Dahası, ilk oyunun kendisi de bir farktır ve sonraki her oyun ilk oyunun (kopyası değil) yeniden üretimidir. Ancak her oyun aynı zamanda kendi başına birçok sürekliliği ve süreksizliği barındırır. Bu nedenle Lefebvre oyunun rastlantıyla olan ilişkisinin özgürleştirici yanına odaklanır. Dahası ona göre “oyun gündelik hayatın olduğu kadar praksisin de bir boyutu”dur (2015, s. 149). Lefebvre oyunda potansiyel direniş olanakları tespit eder. Aynı anda hem bilinçli hem de bilinçdışı bir şekilde, insan (ve insan gruplarının) eylemi taktikler ve stratejiler aracılığıyla oynanan bir oyuna benzetilebilir. Lefebvre bu nedenle işlevselciliğin (ve homojenleştirme politikalarının) oyuna katlanamadığını ifade eder. Çünkü “oyun sınırlanamaz; tıpkı toplumsal entegrasyonun ve işlevselin bakış açısından, kendilerini ilgilendirmeyen şeyi kavrayabilen ve kavraması gereken eleştirel düşüncenin ya da sanatın alanının da sınırlanmaması gibi...Taktik ve stratejilerin bilinçli simülasyonunda, ciddiye alınmayan taklitte, her şey oyun haline gelebilir” (2015, s. 216). Bu nedenle gündelik hayat ve oyun arasındaki ilişki bir çatışma olarak da ele alınabilir.

Oyun, taktik ve strateji kavramlarına önem veren bir diğer gündelik hayat teorisyeni Michel de Certeau'dur. De Certeau *Gündelik Hayatın Keşfi I*'de (2008) gündelik hayatın minör pratiklerini ve bu pratikleri şekillendiren (minör) politikaları inceler. Oyun düzeyinde saptadığı iki farklı nokta olan taktikler ve stratejiler kavramları gündelik hayatın analizini şekillendirir. De Certeau'ya göre stratejiler taktiklerden farklı olarak mekânsal bir sabitlenmeyi gerektirir. Bu nedenle De Certeau stratejileri askeri üslerle bağdaştırır. Strateji; ancak bir mekânın merkez olarak belirlenmesiyle birlikte diğer mekânlar üzerinde oynanabilecek bir oyundur. Bu nedenle De Certeau stratejileri panoptik bir uygulama olarak da nitelendirir. Taktikler ise bunun aksine dışsal bir mekânda anlık olarak sergilenen çeşitli hünerlerdir: “Taktik mekân olarak sadece ötekinin mekânını kullanır. Bu nedenle yabancı bir gücün yasalarıyla düzenlenmiş

haliyle kendisine dayatılan alanda oyununu kurmak zorundadır” (2008, s. 113). Bu nedenle De Certeau taktiklerin zayıf olanın sanatı olduğunu ifade eder. Onun araştırmasının temel noktası olan (gündelik) uygulamalar taktik düzeyindedir. Ona göre örneğin Ortaçağ’da kaçak avlanmak ile endüstriyel toplumda fabrikadan çalmanın davranış kodları aslında aynı ya da benzer bir güdünün (ya da oyun biçiminin) eyleme dökülür. De Certeau arkeolojisini yaptığı davranış biçimlerini birer sanat olarak adlandırır. “Bir mekânda oturmak, dolaşmak, konuşmak, okumak, alışveriş yapmak ya da yemek yapmak, tüm bu etkinlikler, kurnazlıkların ve taktiklerden doğan sürprizlerin genel özelliklerini ortaya koyarlar”(s. 117). Dolayısıyla kurnazlıklar ve taktikler zayıf olanın güçlüye (daha doğrusu güçlünün stratejik konumlanmasına) karşı sergiledikleri sanatsal faaliyetlerdir ve De Certeau’nun ifade ettiği gibi en temel eylem biçimi bile bir tarihsellik içerisinde sergilenen orijinal bir yeniden-üretimdir.

1.4.2. Ritimanaliz

Ritimanaliz projesi Henri Lefebvre’in ölümünden önceki son projesi olmakla birlikte, onun mekân ve gündelik hayat üzerine yazdığı eserlerini tamamlayıcı bir niteliktedir. Lefebvre “*Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat*” isimli eserinde ritim kavramını oldukça kapsamlı bir şekilde ele alır: “Bir yer, bir zaman ve bir enerji tüketimi arasında etkileşim olan her yerde ritim vardır” (2017, s. 40). Dolayısıyla en doğal olandan en az doğal olana kadar her şeyin bir ritmi olduğu söylenebilir. Bedenin ve organların ritimleri olduğu gibi, doğanın ya da toplumsal yaşamın da kendine özgü ritimleri vardır ve bu ritimler ölçülebilir. Ritimlerin ölçülmesi zamanın nicelleştirilmesiyle ve parçalara bölünmesiyle mümkün olur. Zaman ve mekân da birbirlerini ölçerler: “Zaman ve mekân, döngüsel olan ve doğrusal olan, şu karşılıklı eyleme sahiptir: kendilerini birbirlerine göre ölçerler; her biri, ölçen-ölçülen hale gelir; hepsi, doğrusal tekrarlar üzerinden döngüsel tekrarlardır” (Lefebvre, 2017, s. 32).

Lefebvre’in Ritimanaliz projesi en temelde döngüsel ritimler ile doğrusal ritimler arasındaki ilişkiyi ele alır: Rene Louaru’nun bahsettiği gibi “oluşum halindeki yeni bir bilim olan ritimanaliz, döngüsel ritimlerle doğrusal ritimler arasındaki karmaşık etkileşimleri inceler” (2017, s. 21). Döngüsel ritimler daha çok doğa ile özdeşleştirilir. Gece ile gündüz, mevsimler ya da bir yılın tamamlanması döngüsel tekrarları içerirken, doğrusal olan ise tarihsel insan etkinlikleri (eylemler ve jestler gibi) ve gündelik yaşam

ile ilişkilendirilir. Lefebvre'e göre döngüsel tekrarlar ve doğrusal tekrarlar sürekli olarak birbirlerine müdahale ederler. Bu durum ise diyalektik bir ilişkinin varlığı ile açıklanır (2017, s. 32).

Döngüsel ve doğrusal ritimlerin birlikteliği, yani zaman ile mekânın gündelik hayatla buluşması her zaman bir ahenk oluşturmak zorunda değildir. Lefebvre müzikten aldığı poliritmi, öritmi, aritmi ve izoritmi gibi farklı ritimlerden örnekler verir.² Gündelik hayat da tıpkı müzikte ya da beden ritimlerinde olduğu gibi içerisinde farklı tekrarların bir araya getirdiği bir harmoni gibidir. Ancak döngüsel ya da doğrusal tekrarlar, tekrar kavramının karşıtı olan farktan ayrı düşünülemez. Örneğin döngüsel olan mevsimleri ele alalım. Dünyanın dört bir yanında mevsimlerin yılın farklı zamanlarında yaşandığı bilinmektedir. Bir ülkede yılın 6 ayı boyunca yaz ya da kış yaşanabilirken, bir başka ülkede her üç ayda bir mevsimler değişir. Hava durumunun farklı bölgelerde farklı döngüsellikler içerisinde yaşanması gündelik hayatın biçimini değiştirebilir. Örneğin Henri Lefebvre Akdeniz ikliminden bahseder. Güney Avrupa, Anadolu ve Kuzey Avrupa arasında kapalı bir deniz olan Akdeniz'in dalgaları oldukça sakin bir yapıdadır. Bu durum tarihsel zaman içerisinde Akdeniz'de ticaretin ve dolayısıyla insan etkileşiminin artmasına olanak vermiştir. Aynı zamanda mimariden, yaşam biçimine kadar Akdeniz tipi olarak adlandırılacak çeşitli kültürel özelliklerden de bahsedilebilir (2017, s. 111-126).

Doğrusal tekrarlar ise her zaman bir farktan türemişlerdir. Gündelik yaşam içerisindeki jestlerimiz, üsluplarımız, davranış biçimlerimiz veya gelenek ve görenek olarak adlandırdığımız kültürel etkinliklerimiz; bunların her biri tarih sahnesinin belirli bir noktasında ortaya çıkan farklardır. Bazı farklar zaman içerisinde kaybolurken, bazı farklar ise uzun süreler boyunca tekrar edilerek gündelik hayatımız içerisine yerleşir. Dolayısıyla Lefebvre tekrar kavramının aynı zamanda fark kavramını da içerisinde barındırdığından söz eder. Ritimanaliz projesi, zaman, mekân ve gündelik hayatı diyalektik bir ilişki içerisinde analiz edebilmek için ortaya çıkarılmıştır. Bununla

² "Poliritmi, iki ya da daha fazla ritmin çatışma ya da ahenksizlik olmaksızın bir arada olmasıdır. Öritmi, sağlıklı bünyelerde olduğu gibi iki ya da daha fazla ritim arasındaki yaratıcı etkileşimdir. Aritmi ise hasta bir bireyde biyolojik açıdan oluşabildiği gibi iki veya daha fazla ritim arasındaki çatışma ya da ahenksizliktir. İzoritmi ise ritimler arasında görünen ender bir birlikteliktir; tekrar, ölçü ve frekanstaki denkliği ifade eder (ç.n.)" (2017, s. 40).

beraber farkların ve tekrarların ritimlerinin incelenmesi ise analizin derinlikli bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır.

2.BÖLÜM

NİCEL VERİLER İLE BAŞAKŞEHİR

Bugün yaklaşık olarak 100 kilometrekarelik bir alanda 450.000'in üzerinde insanı barındıran bir ilçe olan Başakşehir³, 1995'te başlayan ilk inşaatların ardından geçen yaklaşık çeyrek asırlık süreçte İstanbul'un en değerli bölgelerinden birisi halini aldı. İlk olarak bir toplu konut projesi olarak ortaya çıkan Başakşehir, daha sonraki yıllarda yapılan yatırımların da artmasıyla büyük bir ilçe haline geldi. Bununla beraber Başakşehir'de bugün hala birçok önemli projenin yapımı devam ediyor. Bunlar arasında Başakşehir'in daha da genişleyeceğinin göstergesi olan birçok konut, metro ve hastane projesi yer alıyor. Başakşehir Belediyesi'nin yayınladığı bir haberine göre ("Başakşehir nüfusu belli oldu", 2018) bu projelerin tamamlanmasının ardından nüfusun 300.000 kadar daha artması bekleniyor. Ancak tüm bu hızlı gelişim süreci, tahmin edileceği üzere kendiliğinden gerçekleşmemiştir. Başakşehir'in gelişme noktasında sergilediği bu süreklilik Refah Partisi (RP) ile başlayan ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile devam eden muhafazakâr sağ siyasetin gösterdiği istikrar ile mümkün olabilmıştır. Başakşehir'i bir araştırma sahası olarak eşsiz yapan en önemli şey muhafazakâr sağın en başından itibaren bizzat üretiminde rol oynadığı, kurguladığı ve şekillendirdiği bir mekân olmasıdır.

2.1. Başak Konutları Projesi

27 Mart 1994 Türkiye yerel seçimleri muhafazakâr sağ siyaset için oldukça verimli geçti. Refah Partisi Türkiye genelinde Ankara ve İstanbul da dâhil olmak üzere toplam 28 şehirde belediye kazandı. Özellikle İstanbul zaferi Refah Partililer için oldukça önemliydi. İslamcı tasavvura göre İslam şehri olan İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren modernleşme ve Batılılaşma süreci nedeniyle dejenere olması sonucunda İstanbul yitirilmişti. Erdoğan ve dönemin diğer Refah Partilileri, söylemlerinde sık sık İstanbul'un ikinci kez fethedileceğinden bahsetmişlerdir. Bu söylemler Hz. Muhammed'in İstanbul'un Müslümanlarca iki kez fethedileceğini ve ikinci fethin silahlar ile değil, manevi olarak gerçekleşeceğini söyleyen bir İslam tefsirine dayanıyordu. Bu nedenle İstanbul'un kazanılması aynı zamanda İstanbul'un

³ Bkz: <https://www.basaksehir.bel.tr/nufus-yapisi>

kurtuluşu olarak görüldü ve özellikle muhafazakâr İslami kesim tarafından coşkuyla karşılandı. Böylece RP'nin misyonu çerçevesinde İBB Başkanı Recep Tayyip Erdoğan belediye yönetimine gelir gelmez yeniden fetih kapsamında İstanbul'u İslam'a uygun olarak dizayn etme ve İstanbul'daki gündelik hayatı (çeşitli alkol kısıtlamaları, bale ve dansa karşı ifade edilen söylemler, genelevlerin kapatılması vb.) dönüştürme girişimlerine başladı (Bora, 2006). Dönüşümün bir diğer ayağını ise şehir içerisindeki mekânsal düzenlemeler ve yeni mekân üretimleri oluşturuyordu.

İBB Başkanı Recep Tayyip Erdoğan yerel seçimlerden önce halka ucuz konut sözü vermişti. Bu doğrultuda göreve geldikten sonraki ilk icraatlarından birisi, 1987 yılında kurulan ancak 1989 yerel seçimlerinden sonra atıl hale gelen Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş.'yi (KİPTAŞ) 1995 yılında yeniden yapılandırmak oldu. KİPTAŞ'ın misyonu kendi ifade ettikleri biçimiyle "çarpık kentleşmenin önüne geçmekti." Yapılandırma ile beraber belediyeye ait bir inşaat şirketi haline gelen KİPTAŞ kısa süre içerisinde İstanbul'un iki yakasına inşa edilecek toplu konut siteleri projelendirdi. Hedef 50.000 konut üretmekti. Projenin başında daha sonra TOKİ'nin başına geçecek olan müteahhit Erdoğan Bayraktar vardı. Bu konutların İstanbul'un iki ayrı yakasında da bulunan İkitelli, Kağıthane, Altunizade, Zekeriyaköy ve Pendik ilçelerinde yapılmasına karar verildi. Refah Partisi'nin ambleminde bulunan başak ve hilal sembollerine gönderme yapılarak Avrupa yakasına yapılacak konutlar Başak Konutları, Anadolu yakasına yapılacak konutlar ise Hilal Konutları olarak adlandırıldı. Projenin ilk temelleri 17 Mayıs 1995 tarihinde -bugünkü ismiyle Başakşehir olan- İkitelli'deki Başak Konutları'nın inşası için atıldı. Temelin ilk harcını dönemin Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan (Tayyip Erdoğan ile) bizzat kendisi attı (Uşaklıgil, 2014).

Başakşehir (ya da İkitelli Başak Konuları) en başından beri İstanbul'un diğer semtlerine inşa edilen diğer Başak/Hilal Toplu Konularından ayrıcalıklı bir haldeydi. Zaten inşa edildiği bölge Türkiye'nin en büyük sanayi bölgesi olan İkitelli sanayi bölgesine yakın olması sebebiyle henüz 1980'li yıllarda sosyal konut alanı olarak belirlenmişti (Batuman, 2019, s. 97). Bu inşaat projelerinin hızlı bir şekilde tamamlanabileceği anlamına geliyordu. Bununla beraber bu bölge oldukça geniş bir boş alanı kapsıyordu. Bağcılar, Esenler, Esenyurt ve Küçükçekmece gibi İstanbul'un en yüksek nüfusa sahip ilçelerinden bazılarının komşu olması ise nüfusun daha hızlı bir şekilde artması noktasında avantaj sağlayabilecek önemli bir faktördü. Bu önemli coğrafi faktörler yeni

bir mekânın üretilebileceği en ideal bölgenin neden Başakşehir olduğunu büyük oranda gösterir niteliktedir.

1995 yılında RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın temeli atmasının ardından Başakşehir I. Etap'taki konutların inşası kısa bir süre içerisinde, 1997 yılında tamamlandı. Bu sırada 1996 yılında II. Etap'ın inşasına çoktan başlanmıştı. I. Etap'ta 6, 8 ve 10 katlık 79 blokta 3004 adet, II. Etap'ta ise 6, 8, 9 ve 10 katlık 62 blokta toplam 2.304 konut inşa edildi. Bu sırada İBB Başkanı Recep Tayyip Erdoğan "İşte sözümüz" diyerek karsız maliyetine satılan konutları müjdeliyordu (Resim 1). Ev sahibi olmak için kura kazanan yoksul vatandaşlar haricinde, RP'yi destekleyen varlıklı kesimler de bölgeden konut satın alarak hem yatırım yaptılar hem de partilerine destek oldular.

(Milliyet, 1995)

Ancak bir taraftan da RP ile bütünleşen Başakşehir'in kuruluşuna karşı tepkiler de gecikmedi. Zaten o dönem muhafazakâr kimliğiyle öne çıkan bir siyasi parti olan RP'ye büyük bir şüpheyile bakılıyordu. Bu bağlamda Başakşehir'in kuruluşu ise RP'nin "gecekonducularda oturan kitlelerini, daha uygar mekânlara ve üstelik çok cazip koşullarla taşıyarak" (Ataklı, Milliyet) kendi kalelerini yaratma imkânı sağlıyordu. Kısa süre sonra gerçekleşen 28 Şubat süreci ise oldukça hızlı ilerleyen projeyi bir süre sekteye uğrattı. 1997 yılından beri Başakşehir'de ikamet eden ve 2009-2017 yılları arasında Başakşehir Belediye Başkanlığı yapan Mevlüt Uysal, tapuları 20 yıl gecikmeli olarak verilen I. Etap sakinlerine yaptığı konuşmada şu sözlere yer veriyor:

“Tapularımız alınana kadar bu sürece kolay gelinmedi. Birileri bir şey yapmak için uğraşırken birileri de yaptırmamak için uğraştı. Bunun en somut örneği kent hastanemizdir. 30 ayda tamamlanması gereken hastanenin yapımı sürecinde her 3 ayda bir karşımıza bir mahkeme kararı geliyor. En son gelen kararda da yürütmeyi durdurma kararı var, ama biz bu karara rağmen bu hastaneyi yapacağız. 1995’de 1. Etap başladığı zamanda bu projeye engel olmak için çok mücadele ettiler. 28 Şubat süreci; 3. Etap yerine Onurkent’in kurulması; 99 depremi ile inşaat yönetmeliklerinin değiştirilmesi geldi. Bunlar üst üste geldiği zaman süreç uzadı” (Başakşehirreberi.com, 2014).

Mevlüt Uysal bu konuşmasında büyük oranda Demokratik Sol Parti’den (DSP) bahsetmektedir. Başakşehir kendi başına bir belediye olmadan önce Küçükçekmece’ye bağlıydı. Küçükçekmece’nin 1995 ve 1999 yerel seçimlerinde DSP’nin kazandığı bir ilçe olması nedeniyle RP ile DSP arasında yaşanan anlaşmazlıklar AKP iktidara gelene kadar Başakşehir’in istenilen hızda ilerleyememesine neden oldu. Örneğin Uysal’ın bahsettiği gibi III. Etap olarak tasarlanan bölgenin kooperatiflere verilerek Onurkent’in kurulması bu örneklerden bir tanesidir. Bu nedenle Başakşehir III. Etap asla inşa edilememiştir ve bugün hala bölgenin ismi Onurkent olarak geçmektedir. Onurkent’deki sitelere bilinçli olarak Çağdaş Yaşam Sitesi, Özgür Başak Sitesi, Çağdaş Piramit Sitesi gibi isimler verilmesi de muhafazakâr – laik çatışmasının göstergelerinden birisi olarak karşımıza çıkar.

Böylelikle Onurkent engeli nedeniyle vazgeçilen III. Etap yerine 1998 yılında iki kısımdan oluşacak olan IV. Etap’ın inşasına başlandı. 2000 yılında kura çekilişi ile bütün daireler satıldı. I. Kısım’a 114 hektarlık alanda 159 blokta 5.080 daire ve 358 villa inşa edilirken, II. Kısım’da ise 36 hektar alanda 52 blokta 2.142 daire ve 126 villa yer alıyordu. Görüldüğü gibi KİPTAŞ’ın IV. Etap kurgusu daha pahalı konutların (villalar ve geniş daireler) yer almasıyla ilk iki etaptan açık şekilde farklılaşıyor. Zaten KİPTAŞ tam da bu nedenle IV. Etap’tan itibaren yapılan tüm konut projeleri için farklı gelir gruplarına hitap eden projeler tanımını yapıyordu. Bununla beraber IV. Etap’ın tamamlanmasıyla Başakşehir’deki canlılık da arttı. I. ve II. Etap’ta birer ilköğretim okulu bulunuyordu. IV. Etap’a ise daha büyük bir ilköğretim okulu ve bir lise (bugünkü ismiyle Başakşehir Anadolu Lisesi) yapıldı. İlk iki etaptan farklı olarak, bölge nüfusunun gelir düzeyinin daha yüksek olmasının da etkisiyle vakıflara bağlı özel okullar da burada boy gösterdi. Ayrıca lüks restoranlar ve kafeler de birer birer ortaya çıkmaya başladı.

2.2. Başakşehir'in Yükselişi

2002 yılında AKP'nin tek başına iktidar olmasıyla birlikte Başakşehir'e yapılan yatırımlar artarken, projelerin tamamlanma hızı da aynı orantıda arttı. Aynı yıl V. Etap'ın yapımına başlandı. İki kısımdan oluşan V. Etap'a IV. Etap'tan farklı olarak villa tipi konut üretilmedi. 95, 115, 135 ve 193 metrekarelik dört daire tipi yapıldı ve KİPTAŞ'ın belirttiğine göre metrekare büyüklüğü ile orantılı olarak farklı gelir grubundan vatandaşlara (kura ile) satıldı. Bununla beraber V. Etap'taki sitelerin güvenlik sistemi önceki etaplara göre çok daha özenli tasarlandı. Sitelerin girişlerine güvenlikler konularak içeri girişler tamamen kontrol altına alındı. V. Etap'ın en büyük avantajlarından birisi ise konumu olarak nitelendirildi. Kısa sürede tamamlanacak olan büyük Sular Vadisi projesi V. Etap ile IV. Etap'ın ortasında yer alıyordu. Ayrıca metro hattı da buraya oldukça yakın bir bölgeye inşa ediliyordu.

2006 yılında tamamlanan V. Etap Başakşehir'in etap projelerinin sonuncusu olurken Başakşehir'in genişlemesi bir takım problemlere de neden olmuştu. Bu yıllarda I. ve II. Etap Küçükçekmece Belediyesi'ne bağlıyken, IV. ve V. Etap Esenler Belediyesi'ne bağlıydı. Bu durum projelerin yapım hızını yavaşlatıyordu. Ki zaten Başakşehir dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yıllarca bizzat ilgilendiği bu bölge artık kendi başına bir belediye olmayı hak ediyordu. Böylelikle 2008 yılında 5747 sayılı kanun ile Başakşehir Belediyesi kuruldu. Başakşehir ilçesi ile beraber Güvercintepe Mahallesi, Şahintepe Mahallesi, Altınşehir Mahallesi, Ziya Gökalp mahalleleri ve Şamlar Köyü belediye sınırlarına dâhil edildi. En büyük sürpriz ise daha önce Büyükçekmece Belediyesi'ne bağlı olan Bahçeşehir Belde Belediyesi'nin de Başakşehir Belediyesi'ne bağlanması kararı oldu. Bahçeşehir'in Türkiye'nin ilk uydu kentlerinden birisi olduğu ve büyük oranda laik kesim olarak tanımlanan kesimin ikamet ettiği bir bölge olduğu göz önüne alındığında bu karar daha anlamlı bir hal alır. İnşa edilirken medyada Refah Partisi'nin Bahçeşehir'i olarak lanse edilen Başak Konutları, artık Bahçeşehir'i bile kontrol eden bir ilçe konumundaydı. Başakşehir belediye olduktan bir sene sonra, 2009 yılında ilk blokları tamamlanan Oyakkent'in ise bu duruma ordu tarafından bir karşı misilleme olarak gerçekleştirildiği düşüncesi abartılı olmayacaksa da, Oyakkent yıllara karşı pek de direnememiş ve büyük oranda yine Başakşehir halkının ikamet ettiği bir bölge haline gelmiştir.

Başakşehir'in 2008 yılında belediye olduktan sonra konut inşaatları zaten Başakşehir'in artık "tıka basa" dolup taşmasıyla, Başakşehir'den (Kayabaşı başta olmak üzere) Başakşehir Belediyesi'ne bağlı diğer bölgelere kaydı. Bununla beraber Başakşehir'deki son önemli inşaat projesi Başakşehir'e yapılacak olan metro hattı kapsamında duyurulan lüks Metrokent konutlarıydı. KİPTAŞ'ın resmi internet sitesinde Metrokent'in tanıtımı şu şekilde yapılmıştır:

"Kiptaş hep düşlediğiniz şehir gürültüsünden uzak yeni yaşantımızın kapısını aralıyor. Sizlere Başakşehir metrosuna 0 km olan modern, farklı bir kentte yaşama imkanı sunuyor. Siz de şehrin kalabalığından uzakta, bu huzur dolu ortamın sakinleri arasında yerinizi alın. Hayallerinizi süsleyen evinize, sadece metroyla, rahatça ulaşın."

KİPTAŞ'ın "her aileye uygun seçenekler" sağladığını iddia ettiği bu konutların 1+1 olanları bugün ortalama 500.000 Türk Lirası'na satılırken, 3+1 olanların satış fiyatı ise en az 1.000.000 Türk Lirası. Dolayısıyla bu konutları satın almak isteyen vatandaşların kendi şahsi (ve muhtemelen lüks) araçlarına sahip oldukları kolayca tahmin edilebilir. Başakşehir Metrokent'teki 1480 dairenin kura ile satışının yapıldığı 2009 yılında (ki Metro ancak 2013 yılında açılabilmiştir) Başakşehir'deki tek toplu taşıma ağı otobüs seferleriydi. İstanbul'un merkezi yerlerine yapılan seferlerin sıklığı nüfusa oranla oldukça yetersizdi. Taksim, Mecidiyeköy, Bakırköy, Eminönü ve Zeytinburnu gibi birkaç ilçe dışında direkt otobüs hattı yer almıyordu. Bu otobüslerin ise Başakşehir'deki istikametlerini tamamlamaları 20 dakika ile 1 saat arası bir süreye tekabül ediyordu. Ayrıca otobüsler Başakşehir'deki turlarını tamamladıktan sonra trafik yoğunluğunun her zaman fazla olduğu sanayi bölgelerinden ve Esenler, Bağcılar gibi ilçelerden geçmek zorunda oldukları için yolculuk süreleri iki-üç saati bulabiliyordu. Tüm bu ulaşım problemlerine rağmen Başakşehir'deki son büyük proje en "şaşaalısı" olmayı hak ediyordu. Bu nedenle metroya "0 km" uzaklıkta (ya da yakınlıkta) olma hakkı da Metrokent'te konut satın alabilecek sınıftaki insanlara verilmeliydi. Sonuçta yüksek meblağlar ödemişlerdi ve lüks konutları bu gibi avantajlar ile donatılarak gereken değere ulaşmalıydı.

Metro hattının üzerine inşa edilen lüks Metrokent konutları (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

2.2.1. Büyük Projeler ve Yatırımlar

Daha önce de bahsedildiği gibi Başakşehir'deki genişleme bir süre önce büyük oranda başta Kayaşehir olmak üzere Başakşehir Belediyesi'ne bağlı diğer bölgelere kaydı. Bu nedenle Başakşehir'in (ve hatta Başakşehir'in devamı niteliğindeki Kayaşehir'in) artık düzeni oturmuş bir semt olduğu söylenebilir. Muhtemelen kurulduğu günden bugüne kadar inşaatsız bir günün bile olmadığı bir bölge olarak Başakşehir'de bugün hala ufak çaplı konut inşaatları görmek de mümkün. Ancak özellikle son 10 yıldır Başakşehir'deki inşaat sesleri genellikle alışveriş merkezi, hastane ya da çeşitli sosyal olanakların yer aldığı tesisler nedeniyle ortaya çıkıyor.

2008 yılında açılışı bizzat dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılan Sular Vadisi Başakşehir'e özgü büyük projelerden ilkidir. 547 dönümlük alan üzerine yapılan bu yapay doğa parkında aynı zamanda araç otoparkı, restoranlar/kafeler, bir AVM, bir konferans salonu ve spor alanları yer alıyor. Sular Vadisi'nin tamamlanmasıyla, uzun yıllar boyunca bölge sınırları içerisinde neredeyse hiçbir sosyal olanak bulunmayan Başakşehir'de sosyal hayatın canlanacağı düşünülüyordu. Bu kısmen gerçekleşse de, Sular Vadisi hiçbir zaman beklenen canlılığa erişebilen bir park olmadı. Bununla beraber Sular Vadisi kapsamında inşa edilen Vadi Center alışveriş merkezi neredeyse hiçbir zaman iş yapamadı. Başakşehirlilerin kısa bir araba yolculuğu ile gidebilecekleri civar semtlerde bulunan birçok büyük alışveriş merkeziyle kıyaslandığında Vadi Center oldukça vasat bir düzeyde kalıyordu. Küçük bir alışveriş merkezi görünümünde olmasına karşın Başakşehir'in esnaf çarşılarından hiçbir farkı

yoktu ve kurumsal firmaların mağazaları bulunmuyordu. 2009 yılında yaşanan bir sel felaketi yaşanmasının ardından dönemin İBB Başkanı Kadir Topbaş binayı yıkılacaklar listesine aldı. Buna rağmen Vadi Center bugün hala kaderine terk edilmiş bir halde yerli yerinde duruyor.

Başakşehir Sular Vadisi (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

IV. Etap konutları, villalar ve önlerinde bulunan terk edilmiş Vadi Center (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Vadi Center'da ölümlerle sonuçlanan sel felaketinin ardından Başakşehir'de modern bir alışveriş merkezi yapılması kaçınılmaz oldu. Başakşehir II. Etap'ta inşası tamamlanan Olimpa alışveriş merkezinin açılışı da tıpkı Sular Vadisi'nde olduğu gibi Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla 2011 yılında gerçekleşti. 45 milyon dolara mal olan ve 15 ay gibi kısa bir sürede tamamlanan alışveriş merkezinin açılış sloganı tüketim çılgınlığıyla

bağdaşacak şekilde “alışveriş olimpiyatı başlıyor”du. Ayrıca *Olimpa*’nın yapımıyla Türkiye’nin ilk “*Regional Mall*”una⁴ sahip olma “ayrıcalığına” Başakşehir halkının oldu. *Olimpa*, içerisinde sinema salonları, süpermarket, tanınan markaların mağazaları ve çocuk oyun bölümlerine sahip olması nedeniyle Vadi Center ile kıyaslandığına çok daha modern bir görünüme sahip. Ancak Regional Mall denmesinin nedeniyle bağlantılı olarak mini bir alışveriş merkezi olarak tanımlanabilir.

Olimpa alışveriş merkezi (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Başakşehir’in sahip olduğu bir başka ayrıcalık ise her ne kadar bölge halkının pek ilgisini çektiği söylenemeyecek olsa da Süper Lig’de mücadele eden bir futbol takımlarının olmasıdır. 2014 yılında Süper Lig takımlarından İstanbul Büyükşehir Belediyespor’un ismi Başakşehir Futbol Kulübü olarak değiştirildi. Aynı yıl Başakşehir’de 2011 yılında yapımına başlanan stat da tamamlanmıştı. Yapımı için 178 milyon Türk lirası harcanan stadın ismi Başakşehir Fatih Terim Stadyumu olurken, stat açılışına özel bir gösteri maçı da düzenlendi. Gösteri maçında Başbakan Erdoğan’ın yanı sıra Bilal Erdoğan, Berat Albayrak, Acun Ilıcalı, Hidayet Türkoğlu, Yıldırım Demirören, Çağatay Kılıç, Yılmaz Erdoğan, Abdullah Avcı gibi farklı alanlarda ünlü kişiler de yer aldı. Döneminde birçok stadın yapımında aktif rol alan Erdoğan’ın gösteri maçında futbol oynadığı tek stat açılışının Başakşehir’de olması kuşkusuz bir jest niteliğindedir.

⁴ Bölgesel alışveriş merkezi tanımı ortalama 50.000 metrekarelik kiralanabilir alana sahip olan ve bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla kurulan alışveriş merkezleri için kullanılmaktadır. Bu tür alışveriş merkezlerinde büyük alışveriş merkezlerinde olduğu gibi tanınan tüm markalara ait dükkanlar bulunması beklenmemektedir.

Bununa paralel olarak Erdoğan'ın 2019 yılında TRT'de canlı yayına bağlanarak "Başakşehir ile övünüyorum çünkü Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde kurduğum bir takım. O Başakşehir tırmandı ve ta buralara kadar geldi." ifadelerini kullanması Başakşehir semtini sahiplenmesi açısından önemli bir örnektir. Çünkü Başkan Erdoğan'ın kurduğundan bahsettiği Başakşehirspor bugün hala Süper Amatör Lig'de mücadele etmektedir ve asla profesyonel bir seviyede yer almamıştır. Bugün Başakşehir Futbol Kulübü ismini alan kulübün ilk kurucusu ise Nurettin Sözen'dir. Sonuç olarak, Başakşehir halkı hem Türkiye Süper Ligi'nde, hem de Avrupa Kupaları'nda mücadele eden bir semt takımına ve 17.300 kişilik kapasiteye sahip bir stada sahip oldu. Başakşehir'in en merkezi yerlerinden birisine yapılan stadın inşası nedeniyle bölgede bulunan büyük bir spor kompleksi yıkıldı. Bugün hala 450.000 kişilik nüfusa sahip Başakşehir'de tek bir (büyük) spor kompleksi yer alıyor. Bu nedenle spor kompleksine abone olmak isteyen bölge halkı aylarca sıra beklemek zorunda kalıyor. Ancak yine de her hafta gidebilecekleri ancak pek de rağbet etmedikleri büyük bir stada sahipler! - Hem de AKP Gençlik Kolları'nın kulübün maç biletlerini Başakşehir semti içerisinde ücretsiz dağıtmasına rağmen.

Asker selamı yaparken tasvir edilen yerli ve yabancı Başakşehir Spor Kulübü futbolcuları (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

2012 yılında kurulan Başakşehir Living Lab de, Türkiye'nin European Network of Living Labs tarafından onaylanmış ilk Living Lab'i olmasıyla Başakşehir'e özel olan oluşumlardan bir başkası konumunda. Başakşehir Belediyesi'ne bağlı olan kurum 2014 yılında Başakşehir İnovasyon ve Teknoloji Merkezi binasında hizmet vermeye başladı.

Kurumun amacı “bilişim teknolojileri ve tasarım tabanlı inovasyon ve girişimciliği yaymak ve yeni iş oluşumlarına ortam sağlamak” olarak ifade ediliyor. Başakşehir halkına (ve çocuklara yönelik) bilişim teknolojileri ile ilgili çeşitli konular üzerine ücretsiz olarak seminerler ve dersler veriliyor. Burada ayrıca bilişimle ilgili ödüllü proje yarışmaları ve e-spor turnuvaları da düzenleniyor. Bir Living Lab projesi her ne kadar kulağa hoş gelse de, buradaki hizmetlere ücretsiz ulaşma hakkının (ya da ilk önce ulaşma hakkının) varlıklı vatandaşlara verilmesi de sorguya açık bir durum olarak ortaya çıkıyor. Zira özellikle 10 yaş üzeri çocukların ve gençlerin eğitimi için tasarlanan ve ayrıcalıklı olarak nitelenen bir projenin, genellikle çocuklarını zaten imkânların daha fazla olduğu özel okullara gönderebilen ailelere sunulmasının, eğitimde eşitlik ve adalet söylemleri ile pek de tutarlı bir ilişki içinde olmadığı rahatlıkla görülebilir.

Türkiye'nin son birkaç yıldır gündeminde olan şehir hastaneleri arasında en prestijlisi de Başakşehir'de inşa ediliyor. Türkiye'nin en büyük üçüncü sağlık yatırım projesi olarak sunulan İstanbul Başakşehir Şehir Hastanesi, ayrıca “dünyanın en büyük sismik izolatörlü binası” unvanına da sahip olacak. Bununla beraber 1.000.000 metrekarelik kapalı inşaat alanında yapımı devam eden hastanenin 2020'nin yaz aylarında tamamlanması bekleniyor. İstanbul Başakşehir Şehir Hastanesi'nin AKP iktidarının nicel veriler konusundaki “en”lere olan takıntısının göstergelerinden yeni bir tanesi olduğu söylenebilir. Ayrıca İstanbul ve çevre illere hizmet vereceği ifade edilen hastaneye ulaşım konusunda hala gözle görülür bir adım atılmadı. Hastanenin tamamlanmasına kısa bir süre kalmasına rağmen İstanbul metrosuna entegre edilmesi planlanan Kayaşehir-Başakşehir Metrokent metro hattının yapım süreci aksamış durumda ve ne zaman tamamlanacağı hala bilinmiyor.

Bu tarihçenin de gösterdiği gibi Başakşehir'in AKP'nin kentleşme ve kentsel dönüşüm politikasının en stratejik bölgesi olduğu savı abartılı olmayacaktır. Başakşehir, en az iki nedenle oldukça önemli bir araştırma sahası konumunda. Birincisi neo-liberalizm – siyasal İslam ilişkisinin mekân üretim biçimini ve tekniklerini gösterme potansiyeli nedeniyledir. İkincisi ise bununla bağlantılı olarak başta muhafazakâr olarak bilinen bir toplumun zaman içerisinde yaşanan kırılmalarla beraber giderek kozmopolitleşme sürecinin izlenebilmesi ile ilgilidir. Başakşehir tarihçesinin ardından bir de güncel bir Başakşehir tasviri yapma gerekliliği ortaya çıkıyor.

Güncel Başakşehir Belediyesi haritası⁵

Başakşehir I. Etap Bölgesi Uydu Görüntüsü

⁵ Kaynak: <https://www.basaksehir.bel.tr/cografi-konum>

Başakşehir II. Etap ve Metrokent Bölgesi Uydu Görüntüsü

Başakşehir IV. ve V. Etap Bölgesi (Kuzey) Uydu Haritası

Başakşehir IV. ve V. Etap Bölgesi (Güney) Uydu Haritası

2.3. Başakşehir'in Yapıları ve Estetiği

Bugün Başakşehir I. Etap'tan başlayıp, tüm Başakşehir semtini gezecek şekilde V. Etap'ta yolculuğunu sonlandıracak birisinin ilk dikkatini çekecek şey kuşkusuz farklı gelir gruplarına hitap etmesine rağmen birbirine oldukça benzeyen binalar olacaktır. İlk iki etap zaten büyük oranda yoksul vatandaşların ev sahibi olması amacıyla yapılan sosyal konutlardı. Bu nedenle bu binalarda mimari estetik ikinci plana atılmış olabilir, ancak örneğin çok büyük bir yatırım örneği olan ve “zenginlere” hitap eden Metrokent'teki (ya da az daha uygun fiyatlı olan V. Etap'taki) konutların “daha büyük ve yeni” görünmek dışında estetik anlamda neredeyse hiçbir farkı olmadığı da ayrı bir

gerçek. Bu konuda Ayşe Çavdar da Avrupalı mimarlık öğrencilerinin farklı sınıflar için yapılan TOKİ konutlarındaki benzerliği gördüklerinde yaşadıkları şaşkınlığı dile getiriyor (2017, s. 126). Ancak bu benzerliğin farklı gelir sınıfları arasında eşitlikçi bir yaklaşım sonucunda gerçekleşmediğini de eklemek gerekir. Şöyle ki; Başakşehir’de konut projelerinin büyüklüğü ile ters orantılı bir çevre düzenleme politikası söz konusu. I. ve II. Etap’taki siteler daha lüks konutları barındıran diğer etaplardaki sitelere göre daha iyi düzenlenmiş durumda. Bu etapların site sakinlerinin hem araç otoparklarına, hem de çocuk oyun alanlarını ve spor alanlarını da içeren yeşil alanlara ulaşımaları oldukça kolay.

Bunun aksine IV. ve V. Etap birbiri ardına dizilmiş binalar nedeniyle otopark ya da park gibi temel alanlara nüfusa oranla daha az yer ayrılmış durumda. Sosyal alan ve otopark yetersizliğine araç yollarının tek şeritli olması ve dar kaldırımlar da eklendiğinde büyük problemler ortaya çıkıyor. Bu etaplarda yapılan konut sayısı göz önüne alındığında KİPTAŞ’ın oluşacak potansiyel nüfusu önceden öngörememiş olması düşünmesi oldukça zor bir ihtimal. Bu noktada bölgenin 2000-2006 yılları arasında tasarlandığı ve inşa edildiği göz önüne alındığında bu dönemin “sosyal konut çevre planlamasının” RP dönemine göre daha fazla bina inşa etme odaklı olduğu aşikâr. KİPTAŞ ve TOKİ’de de genel müdürlük yapmış olan Erdoğan Bayraktar hem estetikten yoksun mimariye dair hem de konut odaklı planlama yapılmasını şu şekilde açıklıyor:

“Tüm Türkiye’de yaptığımız inşaatların zevksiz bir görüntüsü olduğu söyleniyor. Bu doğrudur, yüzde 60 doğrudur. Fakat bugün ülkemizde konut sorunu, barınma sorunu, ev sorunu var. Bu konutları, bulduğu parayı çocuklarının eğitimine harcamaya çalışan gelir seviyesi düşük insanlar alıyor. Kentsel dönüşüm Türkiye’nin en önemli sorunudur. Çok ciddi bir kaynağa ihtiyaç var. Hazine arazisinde ev yapan ve hiçbir hak sahibi olmayan vatandaşımızın evini alırken ona ev vermek zorundasınız. ‘Nasıl 1 kuruş daha ucuza mal ederim’ onun hesabını yapmak zorundasınız. Onun için tünel kalıp sistemi, ucuza, hızlı yapılan evler yapmak zorundayız.” (Aktaran Çavdar, 2017, s. 127).

Erdoğan Bayraktar’ın genel müdürlük yaptığı dönemler içerisinde gerçekleşen kentsel dönüşüm projeleri içerisinde ilk ve en önemli kısımlardan birisini oluşturun (en azından böyle dillendirilen) Başakşehir’in de bu açıklamayı kapsadığını düşünülebilir. Öyleyse, bu ifadelerin Başakşehir’deki nüfusu çoğunlukla orta ve üst sınıfın oluşturduğu düşünüldüğünde IV. ve V. Etap’larda sergilenen bu işlevselci bölge planlama örneğini pek de açıklamadığı ortaya çıkıyor. Yine de İstanbul gibi bir metropol söz konusu

olduğunda, Başakşehir'deki bu kamusal problemler diğer ilçelerle kıyaslandığında bölge halkı için katlanılabilir düzeylerde kalıyor.

Başakşehir'de konut olarak yapılan apartman binalardan sonra en fazla görülebilecek yapı türlerini camiler, özel okullar ve çarşılar (ya da mini alışveriş merkezleri) oluşturuyor. Örneğin V. Etap'ta hiçbir devlet okulu yer almazken birçok özel okul ve caminin bulunması ilginç bir istatistik niteliğinde. Genel olarak Başakşehir içerisindeki özel okul sayısı devlet okul sayısı ile yarışır düzeyde. Arz – talep ilişkisi bağlamında, Başakşehir'deki ailelerin çocuklarını özel okullara gönderebilecek durumda olmaları nedeniyle özel okul sayısının fazlalığı anlaşılabilir. Ancak semtteki Anadolu Lisesi eksikliği, tek bir fen lisesi dahi bulunmaması ve İmam Hatiplerin fazlalığı da göz önüne alındığında çocuklarını özel okula gönderemeyen ailelerin bölge içerisinde pek bir alternatifi olmadığı sonucu çıkıyor. Çocuğunun eğitim seviyesinin yetersizliği nedeniyle bir İmam Hatip okulunda okumasını istemeyen ya da devlete ait bir fen okulunda okutmak isteyen ailelerin alternatif bir seçeneğinin olmaması böyle büyük bir nüfusu kapsayan bir bölge açısından oldukça büyük bir problem ortaya çıkarıyor.

Başakşehir'in dönüşümünde çarşılar da bir o kadar önemli bir gösterge konumunda. Tamamı Başakşehir ilçe olmadan önce yapılan bu çarşıların her birisine bir adet cami eşlik ediyor. Çarşılar oldukça mütevazı işletmelerin bulunduğu yapılar olarak Başakşehir'in ilk etaplarındaki konutlarla da uyumlular. İçlerinde terzi, emlakçı, kuruyemişiçi, bakkal, pastane, eczane, berber vb. küçük işletmelerle beraber birer adet de küçük market barındıran çarşılar ayrıca site yönetimi birimlerine ait büro ve toplantı salonlarının da bulunmasıyla bölgenin temel ihtiyaçlarını gideren Osmanlı'daki külliye denilen kamusal alanlara (Papila, 2011) benziyor.

Başakşehir'deki konutların daha lüks bir hal almasıyla alışveriş mekânları da küçük çarşılarından daha büyük alışveriş merkezlerine dönüştü. Daha önce bahsedilen *Olimpa* bunun örneklerinden birisidir. Çarşıların aksine bu alışveriş merkezi standart alışveriş merkezi formunda ve içerisinde bilinen markaların mağazaları yer alıyor. Ancak Başakşehir ilçesinin tamamı söz konusu olduğunda *Olimpa* bile sadece bir semt çarşısı konumunda. Türkiye'nin ikinci, İstanbul'un "en büyük" alışveriş merkezi olan *Mall of İstanbul* ilçe sınırları içerisindeki İkitelli - Ziya Gökalp Caddesi üzerinde yer alıyor. İstanbul'daki alışveriş merkezi bolluğu da göz önüne alındığında ne kadar büyük bir

alışveriş merkezinin söz konusu olduğu daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca *Mall of İstanbul* konum itibariyle Başakşehir'e araç ile gidip gelen herkesin geçmesi gereken bir yol üzerinde yer alıyor. Tam karşısında ise daha eskiden açılmış ve zamanla popülerliğini kaybetmiş *Deposit* isminde bir başka "outlet" alışveriş merkezi bulunuyor. Tüm bunlara ek olarak, yine semt içerisinde birçok bölgede gündelik alışverişlerin yapılabileceği ufak alışveriş merkezleri de hesaba katıldığında, Başakşehir'e İstanbul şehir merkezinden araç ile yolculuk yapan birisinin karşısına yol boyunca küçük - büyük birçok alışveriş merkezi alternatifi çıkıyor. Küçük işletmelerin yer aldığı mahalle çarşılarından en modern alışveriş merkezlerine doğru değişen Başakşehir tüketim biçimlerine karşın semt içerisinde hala tek bir halk kütüphanesinin yer alması ise dikkat çekici.

Başakşehir'de semt içerisinde çok büyük süpermarketler yer almıyor. Bunun nedeni tahmin edilebileceği üzere özel araçla ya da toplu ulaşım ile kısa sürede büyük alışveriş merkezlerine (ve içlerinde bulunan büyük süpermarketlere) ulaşabilme imkânına sahip olmaları. Böylece semt içerisinde gündelik alışverişlerin yapılabileceği daha küçük ölçekli marketler bulunuyor. Bu marketler arasında Migros ve Carrefour gibi markalaşmış olanlarla birlikte muhafazakâr bölgelerde bulunan Selam ve Çağrı gibi marketler de yer alıyor. Ancak Migros da dâhil olmak üzere semt içerisindeki hiçbir markette alkollü içecek satışı yapılmıyor.

Bunun nedeni İslam dinine göre alkol satışı yapılan bir yerden herhangi bir şey satın almanın haram olması. Bu durumun semt içerisinde yıllardır süren katı bir kural olmasına rağmen, semt dışında bulunan 5M Migros'ta alkollü içecek satışı yapması ya da alışveriş merkezi içerisinde bir cafe/bar bulunması problem yaratmıyor. Ayrıca Başakşehir semt sınırları içerisinde tek el bayileri bulunsada sayıları yıllardır üçü geçmiyor. Muhafazakâr bir bölge de olsa var olan tek el sayısı bölge halkı için yeterli olmasada çok büyük bir problem oluşturmuyor. Çünkü alkol kullanan Başakşehirli bir kısmının semt içerisinde alkol satın alırken "etrafa" gözükmeye çekincesi yaşamaları, semt dışındaki tekelere yönelmelerine neden oluyor.

Tahmin edilmesi pek de zor olmadığı gibi Başakşehir içerisinde hiçbir alkollü restoran, kafe ve bar işletmesi yer almıyor. Ancak isimlerinde Arapça – Farsça (Başakşehirli için ise Osmanlıca) tınılar bulunan çok sayıdaki restoran ve kafe Başakşehir'in en

popüler yiyecek – içecek işletmeleri olarak karşımıza çıkıyor. Hem restoranlar, hem de kafelerde genel alanlar dışında “Türk aile geleneklerine” uygun olarak kapalı aile salonları da yer alıyor. Genç Başakşehir nüfusu nargile kafelere rağbet gösterirken, orta yaş ve üzeri nüfusun restoranlar haricinde semt içerisinde kamusal/sosyal alanlarda pek vakit geçirmedikleri rahatlıkla gözlemlenebilir. Özellikle Ramazan ayında sahur bekleyenler bölge halkının Sular Vadisi’nde oluşturduğu yoğunluk haricinde yılın hiçbir döneminde sokakların canlı olduğunu görmek pek de mümkün değil.

Başakşehir gösterildiği gibi önce RP İstanbul Büyükşehir Belediyesi ardından uzun yıllardır deneyimlemekte olduğumuz AKP iktidarı süresi içerisinde tasarlanmış ve gerçekleştirilmiş bir sosyal konut projesidir. Ancak toplumsal (bir) mekânın üretimi söz konusu olduğunda, boş bir mekânın (toprağın) soyutlama ve çeşitli teknikler aracılığıyla (mimari, kent-bölge-çevre planlamaları vb.) “doldurulması” tek başına o mekâna toplumsal bir nitelik kazandırmaz. Daha iyi bir şekilde ifade etmek gerekirse, herhangi bir iktidar mekânizmasının herhangi bir mekânın üretimi noktasındaki gücünün kısıtlılığı göz ardı edildiği takdirde bir takım indirgemeci yaklaşımlara doğru gidilmesi kaçınılmaz olacaktır. Henri Lefebvre’in belirttiği gibi (toplumsal) mekânı “doğuran toplumsal ve politik (devletsel) güçler ona hâkim olmaya çabalasa da başaramaz; mekânsal gerçekliği hâkim olunması imkansız bir tür özerkliğe yöneltenler bile, onu köleleştirmek için sabitlemeye, ortadan kaldırmaya çalışırlar” (2016, s. 57). 21. yüzyıl Türkiye siyasetine damga vurmuş bir siyasal iktidarın bizzat üretimine ön ayak olduğu ve fonladığı Başakşehir gibi bir mekân da bu durumdan muaf tutulamaz.

3. BÖLÜM

BAŞAKŞEHİR’İN DEĞİŞEN RİTİMLERİ

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Pozitivist metodolojinin nesnellik kavramı altında sosyal bilimler için oldukça indirgemeci bir araştırma biçimi önermesine karşı olarak, 19. yüzyılın sonlarından itibaren hermenötik yaklaşımın ve buna koşut olarak yorumlayıcı yöntemlerin ortaya çıkması ile birlikte sosyal bilimlerde yaşanan bir paradigma değişiminden söz edilebilir. Bu paradigma değişimi ile birlikte sosyal bilimlerde pozitivist nesnellik fikri yerine, anlamaya ve yorumlamaya dayalı araştırma yöntemleri (nitel yöntemler) geliştirilmeye başlanmıştır (Mollaer, 2017). Bu çalışmayı da kapsayan kültür araştırmalarına dair önemli yaklaşımlar ise (sosyal ve kültürel) antropoloji disiplini altında, Claude Levi-Strauss, Clifford Geertz ve Bronislaw Malinowski gibi antropolog isimler tarafından önerilmiş ve tartışılmıştır. Fırat Mollaer’in de bahsettiği gibi gelenek ve modernlik kavramlarıyla da ilişkili olarak muhafazakârlık üzerine yürütülecek olan bir araştırma için en uygun yöntemlerden birisi sosyal antropolojik yöntemlerdir (2017). Bu nedenle bu araştırmada nitel yöntemler içerisinde sosyal ve kültürel antropologların da önemli katkılarıyla ortaya çıkan etnografik yaklaşım kullanılmıştır.

Etnografi, “araştırmacının ortak kültüre sahip bir grubun değerlerinin, davranışlarının, inançlarının ve dilinin paylaşılan ve öğrenilen modellerini tanımladığı ve yorumladığı nitel bir desendir. (Harris’ten aktaran Creswell, 2013, s. 90). Araştırma kapsamında etnografik yöntem, sakinlerinin yeni bir yaşam tarzına adım attığı görece kısa süre önce inşa edilmiş bir uydu kent olan Başakşehir’in kendisine has iç dinamiklerini anlayabilmek ve analiz edebilmek amacıyla seçildi. Bununla bağlantılı olarak, Başakşehirliler diye adlandırabileceğimiz topluluğun yeni tüketim alışkanlıkları çerçevesinde gündelik yaşam pratiklerinde meydana gelen değişimlerin analiz edilmesi için etnografinin en uygun araştırma yöntemi olduğu ifade edilebilir.

Araştırmanın en genel maksadı Başakşehir’in üretim süreci de göz önünde bulundurularak Türkiye’deki muhafazakârlığın neo-liberalizm ile buluşması ile birlikte muhafazakârların gündelik yaşamlarının ve yaşam tarzlarının geçirdiği dönüşümleri

saptamaktır. Bu çerçevede yapılacak olan analizlerin odak kitlesini ise (doğal olarak) Başakşehirli oluşturmaktadır. Çalışma 1990'ların sonunda inşa edilmeye başlanan ve 2000'lerin başlarında belirli bir nüfus oranına ulaşmış olan oldukça yeni bir araştırma sahası içerisinde yapılmaktadır. Her ne kadar büyük oranda muhafazakârlık ve İslamcılık gibi kavramlar etrafında değerlendirilseler de araştırılan topluluğun oldukça heterojen bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Gündelik yaşam, yaşam tarzı, dönüşüm gibi izleklerin peşine düşmenin yolu kaçınılmaz olarak nitel yöntemlere başvurmaktan geçmektedir. Nitekim bu doğrultuda tez, çok-yöntemli bir saha dizaynı dâhilinde etnografik yaklaşımı benimsemiştir. Çünkü nitel araştırma “insan davranışlarını ve bu davranışların sebeplerinin neler olduğunu detaylı ve derin bir şekilde anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir” (Güler, Halıcıoğlu, Taşgım, 2013, s. 39). İnsanı anlamak odağını önemsemekle birlikte, bu doğrultuda etnografik bir bakışta araştırmacının dikkatini şüphesiz sadece insana değil, literatüre, yapıya, nesnelere, sayılara ve haritalara, anlam, imge ve semboller dünyasına da yöneltmesi gerektiğine ayrıca işaret etmek isterim.

3.1.1. Sahaya Dair Bilgiler

Araştırmada derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem gibi etnografik yöntem içerisinde sıklıkla kullanılan veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Ayrıca bu iki veri toplama tekniğine ek olarak araştırma içerisinde alınan saha notlarından da yoğun bir biçimde faydalanılmıştır. Araştırma süresi boyunca toplam 22 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bununla beraber Başakşehir'de bulunulan süre içerisinde gündelik hayatın getirileri olan karşılaşmalar ve küçük sohbetler de yapılan analizlerin derinleştirilmesinde etkili olmuştur. Görüşmeciler araştırmada ön isimleriyle anılmıştır. Çeşitli çekincelerle isminin hiçbir şekilde geçmesini istemeyen görüşmecilerin ismi saklı tutulmuştur.

Önemli bir detay ise, hayatının önemli bir bölümünü Başakşehir'de geçirmiş bir araştırmacı olmam nedeniyle sahip olduğum bazı avantajlardır. Bu nedenle çalışmanın kısmen oto-etnografik bir yapıda olduğu da söylenebilir. Oto-etnografi, kültürel araştırmalarda araştırmacının kendi kişisel deneyimini dâhil ettiği bir alt yöntemdir. Araştırmacının kendisi de araştırma sahası içerisindeki öznelerden birisi konumundadır. Dolayısıyla kendisini araştırma nesnesinden tamamen ayrı tutmaz. Aynı zamanda

çalışmasında öz-düşünümsel bir biçimde davranırken, akademik yazım ile yaşam deneyimi arasında bir denge ortaya koymaya çalışır (Adams, Jones ve Ellis, 2015, s. 2). Bu durumun sağladığı avantajlardan en önemlisi araştırmaya dair elde edilen verilerin sadece saha çalışması süresiyle kısıtlı kalmamış olmasıdır. Ayrıca farklı tarihsel dönemler içerisinde Başakşehir’de bulunmuş olmam nedeniyle, semt içerisinde değişen ve dönüşen birçok detaya bizzat süreç içerisinde tanık olma ve gözlemleyebilme şansına sahip olduğumu da eklemem gerekir. Ailem hala Başakşehir’de yaşadığı için bir ayağım her zaman orada olmakla birlikte, bu tez çerçevesinde sahada yaklaşık üç ay zaman geçirdim. Tezimin yazım aşamasında da yine Başakşehir’deydim.

Derinlemesine görüşmeler için görüşmecilere ulaşırken, farklı hikâyeler dinleyebilme ve farklı bilgilere erişebilme maksadıyla üç ayrı yol izledim. Birincisi Başakşehir’deki kendi çevremden yola çıkarak eriştiğim görüşmecilerken, ikincisi ailem vasıtasıyla eriştiğim görüşmecilerdir. Bu görüşmecilerin hemen hiçbirisini daha önce yakından tanımadığımı eklemem gerekir. Üçüncü yol ise görüşmelerin benim ve ailemin çevresinde bulunan insanlarla kısıtlı kalmaması amacıyla, Başakşehir ile ilgili bir çalışma yaptığımı bildirerek sosyal medya platformlarından gönüllü olan insanlarla yaptığım görüşmelerdir. Buna ek olarak Başakşehir kamusal alanında tamamen rastgele bir şekilde görüşme yapmayı teklif ettiğim ve kabul alarak ortalama görüşme süresi kadar (bir saat) görüşme şansına eriştiğim insanlar da oldu. Özetlemek gerekirse, bu üç yolu izleyerek farklı özelliklere (yaş, cinsiyet, hayata bakış açısı vb.) sahip görüşmecilere erişmeye çalıştım. Ancak muhafazakârların yoğunlukta olduğu bir yaşam alanı olması nedeniyle görüşmek için rıza gösteren kadın görüşmecilerin sayısının (8) erkek görüşmecilere göre (14) daha az olduğu da eklemem gerekir. Bu durumu yaşamamdaki nedenlerden birisi yabancı bir erkek ile aynı ortamda bulunmak istemeyen kadınlarken, diğeri ise statü farklılığı nedeniyle erişemediğimi düşündüğüm varlık düzeyi yüksek kadınlardır. Dolayısıyla, kadın görüşmeci sayısının erkeklere oranla daha kısıtlı olması ve bununla beraber benim de erkek araştırmacı olmam, Başakşehir’in ve Başakşehir’deki gündelik hayatın tasviri konusunda daha kısıtlı bir perspektiften yola çıkılmasına neden olmuştur.

Görüşmecilerin genel profiline bakıldığında, 30 yaşın altındaki görüşmecilerin tamamı üniversitede mezunu ya da hala bir üniversitede öğrenim görmektedir. Bu yaş grubundaki görüşmeciler büyük oranda henüz düzenli bir işte çalışmamışlardır. 30 yaş

ve üzeri görüşmeciler arasında ise eğitim durumu çoğunlukla lise, kısmen ise üniversite düzeyindedir. 30 yaş ve üzeri erkek görüşmecilerin tamamı aktif olarak iş yaşamlarına devam ederken, kadın görüşmeciler emekli ya da ev hanımıdır. Görüşmecilerin tamamı en az beş yıldır Başakşehir’de ikamet etmektedir. Yine görüşmecilerin tamamı Başakşehir’e taşınmadan öncesinde de İstanbul’un farklı semtlerinde yaşadıkları bilgisine erişilmiştir. Dolayısıyla hiçbir görüşmecinin İstanbul il sınırları içerisinde ilk ikamet yeri Başakşehir değildir.

Araştırma içerisinde kullanılan istatistiksel veriler (nüfus, bölgenin alanı vb.) Başakşehir Belediyesi’nin aktif bir şekilde güncellenen resmi internet sitesinden alınmıştır. Bunun haricinde çeşitli haber sitelerinde Başakşehir’e dair yapılan haberler taranarak bazı kısımlarda kaynak gösterilerek kullanılmıştır. Bir diğer internet kaynağını ise Başakşehir’in zaman içerisindeki büyüme ve genişlemesini göstermek amacıyla Google Maps’in Timeline özelliği kullanılarak elde edilen uydu görüntüleri oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak tezin yöntemi katılımlı gözlem yoluyla da olabildiğince genişletilmeye çalışılmış, kent pazarında, kafesinde, kent merkezinde gözlemler yapılmıştır. Ayrıca olabildiğince serbest sohbetler gerçekleştirilmiştir. Yapılandırılmamış bu alan gözlemleri ve sohbetler gün sonunda saha notları olarak kayda alınmış ve analizde kullanılmıştır. Çalışma içerisinde sık sık sözü edilen yer ve mekânların fotoğrafları, okuyucunun çalışmayı görsel destek olarak daha açık ve rahat bir biçimde takip edebilmesi amacıyla tarafımdan çekilmiştir.

3.2. Ritimlerin Dönüşümü

İlk yerleşimcilerin gelmesiyle beraber yaşamın ilk ritimlerinin de ortaya çıkmaya başladığı yaklaşık olarak yirmi yıl öncesinin (2000’li yılların başı) Başakşehir’i kısaca tasvir edilecek olunursa şu şekilde özetlenebilir. 1) Gelecekteki akıbeti kolaylıkla öngörülemez ve düşük gelirli insanların konut sahibi olma amacıyla taşındığı pek de canlı sayılamayacak bir yaşam alanıydı. 2) Dönemin muhafazakâr ideolojisinin modernliği ve değerlerini Batılı olarak görmesi ile de bağlantılı olarak bölge halkı daha mütevazı bir yaşam tarzına sahipti. Aşırı tüketim kaçınılan hem İslami değerler hem de modern yaşama duyulan mesafe gereği kaçınılan bir şeydi. 3) Kamusal alan ve dolayısıyla sosyal yaşam olanakları oldukça kısıtlıydı. Bununla beraber yerleşim biçimsel olarak site görünümünde olsa da, yerleşim sakinlerinin mekân pratikleri ve

sosyal ilişkileri açısından Başakşehir bir mahalle gibi deneyimlenmekteydi. Bu bilgiler ışığında ilk dönemlerde Başakşehir'deki gündelik hayatın ritminin oldukça sakin ve yavaş aktığı tahmin edilebilir. Başakşehir'den erken dönemlerinde eskiden sık kullanılan söylem olan “dağ başı” olarak bahsedildiğini hatırlamak, o günlerden bugüne evrilen seyri izleyebilmek açısından bilgi verici:

“Eskiden Başakşehir’de oturduğumu insanlara söylediğimde bilmelerine rağmen ‘orası da neresi, dağ başında oturuyorsun, orada yaşam yok’ falan derlerdi. Şimdi ise prestijli bir yer oldu. Artık Başakşehir’de oturduğumu söylediğimde insanlar imreniyor ve genellikle ‘biz de oraya taşınmak istiyoruz’ şeklinde cevap veriyorlar.” (Mahmut, 32, 3 Mart 2020)

Dolayısıyla 2000’lerin başında dağ başı benzetmesi yapılabilecek kadar boş bir mekândan ve bu mekânın içerisinde mütevazı bir yaşam tarzının sürdüğü bir gündelik hayattan bahsedilmekteydi. Ancak bölgenin dört bir yanını çevreleyen yoğun inşaat çalışmalarının yarattığı gürültü ve seslerin ortaya çıkardığı ritimler esasında yerleşimin geleceğine dair ipuçları veriyordu. Bu ritimler neo-liberalizmin tüketim rejimi ile paralel olarak düşünülebilecek mekânsal tahayyülünün ilk sinyalleriydi. Esasen Özal dönemiyle başlayan fakat AKP iktidarıyla hız kazanan yeni birey profili ve tüketim ruhu, toplumun geneliyle birlikte muhafazakâr çevreler tarafından giderek daha fazla kabul edilmeye başlandı. Örneğin israftan kaçınma düşüncesi yerini gösterişin sergilenmesine ve hız kesmeden artan tüketim iştahına bıraktı. Bu ve benzeri örnekler İslami bir konsepte uydurularak muhafazakâr kitlelerin rızasıyla beraber gerçekleşti. Dolayısıyla muhafazakârlık çatısı altında toplanan bilindik gündelik hayat pratikleri tüketimle gelen bir dönüşüme uğradı; toplumsal kurallar ve biçimsel formlar dışlansa da, gündelik deneyimin kucaklamak durumunda kaldığı farklı yaşam tarzları ve kimliklere bağlı çeşitlilik görünürleşti. Haliyle, hem bir mekân olarak Başakşehir ve Başakşehir içerisindeki parçalı mekânlar, hem de içeride yaşanan gündelik hayat, modernizmin ritimleri ile geleneksel ritimlerin iç içe geçtiği kendine has bir formda karşımıza çıkmaya başladı.

David Chaney’in ifade ettiği gibi yaşam biçimleri olarak tanımlanan şey modern dünyanın özelliklerinden birisidir ve aynı zamanda tüketim kültürü ile de doğrudan ilgilidir. “Bunun anlamı, modern toplumlarda yaşayanların kendilerinin ya da başkalarının davranışlarını tanımlarken bir yaşam biçimi kavramından yararlanacaklarıdır. Yaşam biçimleri insanları birbirinden farklı kılan davranış

kalıplarıdır” (1999, s. 14). Böylece modernizm çatısı altında neo-liberalizm, mekânın üretimini tüketime odaklı olarak kurgularken, gündelik hayatı da daha heterojen ve birbirinden farklı yaşam tarzlarının ortaya çıkabileceği bir alan haline getirdi. Modernizmin Türk-İslam muhafazakârlığı ile buluşması her ne kadar ilk kez Başakşehir’de karşılaşmış bir şey değilse de, Başakşehir bu buluşmanın son belirlenimlerinin gözlemlenebileceği istisnai mekânlardan birisi konumundadır. Peki, Lefebvre’in peşinden giderek değişimin ritmini görmeye çalışırsak karşımıza neler çıkar?

Öncelikle, söylendiği üzere, Başakşehir’de inşaat sesleri hala dört bir yandan geliyor, ancak eskisinden çok daha hızlı ve çok daha gürültülü bir biçimde. Şu anda da Başakşehir’deki bir evin balkonundan bu metni yazarken, bir taraftan da yıllardır tamamlanması beklenen yeni metro hattının inşaat seslerini duymaktayım. Yirmi yıl öncesinde yeni yapılan konutların inşaat seslerine köpeklerin ve kimi zaman gerçekten de dağlık bölgelerden gelen kurtların ulumaları eşlik ederdi. Dolayısıyla dağ başı metaforu tamamen yanlış sayılmaz. Başakşehir’de bir zamanlar dağ başı olarak dillendirilen bir arazinin sadece yaklaşık 20 yıl içerisinde mevcut yerleşimcilere arz edilmesi sürecine şahit olundu. Artık aradan yıllar geçtikten sonra, Başakşehir’de inşaat seslerine eşlik eden diğer sesler kurt ulumaları ya da uzaktan kısık bir sesle gelen ezan değil. Günümüzde Başakşehir’de binlerce farklı insanın birlikte yarattığı büyük bir armoni söz konusu. Sokaklarda oynayan çocukların sesleri, siparişleri teslim etmek üzere hareket eden moto-kuryelerin çıkardığı gürültü, birçok farklı camiden gelen eş zamanlı ezan sesleri ve hatta yakınlarda deniz olmamasına rağmen insan kalabalığını fark edip yiyecek arayan martıların sesleri...

Başakşehirliilerin benimsediği tüketim kültürü özellikle yetişkinlerin gündelik hayatının gözle görülür bir şekilde hızlanmasına neden oluyor. Pazar günü alışverişe giden ve alışverişten gelen insanların eve yetişmek için son süratle sürdükleri lüks araçların sesleri ile dört farklı camiden eş zamanlı olarak duyulan ezan sesi birleşiyor. Ezan günün beş vakti döngüsel bir ritim oluştururken, çocukların ya da binlerce aracın aritmik olarak yarattığı gürültü (doğrusal bir ritim olarak) buna eşlik ediyor.

Başakşehir’de geçen sıradan bir günü düşünelim. Günün yirmi dört saati modern kentsel hayat kurgusu doğrultusunda belirli işlevlere göre parçalanır. Güneşin doğuşu ile batışı

arasındaki döngüsellik kendi doğrudan ritimleri hâlihazırda sürekli varken, onun üzerine mesainin, iş saatinin, mesai bitiminin vs. doğrusal ritimleri eklenir. Sabah saatlerinde hem yerleşimin rutini başlar; Başakşehir ilçesinin diğer yerleşimlere açılan geçişlerinde, hem de içinde yoğun bir araba trafiği gözlemlenir. Trafiğin keşmekeşinde çalışanlar işe, eğitim görenler okula gitmeye çalışmaktadır. Mahallelerdeki ses ve hareket çoğalmasının nedeni ise çocuklarını okula bırakan ve belki sonrasında market ya da pazar alışverişlerini yapacak olan kadınların sokaktaki varlığıdır. Öğle saatleri kimilerinin işte ya da okulda olduğu, kimilerinin ise evde ev işlerini yaptığı ya da bir sohbet için başka bir evde bulunduğu zamanlara tekabül eder; herkesin mekâna (eve, okula, işyerine) kapandığı bu zamanlar ritim de iç mekânlara kaçar ve parçalı olarak deneyimlenir; sakin geçen bir zaman dilimidir bu, ta ki akşamüstüne kadar. Akşamüzerleri tekrar bir koşuşturmanın kendisini gösterdiği zamanlardır. İşten, okuldan ya da bir sohbetten dönenler sabah saatlerine oluşan yoğunluğun ikinci seansını ortaya çıkarır. Yerleşim sakinlerinin akşamın çok da geç olmayan saatlerde evlerine çekildiği Başakşehir’de akşamlar ve geceler özel alanın içine gömülüdür, dingindir. Bu dinginlik yer yer drift atan ya da yüksek sesle müzik dinleyerek Başakşehir’i turlayan gençler ile kesintiye uğrar. Sosyal yaşam olanaklarının ve gece hayatının oldukça kısıtlı olduğu Başakşehir’de gençler yine de kendilerini göstermenin sınırlı yollarını bulur, gecenin ses ritmini belirlerler.

Bir kez daha Başakşehir’in ilk yıllarını düşünelim. Belki Fatih/Çarşamba kadar olmasa da, oldukça muhafazakâr bir yer olduğu söylenmişti. Zaman içinde değişen ve dönüşen ise gündelik hayatın ritmi içerisinde bir takım tekrarların giderek silik bir hal almasıyla kendini gösterir. Muhafazakâr yaşam formunu belirleyen rutinler ve ritimler, gündeliğe eklenen yeni sesler, şeyler ve deneyimlerle, kanıksanmış olana eklenen yeni ritimlerle erimeye, sönükleşmeye başlar. Eski tekrarların yerini yeni farklardan türeyen tekrarlar alır. Böylece gündelik hayatın ritmi yavaş bir şekilde değişir. Hangi farklı deneyimlerin gündelik hayatın içerisine ne zaman ve nasıl nüfuz ettiği, daha sonra ise nasıl kalıcı rutinler haline gelebildiği kolaylıkla tespit edilemez. Fakat yerleşimin çehresinin ve gündelik akışını belirleyen döngülerinin değişmesi çok yönlü etkiler ortaya çıkarır, zira mevcut yaşam alanı ekledikleri ve çıkardıklarıyla kendi iç dengesini korumaya çalışır. Nüfus kaymaları bu etkilerden birisi olarak görülebilir.

Örneğin 10 yıl öncesine kadar Başakşehir’de yoğun bir Çeçen nüfusu vardı, sonra yavaş yavaş Başakşehir’i terk ettiler. Bunun nedeni Başakşehir’in değişim geçirmesi ve daha modern bir çizgiye kaymasıydı. Mutaassıp Çeçenler muhtemelen Başakşehir’deki gündelik hayatının ritminin değiştiğini gördüler ve hissettiler. Bu nedenle Fatih gibi kendilerine daha uygun olduğunu düşündükleri semtlere taşınma kararı aldılar. Başakşehir’i terk edenler tabii ki sadece Çeçenler değildi. Başakşehir’in muhafazakârlıktan kendisine has İslamcı bir modernizme kaymasından rahatsız olan binlerce insan tıpkı Çeçenler gibi son 10 yıl içerisinde yerleşimi terk etti. Onların ayrılmasıyla ortaya çıkan boşluğu dolduranlar ise terazinin modern yaşam kısmına biraz daha fazla yönelen “muhafazakâr” kesimler oldu.

Ritim kavramı çerçevesinde kısa bir Başakşehir betimlemesi yaptık. Buradan itibaren ise Başakşehirin önce geleneksel bir muhafazakârlıktan tüketim kültürünü benimseyen evrensel bir muhafazakârlığa nasıl geçiş yaptığını, daha sonra ise değişen gündelik hayat pratikleri çerçevesinde nasıl giderek kozmopolit bir bölge halini aldığını üç ayrı başlık altında inceleyeceğiz. Geleneksel muhafazakârlık, tüketimci evrensel muhafazakârlık ve muhafazakârlıktan ayrışan/farklılaşan yaşam tarzlarının bir diyalektik ilişki içerisinde değerlendirildiğini önemle vurgulayarak kapsamlı analizimize başlayalım.

3.3. Toplumsal Mekânın Dönüşümü: Mahalleden Modern Siteye

Başakşehir’in tarihçesi üzerinde durulurken değinildiği gibi Türkiye muhafazakâr sağı giderek güçlendikçe ve iktidarı elinde tutmaya devam ettikçe Başakşehir’in oluşumu ve geliştirilmesi konusunda süreklilik sağlanabildi. Bunun sonucunda, siyasi olarak Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi çizgisinin (daha çok AKP’nin) yarattığı yaklaşık 25 yıllık bir geçmişe dayanan bir yerleşimden söz eder olduk. Ancak bugüne kadar Başakşehir üzerine yapılan çalışmalarda büyük oranda Başakşehir’in güncel hali ele alınıyor. Bunun muhtemel sebebi Başakşehir’in belirli bir dönemden önce özgül nitelikleriyle dikkat çeken bir yaşam alanı haline gelebileceğinin önceden kestirilememesiydi. Gittikçe genişleyen bu yerleşimin 2010’lu yıllardan önce sosyal bilimcilerin pek de ilgi gösterdikleri bir araştırma sahası olmaması bu nedenle açıklanabilir.

Başakşehir'e tarihsel bir süreklilik içinde bakmamış olmak şöyle bir problemin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu bilgi eksikliği nedeniyle sanki Başakşehir'de 1995'ten 2010'lu yıllara kadar geçen süreç içerisinde hiçbir şey yaşanmamıştı. Adeta burası son 10-15 yıl içerisinde varlıklı muhafazakârların ve dindarların akın edip oluşturdukları bir yaşam alanı olarak birden bire ortaya çıkmıştı. Tabii ki hiçbir şeyin sıfırdan bir anda üretilmediğini bilmekteyiz. Bu tez Başakşehir'in ve Başakşehirli olmanın deneyimini tarihselliği içinde, biraz daha geniş bir zaman aralığına dikkat yönelterek analiz etmeye çalışmaktadır.

Başakşehir analizime, küçük yaşlardan itibaren belirli aralıklarla Başakşehir'de bulunmuş/yaşamış birisi olarak, yaklaşık 15 yıllık bilgi açığını kapatma gayretiyle başlatacağım. Bu yaklaşım, 21. yüzyılda Türkiye'de özellikle muhafazakâr kesimin yaşam biçiminde –sosyal ve kültürel olarak- yaşanan değişim ve dönüşümlerin izini sürerken biraz daha dikkatli ve yeni betimsel bilgiye dayalı bir sahayı merkeze almayı sağlayacaktır. Bu doğrultuda Başakşehirliilerin hikâyelerinin ve bölgeye dair tespitlerinin de yardımıyla Başakşehir mekânının gelişim sürecini görmeye çalışarak işe girişmek faydalı olacaktır.

3.3.1. Kiptaş ve Rantçı Planlama

Her ne kadar Başakşehir'de 1990'lı yılların sonlarına doğru insan nüfusunun yavaş yavaş artmaya başladığı söylenebilecek olsa da, bölge içerisinde belirli bir yaşam ritminin oluşması ve yerleşikleşmesi esasında 2000'li yılların başına tekabül eder. Ancak 2000'li yılların başlarında dahi Başakşehir'in bölge halkının temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında oldukça vasat bir düzeyde olduğu söylenebilir. Yeni kurulan bir yaşam alanı olması nedeniyle ilk bölge sakinleri pek çok farklı konuda ve düzeyde problemle karşı karşıya kalmış ve temel yaşam gereksinimlerini sağlamakta sorunlar yaşamışlardır. Örneğin elektrik, su ve doğalgaz gibi doğal enerjilerin hanelere ulaştırılması ile ilgili altyapının tamamlanmamış veya yetersiz olması nedeniyle ilk dönem Başakşehirliiler (düzenli olarak ulaşma şansına erişebilmişlerse dahi) sık sık elektrik ve su kesintilerine maruz kalmışlardır. Konutların dışında, yani sokakta da benzer problemler söz konusudur. Bu yıllarda yerleşim henüz büyük bir şantiyeyi andırmaktadır. Oldukça tozlu ve kirli bir atmosfer içerisinde yaşamak, henüz tamamlanmamış yaya ve araç güzergâhları nedeniyle düzensizlik ve kuralsızlık içinde

hareket etmek, bu koşullarda bir yerden başka bir yere gitmek ciddi anlamda problem teşkil etmektedir. Zaten bölge içerisinde gündelik alışverişlerin yapılabileceği bakkal ve market alternatifleri de kısıtlıdır. Tüm bunlara rağmen yerleşim yavaş yavaş dolmaktadır. Peki, kimler, hangi nedenle böyle bir dönem içerisinde, henüz inşa süreci devam ederken Başakşehir’de yaşamayı tercih etti?

İlk Başakşehirli olarak bahsedilebilecek kitle 1996-2002 yılları arasında yapımı tamamlanan I.- II.- IV. Etap ile Onurkent sitesinin ilk sakinleridir. Her ne kadar IV. Etap daha lüks konutlar ve villalar da inşa edilmesiyle diğer üç etaptan kısmen ayrışsa da, özellikle IV. Etap II. Kısım da tıpkı diğer üç etap gibi düşük ve orta gelirli vatandaşların yoğunluklu olduğu bir bölgedir. Bununla beraber IV. Etap’taki lüks konut ya da müstakil ev sayısı da henüz bu dönemlerde çok fazla sayıda değildi. Özellikle V. Etap’ın, yani daha lüks konutların inşa edildiği 2006 yılına kadar IV. Etap ve çevresinin Başakşehir’i tek başına lüks bir yaşam alanı yapabilecek yeterliliği olmadığı da rahatlıkla gözlemlenebilir. Bu yılların Başakşehirli nüfusu büyük oranda kira öder gibi taksit ödeyerek konut sahibi olma gayretinde olan⁶ vatandaşlardan oluşuyordu. Bu vatandaşların kayda değer bir kısmının da Başakşehir’e doldukça yakın mesafelerde olan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, Atatürk Havaalanı, Masko Mobilyacılar Çarşısı gibi büyük istihdam sağlayan iş bölgelerine yakın olması nedeniyle ikamet ettikleri söylenebilir. 2001 yılından beri Başakşehir’de yaşayan Hasan (34, Ocak 2020), yeni taşındığı zamanlarda yaşadığı sorunları şöyle anlatıyor:

O zamanlar Başakşehir, yani 2000’li yılların başlarında çok da yaşanacak bir yer değildi. Ben o zamanlar lise çağındaydım. Öncesinde Bağcılar’da oturuyorduk. Başakşehir’e taşındığımızda psikolojim bozulmuştu. Liseye Sultanahmet’e gitmem gerekiyordu. Babam işe giderken beni Bağcılar tarafına bırakıyordu. Oradan otobüse biniyordum. Dönüşte de yine Bağcılar’da otobüsten iniyordum babam beni alıyordu. Ne yollar, ne ulaşım, ne de sosyal olanak hiç yoktu. Biz I. Etap’taydık. Orası o zamanlar nispeten oturmuş bir yer olmasına rağmen yine de hiçbir şey yoktu. Bir Kiptaş Çarşısı vardı birkaç tane de bakkal market. Arabasız birçok şeyi halletmek çok zordu. Biz taşındığımızda hala elektrik, su sık sık kesiliyor, sürekli her yerden inşaat sesleri geliyordu. Yürüme yolları bile doğru düzgün yapılmamıştı. Etaplar arasında balçık yollardan yürüdüğümüz oluyordu. Biz mecbur taşınmıştık, biraz da babamın ısrarıyla, ev sahibi olmak istiyordu ve işine de yakındı. İleride buralar değerlendirilecek derdi, öyle de oldu ama zorluğunu biz çektik yıllarca. KİPTAŞ mesela, bir sürü altyapısal şeyi tamamlamadan evleri millete verdi. Bizim gibi özel durumlardan acil evden çıkmak zorunda olanlar da mecbur taşındı.

⁶ Bu sistem genellikle alt ve orta sınıfın kira ödemek yerine aynı miktarlarda ücretler vererek ev sahibi olmaya yönlendirildiği, inşaat sektörünü canlandırma amacıyla yürütülen bir sistemdir.

Hemen hemen aynı dönemlerde, 2001 yılında ben henüz yedi yaşındayken Başakşehir IV. Etap II. Kısım'a taşınmıştık. Bu bahsedilen zorlukları ben de hatırlıyorum ve onaylıyorum. Hasan'ın daha önce tamamlanan I. Etap'ın o yıllardaki durumunu nasıl tasvir ettiğine bakıldığında, IV. Etap'ın da durumunun daha iyi olmadığı kolaylıkla tahmin edilebilir. Böylelikle, dönemin Başakşehiri'nin mekânsal bir tasviri kabaca şu şekilde yapılabilir: Hala dört bir yanda devam eden inşaatlarla büyük bir şantiyeyi andıran bölge içerisinde kıvıll (toprak) ve gri (beton) tonlarının genel çerçeveyi oluşturduğu; en temel ihtiyaçlara dahi ulaşma konusunda büyük problemler yaşanması nedeniyle bölgede bulunan nüfusa oranla büyük bir cansızlığı/hantallığın söz konusu olduğu bir yaşam alanı. Aynı zamanda Başakşehir'in işlevselci mimariden faydalanarak tasarlanan kentsel bir mekân olmasına rağmen içerisinde yaşayanların hala mahalle yaşantılarının izlerini taşıdıkları, kendi içinde bir takım çelişkiler içeren bir uydu kent olduğu da eklenebilir.⁷ KİPTAŞ'ın ilk ciddi deneyimi olma özelliği taşıyan Başakşehir'in böyle bir tasvirle anlatılmasının nedeni, şirketin işlevselci bölge planlaması konusunda bir çıkır açmasıdır.

Başakşehir'in inşasında oldukça geniş alanda bulunan boş bir arazi üzerinde planlama yapmasına rağmen KİPTAŞ'ın bölge planlamasında insanların yaşam kalitesini yükseltme gayesini ikinci plana attığı söylenebilir. Araç yolları, kaldırımlar, parklar ve otoparklar alanları gibi nüfusa oranla potansiyel ihtiyacın ön görülebileceği temel altyapı faktörlerine ayrılan alan oldukça kısıtlıyken, mümkün olan her alanda yüksek katlı bir bina bulunması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Hasan'ın bahsettiği altyapı problemleri giderilmeden insanların yerleşmeye başlamasına müsaade edilmesi ise şirketin bir başka halkı mağdur etme biçimi olmuştur. KİPTAŞ yıllar boyunca elektrik, su, doğalgaz gibi temel ihtiyaçları bölge halkına kesintisiz ulaştıramadı. Bu problemlere rağmen insanların Başakşehir'e taşınıp oldukça zor koşullarda yaşamak durumunda kalmaları şirketin plansızlığından kaynaklanmıştır. Yerleşim planından kaynaklı sorunlar beraberinde başka sorunlar da getirmiştir. Genellikle birbirine yakın yüksek

⁷ Kuramsal çerçevede daha detaylı olarak bahsedildiği gibi, Henri Lefebvre'in gösterdiği üzere mekânın soyutlanarak işlevselci bir şekilde üretilmesi kapitalizm sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. Bir toplumsal mekân olarak mahallenin (özellikle Türkiye'deki gecekondu mahallelerinin) üretilme biçimi ise kapitalist aklın planlı mekân üretiminden ayrılmaktadır. Gecekondu mahallelerini üreten orada yaşamayı planlayan düzensiz topluluklarken, kentsel dönüşümle birlikte üretilen mekânlar ise tasarımcılar (bölge planlamacıları, mimarlar, inşaat şirketleri vs.) tarafından her bir bölgesi kapitalizmin gereği olarak belirli bir işleve atfedilerek kurgulanmaktadır.

katlı binalardan oluşan yerleşimde trafik için yeterli yol ve altyapı planlaması yapılmamıştır. Buna bağlı olarak Başakşehir’de trafik sürekli tıkanmakta ve araçların park edebileceği yer sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu gündelik hayatı da olumsuz etkilemektedir. Ekin (27, 5 Haziran 2020) ise bu dönemlerde Başakşehir’deki ilkokul sayısının yetersizliğinden bahsediyor:

2004 yılında I. Etap’a taşındığımızda buradaki okula kayıt yaptırarak. Okulda sıralarda üç kişi oturuyorduk. Bu benim için gerçekten garipti. İstanbul’un varlıklı olmayan bir yerinde oturmamıza rağmen 25 kişilik olan sınıflardan 50-60 kişilik sınıfa gelince çok olmuştum. Zor olmuştu. O zamanlar Başakşehir’in varlık durumu etaplara göre sıralanıyordu. I. Etap ile II. Etap düşük ve orta gelirli ailelerdi. Fuzulcent, yani III. Etap diyebileceğimiz yer özellikle çok düşük gelirli insanların ikamet ettiği bir yerdi. Okuldaki ve çevredeki çocukların çoğu çeşitli gecekondularından gelmişlerdi. Sonra IV. Etap tamamlandı. Orada orta gelirli insanların sayısı yavaş yavaş artmaya başladı. Villalar falan da yaptılar. Ama IV. Etap’ın da büyük bir bölümü yine yüksek gelirli değildi. Biz ilk geldiğimizde genel olarak daha alt gelirli sınıftı ve buraya doğru düzgün yatırım yapılmıyordu daha. Dediğim gibi okullar kötüydü, sınıflar kapasitenin üzerindeydi. Kimseye yönelik hiçbir şey yoktu. Varlıklı insanlar gelince bu sıkıntıların hepsini giderdiler ne hikmetse.

KİPTAŞ konut projesinin öğrenim görececek çağdaki çocuk sayısını potansiyel hane sayısına oranlayarak daha rasyonel bir planlama yapması mümkün olabileceken bunu yapmamış olduğu görülmektedir. Şirketin büyük bir bölgenin nüfusu için tek bir okul inşa etmesi, yerleşim planında insanların beklentilerinin ve kentsel yaşam kalitesine dönük kaygıların gözetenmediğine, daha çok mesken sayısının artırılması kaygılarının ön planda olduğuna işaret etmektedir. Buna ek olarak, Ekin’in de dediği gibi bölge planlaması içerisinde sosyal hayatı canlandırmaya yönelik hiçbir faktör bulunmuyordu. I. ve II. Etap’ın ardından IV. Etap’ın daha tamamlanmasıyla her yıl daha fazla insanın yerleşmeye başladığı bir bölgede insanların toplanabilecekleri bir meydan ve cadde yerleşim planına dâhil edilmemişti. Başakşehir’i planlayan işlevselci akıl, bölge insanının bütün bir yaşamının ya evde ya da kesin bir amaca bağlı dışarı olarak (alışveriş, ibadet, okul) dışarıda geçeceği tahayyülü üzerinden hareket etmişti. Böylelikle Başakşehir bir kentsel yaşam alanı olarak kent sakinlerini sınırlı belli pozisyonlar ve pratikler içinde tanımlıyordu: Bu plana göre çocukların yeri sokak ve okulken, kadınların yeri ev ve market idi. Yetişkin erkeklerin ise büyük bir bölümü zaten Başakşehir dışında çalışıyorlar ve her gün sıkışık trafiği aşarak günlerinin büyük bir bölümünü başka semtlerde geçiriyorlardı. Dolayısıyla sosyal aktiviteler ya da sokakta canlılık oluşturabilecek herhangi bir faktör yerine daha fazla bina inşa edildi.

3.4. Erken Dönem Başakşehir’de Kamusal Alan

Erken dönem Başakşehir’in kamusal mekânlarını büyük oranda camiler ve bu camilere bağlı olarak yapılmış çarşılar, yani genel anlamıyla külliyeler oluşturmaktadır. Buralar büyük ağırlıkla erkeklerin sosyalleşmesine uygun yerler olarak görülmektedir. Kadınlar için durup dinlenebilecekleri, sosyalleşebilecekleri bir kamusal mekân tasarlanmamıştır. Nitekim kadınların büyük bir bölümünün kamusal alanla ilişkisi büyük oranda sırtlarına yüklenen ev ihtiyaçlarının alışverişi sorumluluğu ile belirlenmiştir; kadınlar için bu mekânlar market ile ev arasındaki geçiş yeridir, durup sosyalleşmeleri kabul görmez. Erkekler ise eğer semt dışındaki işlerinde değilse yaş gruplarına ve dini hassasiyetlerine göre camilerde ya da çarşılarda vakit geçirmektedir.

Camiler toplumsal yaşamın kurgulanmasında önemliydi. İslami ve geleneksel bir toplumsal yapının inşasında rol oynuyordu. Bu dönemlerde, çocukların ve gençlerin camilere gitme oranları son birkaç yıl öncesine kadar çok daha yüksekti. Bugün ise çocuklar ailelerinin dini eğitim verme konusunda yetkin gördükleri vakıflara ait özel okullarda diğer derslerle birlikte daha kapsamlı din eğitimi de alıyorlar. Bu nedenle camilerin kursları artık eskisi kadar rağbet görmüyor. Çarşılar külliyelerin bir parçası olarak yerleşmiştir.

Buralar içerisinde eczane, terzi, emlakçı, dönerci, telefoncu, internet kafe ve diğer butik dükkânların bulunduğu 3-4 katlı mütevazı yapılardan oluşmuştur. Bölgenin en temel ihtiyaçlarının karşılanması işleviyle beraber site yönetimlerinin ofisleri de ilk senelerde bu çarşıların içerisinde bulunuyordu. Site yönetim ofislerinin çarşıların içerisinde bulunması kamusal alanın çarşılar ile kısıtlı kaldığının önemli göstergelerinden birisidir.

Anlaşılacağı üzere, bütün bir kamusal buluşma/etkileşim mekânı sadece çarşılarından ibaretti. Bu nedenle çarşılarında, çarşı gençleri olarak nitelendirilen gruplar ortaya çıkmıştı. Açıldıkları günden itibaren daha birkaç yıl öncesine kadar geçen süre içerisinde her bir çarşıda, çarşıları sahiplenen gençler bulunuyordu. Ortalama 15-20 yaş arası grupta yer alan ve civardaki binalarda oturan ailelerin çocukları olan çarşı gençleri, Başakşehir içerisinde bulunan çarşıları mesken ediniyor ve kendilerine ait gruplar oluşturarak bölgenin gençleri üzerinde söz ve etki sahibi olmaya çalışıyorlardı. Bu aslında bir nevi mahallenin sahiplenmesi gibi görülebilir. Uydu kent yapılanmalarında, kenar mahalleler ile kıyaslandığında bir bölgeyi sahiplenmek için gereken motivasyon

şüphesiz daha azdır. Aynı etap içerisinde bulunan iki çarşının gençleri dahi birbirlerinden farklı bir grup oluşturuyordu. Bir dönem kendisi de bu gençlerden birisi olan İsmail (32, 4 Şubat 2020) çarşı gençlerini anlatıyor:

Artık yaşımız büyüdü şimdi saçma gelse de o zaman burada gençlerin hayatı böyleydi. Biz de girdik aralarımıza. Ben de dâhil çoğumuz kenar mahallelerden gelmiştik. Esenler, Bağcılar gençleri Başakşehir'e taşınınca binalarda oturmaya başladılar ama herkes mahalleden gelme olunca burada da bir ortam oluştu. O zaman bir çarşılar vardı çarşılar toplanma yeri oldu. Gençler ne yapacak o zamanlar internet falan yok. İnternet kafede tanışıyorlardı ya da okulda çıkışta internet kafelere gidiyorlardı. Sonra bazıları ağır abi gibi takıldığı için sahiplendiler orayı. Mahalle işi abi kardeş ayağı yapıyorlardı. Uyuşturucu muhabbeti dönerdi, bir mevzu olunca toplanıp kavga etme, kız meselesi bilmem ne. Böyle saçma sapan işlerdi özetle. Artık pek kalmadı. Buranın genel kültür seviyesi, zenginliği artınca gençler okuyor ya da işe gidiyorlar. Ama tahmini bir 5-6 sene öncesine kadar varlardı hala.

Başakşehir'in o dönem site kültüründen çok mahalle kültürüne yakın olduğu söylenebilir. Özellikle Başakşehir'in ilk yıllarda İstanbul'un gecekondu mahallelerinden göç alması böyle bir karma kültürün oluşmasında etkili olmuştur. Köksal Alver mahalle kültürünün tasvirini yaptığı bir çalışmada mahallenin toplumsal konumundan bahseder. Başakşehir gibi daha bireyci bir yaşam tarzına yönelik kurulan ya da yapısı gereği buna dönüşen uydu kentlerin aksine mahalle bir tür komünal yaşam biçimi sağlamaktadır. Mahalle yaşantısının temel unsurlarının başında komşuluk ilişkileri ve yardımlaşma gelir (2012). Yani mahalle aslında modern kent yaşamı ve mekânı içerisinde daha geleneksel, kırsal kökenlerin daha yoğun olduğu ayrı bir mekân sunar. Başakşehir'de ise bu yıllarda mahalle kültürünün modern bir sitede kendini sürdürmesi söz konusuydu.

2012 yılında Başakşehir I. Etap'ta bulunan bir dershaneye giderken I. Etap bana çok farklı gelirdi. O sıralar IV. Etap'ta ailemle yaşıyordum. IV. Etap'ta hiç karşılaşmadığım görüntüler ile karşılaşılıyordum. Örneğin kurban bayramlarından sonra, bölgede oturan geleneksel giyimli, başörtüsü ve kırsal kıyafetler taşıyan kadınların kesilen hayvanların yünleri ile bir şeyler yaptıklarını görüyordum. Çimlerin üzerine oturup, topluca yünleri eğiriyorlardı. Bazen yine benzer tavuk yemlediklerine de rastlıyordum. Burada Başakşehir'de gördüğüm bu tablonun beni şaşırtmasının asıl sebebi bu örnekleri kent hayatına yakıştıramadığım için değil, IV. ve V. Etap'ta kadınların bu tür geleneksel aktivitelerde bulduklarını hiç görmemiş olmamdır. Örneğin binaların etrafında bulunan çimlik alanlar kadınların toplanma yeri değildir. Bunun yerine evlerde ya da

lüks kafe ve restoranlarda toplandıkları söylenebilir. Ancak zaman içinde komşuluk, yardımlaşma ve dayanışma konusundaki etaplar arası farklılıklar giderek azaldı. Bu arada ailem de IV. Etap'tan I. Etap'a taşındı. Bugünlerde artık I. Etap'ta oturan ailemi ziyaret ettiğimde bu tarz görüntülerle karşılaşmıyorum.

Özellikle son birkaç yıldır Başakşehir'in bütüncül bir değişiminden bahsedebiliriz. Artık tüm etaplar yüksek kiralar ve içerideki yaşamın pahalılaşması nedeniyle belirli bir varlık düzeyi olan insanlar tarafından mesken edilmiş bir halde. Varlık düzeyindeki bu değişim büyük oranda Başakşehir'e yapılan yatırımların büyüklüğünün giderek arttığı ve Başakşehir'in belediye haline geldiği 2008 yılına tekabül etmektedir. 2000'li yılların başında kira öder gibi ev sahibi olma maksadıyla Başakşehir'e gelen nüfusun büyük bir bölümü artık Başakşehir'deki evlerini satarak İstanbul'un ya da Türkiye'nin yaşamın daha ucuz olduğu farklı bölgelerine taşınmıyorlar. Dolayısıyla kiraların giderek yükselmesi ve bölgenin orta ve üst kesime hitap eden bir yer haline alması, ilk Başakşehirliilerin göç etmesine neden oluyor. RP'nin 1990'lı yıllarda "yoksul vatandaşları ev sahibi yapma" ideali sadece sembolik ölçekte gerçekleşmiş olsa da, aynı insanların ilk ev sahibi oldukları bölgedeki yüksek fiyatlardan dolayı artık burada yaşayamayıp başka yerlere göç etmek zorunda bırakıldıkları da bir başka gerçek olarak karşımıza çıkıyor.

3.5. Başakşehir'in Demografik Dönüşümü

2002 yılında AKP'nin tek başına iktidar olması Başakşehir'e olan ilgiyi giderek arttırdı. 2003 yılına gelindiğinde, Başakşehir II. Etap'ın bulunduğu bir çimenlik alana Hollywood stili beyaz fontla büyük bir Recep Tayyip Erdoğan yazısı yazılmıştı. Bu yazı bugün hala aynı yerde duruyor. Ancak 2003 gibi erken bir yılda böyle bir yazının yazılması Başakşehir (ve Başakşehirliiler) ile dönemin Başbakanı ve iktidarı arasındaki ilişkiyi gösterir nitelikte. Dolayısıyla Erdoğan önderliğindeki AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Başakşehir'in iktidarın dikkatini çekmeyi sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bu dönemle birlikte artık yavaş yavaş daha yüksek gelire sahip kesim de Başakşehir'e ilgi göstermeye başladı. Benim ailemin Başakşehir IV. Etap II. Kısımda bir apartman dairesinden, IV. Etap I. Kısımda bulunan müstakil bir eve taşınması da 2003 yılına, aşağı yukarı bu döneme rastlar. Aynı yıllarda hızla değişen ortamı gözlemleyebildiğimi hatırlıyorum. Daha önce bahsettiğim gibi, IV. Etap II. Kısım'da

geçirdiğim çocukluk ne kadar mahalle yaşantısına benziyorsa, I. Kısım bu yaşantıdan bir o kadar uzaktı. Üstelik aralarında sadece iki kilometre mesafe olmasına rağmen.

Başakşehir IV. Etap I. Kısım için muhafazakârlık ile lüks yaşantının bir arada kendisini gösterdiği ilk Başakşehir bölgesi denilebilir. Günümüzde hala Başakşehir'in en popüler özel okullarından birisi olan Çınar Koleji'nin 2001 yılında IV. Etap I. Kısım'a inşa edilmesi tesadüf değildir. Bu bölge kısa sürede Başakşehir'in geneline yayılacak olan dönüşümün ilk ayağını oluşturacaktır. Özellikle kısıtlı sayıdaki villaların varlığı ve V. Etap'ın lüks konutlar ve gerçek bir site yaşantısı olarak şekillendirileceği ön bilgileri, bölgeyi AKP'nin seçmen profili içine yerleşen yeni zengin muhafazakârlar açısından cazibe noktasına dönüştürdü. AKP iktidarının da giderek yerini sağlamlaştırmasıyla birleşince başta IV. Etap I. Kısım olmak üzere Başakşehir'in İstanbul'un diğer bölgelerinden daha fazla göç almasına neden oldu. Ancak bu sefer göç edenler artık düşük fiyatlara ev sahibi olmak isteyen düşük gelirli vatandaşlar değil, İstanbul'un dört bir yanını kuşatmaya başlayan uydu kentlere “daha iyi bir yaşam” için akın eden gelir düzeyi (daha) yüksek kitlelerdi.

Ayşe Çavdar Başakşehir üzerine yaptığı bir araştırmada site yaşantısına yönelimin arkasındaki temel sebeplerin deprem korkusu, suç korkusu ve sınıf atlama arzusu olduğundan bahsediyor (2015). Benim de yaptığım görüşmeler çerçevesinde gördüğüm üzere özellikle 19 Ağustos 1999 depreminin ilk yerleşimlerin hızlanmasında etkili olduğu görülüyor. Ancak diğer iki etken esasında ilk dönem Başakşehirlilerin temel motivasyonları arasında yer almıyor. Zaten Başakşehir'in bu dönemlerde henüz statü atlayacak bir bölge olma niteliğinin olmadığını da belirtmiştik. Ayşe Çavdar aynı çalışmasında doğrudan KİPTAŞ tarafından tahminen 2002 yılında yayınlanmış bir kitapçıktan bahsediyor. *Fotoğraflarla Deprem Kuvvetleri Karşısında Yapıların Gösterdiği Davranışlar* adlı bu kitapçık 1999 depreminin tahribatını gözler önüne sererken, aynı zamanda Çavdar'ın da belirttiği gibi potansiyel müşterilerini depreme dayanıklı yeni bir konut satın almaları için motive edici bir işlev barındırıyor (2015, s.153).

Suç korkusu ve sınıf atlama ise Başakşehir'in popüler bir hal kazanmaya başladığı 2005 yılı ve sonrası için büyük oranda söz konusu olan iki faktör. Her ne kadar Başakşehirliler sınıf atlama amacıyla Başakşehir'e taşındıklarını direkt olarak

söylemeler de “bizim gibi insanlar ile birlikte yaşamak istiyoruz” söyleminin ardında barındırdığı anlam bu amaca hizmet ediyor. Hem uzun yıllardır Başakşehir’de yaşayan hem de bölge içerisinde inşaat işiyle uğraşan, dolayısıyla Başakşehir’i oldukça iyi bilen Ahmet’in (50, 21 Şubat 2020) Başakşehir’e gelme sebebi şu şekilde:

2003 yılında geldim. Daha önce Zeytinburnu’nda oturuyordum. Burayı bizim aile yaşantımıza uygun olduğu için tercih ettim. Muhafazakâr bir aileyiz ve bizim gibi düşünen insanlar ile birlikte yaşamak istiyorduk. Bir de burası düzenli ve temiz. Zeytinburnu’nda iti kopuğu da oluyordu, alkol içeni de, zina yapanı da. Çocuklarımız da biz de görmek istemediğimiz şeyler görebiliyorduk. Burada böyle bir sorun yoktu. Herkes bizim gibi muhafazakârdı.

2003 yılında Başakşehir’e yerleşen Ahmet’in en temel motivasyonu düzenli, tertipli bir ortamda muhafazakâr insanlar ile birlikte yaşamaktı. Aynı dönemlerde Başakşehir’e gelenler arasında bu motivasyona sahip çok fazla insan olduğunu kendi ailem ve ailemin çevresinden de biliyorum. Daha sonrasında bu söylem değişti. “Bizim gibi insanlar” vurgusu önceleri ümmetçi bir yapıya sahipken, ilerleyen yıllarda, yerleşimin yapısıyla bütünleşik gündelik pratiklerle, -kimsenin birbirine temas etmediği, İslam ile bireyciliğin sentezlendiği bir görünüme evrildi. Ahmet’e Başakşehir’in bugünkü durumunu sorduğumda şöyle bir yanıt aldım:

Başakşehir 2010’a kadar muhafazakâr bir kimliğe sahipti. Ama daha sonra hani diyorlar ya, globalleşti. Ya da şöyle diyebiliriz, kozmopolit bir hal aldı, evet. Artık ben muhafazakâr diyemem en azından, benim muhafazakârlığa bakış açısıyla buradaki yaşam aynı değil. Muhafazakâr, dindar insan Allah’ın yolundan şaşmaz. İnsanlara yardım eder. Kendisi de mütevazı yaşar. Eskiden para azdı paylaşırdık, şimdi millette para çok. Herkes kendine bakıyor. Müslümanın Müslümana hayrı kalmamış.

Ahmet’in bu cümleleri kurarken durumdan hoşnut olmadığı yüzünden okunuyordu. Başakşehir hala düzenli, güvenlik sorunu olmayan ve hala (en azından muhafazakârlar için) en yaşanılır uydu kent konumunda olsa da, ona göre toplumun önemli bir bölümü yozlaşmıştı. Özellikle 2006 yılında tamamlanan V. Etap, bu dönüşümün gerçekleşmesinde IV. Etap I. Kısım’dan sonra oldukça etkili olmuştu. Ahmet’in tahmini olarak 2010 yılını vurgulaması ise boşuna değildi. İki yıl öncesinde, 2008’de Başakşehir Küçükçekmece ve Esenler belediyelerinden kopmuş⁸ ve bağımsız bir belediye haline gelmişti. Başakşehir’in üretim süreci iki farklı anlamda hızlanmaya başlamıştı. Birincisi daha varlıklı insanlar için daha fazla konut ve lüks yaşam koşullarının üretilmesi iken, ikincisi ise kültürel anlamda yeni bir İslami sınıf ve yaşam tarzının oluşumunu temsil

⁸ 2008 yılından önce Başakşehir I. ve II. Etap Küçükçekmece Belediyesi’ne, IV. ve V. Etap ise Esenler Belediyesi’ne bağlıydı.

ediyordu. Bu yıllarda nüfusu giderek artmaya başlayan V. Etap'ta ve V. Etap çevresinde bulunan sitelerdeki konut fiyatları orta gelirli vatandaşların dahi bütçelerinin üzerindeydi.

Bununla beraber yaklaşık 8 yıldır iktidarda olan ve gelecek seçimlerin de en büyük favorisi olan AKP'nin siyaset, iş dünyası ve farklı kültürel alanlarda seçkin ya da elit olarak tanımlanabilecek toplumsal grupları kendi tarzlarıyla ortaya çıkıyordu. Bu durum Ahmet gibi muhafazakârlığı daha mütevazı bir yapı içerisinde konumlandırılan eski Başakşehirli'leri rahatsız ediyordu. Ahmet gibi İslam'ın modernlikle harmanlanmasına karşı olan mütevazı muhafazakârlar olarak adlandırılabilir I. ve II. Etap sakinlerinin, IV. ve V. Etap'ın "modern Müslümanlarına" bakış açılarına dair çalışmalar da yapılmıştır (Gürgün, 2014). Ancak daha önce bahsedildiği gibi, etap fark etmeksizin Başakşehir'in toplumsal yapısı V. Etap yaşam biçimine giderek daha fazla yaklaşıyor. I. Etap'ta oturan ve kira ödememesine rağmen lüks ve yaşam pahalılığından dolayı evini satıp Başakşehir'den ayrılan insanların sayısı her geçen gün artıyor. Mahmut (32, 3 Mart 2020) Başakşehir'den mecburi olarak ayrılan birçok çocukluk arkadaşı olduğundan bahsediyor:

Şöyle söyleyeyim, 2002'den beri burada yaşıyorum ve şu an görüştüğüm insanların hiçbirisi eski Başakşehirli değil. Nedenine gelirsek, mesela bir arkadaşım var Serkan. Babası engelli, annesi ev hanımı, kendi de bir ara burada güvenlikçiydi. Çeşitli işlerde çalıştı. Zamanında babası engelli, yoksullar diye burada ev çıkmış uygun fiyata. Tam yılını hatırlamıyorum, benden önce gelmiş de olabilirler. Ama ilk zamanlarda gelmişler, uygun kira öder gibi ev sahibi olmuşlar yıllar içinde. Engelli maaşı falan da vardı babasının. Birkaç yıl öncesine kadar burada yaşayabiliyorlardı iyi kötü. Şimdi baktılar ortam pahalı, market, bakkal pahalı. İnsanlar daha varlıklı. Evlerini satıp Anadolu yakasından iki tane ev aldılar biraz şehir dışına yakın. Birinde kendileri oturuyor birini kiraya verdiler. Ha, maddi olarak işlerine yaradı bu tabii ama burada iyi kötü çevreleri vardı. Bırakıp gitmek zorunda kaldılar. Aynı arkadaşım ailesinden başka gidenler oldu. Lise zamanından beri görüştüklerimden yine gidenler oldu. Özellikle son birkaç yılda burada çok zorlanmaya başladılar.

Görüldüğü gibi belki gerçek anlamıyla kendilerine bir dayatma olmamasına rağmen, özellikle son on yıldır Başakşehir'de gelir düzeyi düşük kesimin tasfiyesi söz konusudur; yerleşim hem motivasyon hem de kabuk değiştirmektedir. Bu çalışmanın kuramsal çerçevesinde mekânın üretiminde ideolojinin ve toplumsal enerjinin konumundan bahsedilmiştir. Yeni varsıl Başakşehirli'lerin ideolojik yapıları ve toplumsal mekânın yeniden-üretimi için harcadıkları enerji gelenekselliği dışarıda bırakacak şekilde hareket ediyordu. Bu ister bilinçli ister bilinçsiz olarak yapılmış bir müdahale

olsun, yeni Başakşehirli Ayşe Çavdar'ın bahsettiği gibi yaşadıkları yerin güvenli olmasını, aynı zamanda da yüksek bir statüyü simgelemesini arzuluyorlardı. Bölge içerisinde güvenliğin sürdürülebilmesi için düşük gelirli, eski kıyafetler giyen ve tekinsiz görünen insanların dışarıda bırakılması gerekirken, statü içinse yeni İslami yaşam tarzına uygun insanların yoğunlukta olduğu bir nüfus gerekiyordu. Başakşehir V. Etap'ta oturan ve ev hanımı olan bir görüşmeci bu konuya şu sözlerle değiniyor:

Biz Müslümanız, insan ayırmayız ama Sular Vadisi'nde bazen şenlik, etkinlik gibi şeyler olduğunda Güvercintepe'den⁹ ya da o bölgelerden gençler geliyor. Tiplerine bakıyorum, kılık kıyafetlerine bakıyorum tedirgin oluyorum. Başakşehirli gençlere bakınca hemen anlıyorum mesela. Temiz giyimliler, elleri yüzleri düzgün. Ama o bölgelerden gelenlerden biraz korkuyorum, küçük kızım yanımdaysa ne olur ne olmaz diye orada vakit geçirmiyorum. Zaten normalde gelmiyor pek öylesi. Ancak bir etkinlik falan olursa görüyorum. Mesela birkaç sene önce Sular Vadisi Ramazan dolayısıyla kalabalıktı. Yine bahsettiğim tipte gençler ve bizim yaşlarda kadınlar vardı. Kenar mahallelerden gelmişler belli. Bir tanıdığımın cüzdanı, diğerinin telefonu çalındı. Şimdi Başakşehirli bunu yapmaz doğru konuşmak lazım. Kimseye bir düşmanlığımız yok, hepsi Allah'ın bir kulu. Yine de insan çekiniyor, en azından buralarda öyle insanları görmek istemiyor. (Filiz, 37, Şubat 2020)

Bu konuda nasıl genelleme yapabildiğini ve eşyaları çalanların kimler olduğunu nasıl bilebildiğini sorduğumda ise şu yanıtı aldım:

Genelleme yapmak tabii ki doğru değil. Ama normal zamanda hiç hırsızlık, kavga gürültü olmaz buralarda. Sular Vadisi'nde ben görmedim. Hep rahatça gezeriz. Çok kalabalık oluyorsa zaten dışarıdan gelenlerden dolayı oluyor. Başakşehir'de hırsız oturmaz, sonuçta burada oturanın işi gücü var, bir geliri, genel kültürü var. Onların da hepsi kötüdür demiyorum yanlış anlaşılmasın. Ama bir sepette bir çürük elma bile olsa diğer elmalar da mı çürük diye tereddüt edersin. Sonuçta biz de buraya çocuklarımız güvenli bir ortamda yaşasın diye geldik.

Benzer söylemleri Başakşehir'de bulunduğum süre içerisinde farklı insanlardan da duydum. Eğer birisinin gelir düzeyi düşükse, yüzü, giyimi ve genel görünümünü belirli kıstasları sağlamıyorsa yerleşim sakinleri tarafından korkulması gereken bir yabancı ya da potansiyel bir suçlu konumuna düşebiliyor.

3.5.1. Muhafazakârlıktan İslamcılığa

Başakşehir'in özellikle son yıllarda popüleritesinin sürekli olarak artmasının nedenlerinden en belirgin olanı sınıf atlama isteğine hitap ediyor olmasıdır. Daha önce

⁹ Başakşehir Belediyesi sınırları içerisinde bulunan bir gecekondu mahallesi. Kanal İstanbul Projesi'nin de güzergâhı içerisinde bulunması nedeniyle özellikle son birkaç yıldır imara açılacağına dair haberler yapılmaktadır.

bölmelerde bahsedildiği gibi son on yıl içerisinde Başakşehir'de (ve devamı konumunda olan Kayaşehir'de) inşa edilen sitelerin ve içerisinde bulunan konutların tamamı oldukça lüks konseptler çerçevesinde, gelir düzeyi yüksek vatandaşlar için kurgulandı. Her ne kadar önce IV. ve V. Etaplar varlıklı bir İslamcı zümrenin kendisini göstermeye başladığı yerleşimler olarak öne çıktıysa ve diğer etapların dönüşmesinde etkili olduysa da, devamında gelen Metrokent ve şu anda Kayaşehir'de yapılan 3. İstanbul projesi gibi “ultra lüks” yatırımlar “zenginlik” çitasının ve yarışının çok daha fazla yükselmesine neden oldu. Bu projelerin varlıklı Araplar tarafından da büyük rağbet görmesiyle birlikte Başakşehir'de nüfus profili çeşitlenmeye, yerleşimde sembolik bir İslami burjuvazi savaşı kendini göstermeye başladı. Görüşmecilerden Mahmut, daha önce de bahsettiğim gibi burada uzun yıllardır yaşamasına ve hayatından çok memnun olmasına rağmen Başakşehir'de neyi sevmediğini sorduğumda tek rahatsızlığının bu konu olduğunu dile getiriyor:

Sevmediğim yanı insanların varlıkta birbirleriyle yarış halinde olmaları artık. Herkesin var artık olmayan yok. Önceden biraz alt kesim biraz üst kesim vardı. Üst kesimdekiler biraz daha kendini üst hissediyordu. Şimdi burada orta seviye var en az. Arabaları yarıştıyorlar. Birisi bir araba alınca komşusuna bakıyorsun hemen o da yeni araba almış. Eşleri de yeni araba alma konusunda yarış içindeler. Bu hiç hoşuma gitmiyor. Dindeki en büyük günahlardan birisi kibirdir mesela. Bu insanların kibre giriyor. Yüzde yirmi beş-otuzluk bir kesim belki çok göze batıyor. İnsanlar artık onlardan cidden rahatsız oluyor. Ya da madem öyle diye normalde yapmayacak insan bile istemsizce bir yarış içine giriyor onlarla. Mesela kaldığım sitede hem açık hem kapalı otopark var sadece siteye ait. Hane başına iki araç düşecek şekilde hesaplamalarına rağmen ne açık ne de kapalı otoparkta yer bulamadığım oluyor. Her ailede karı koca en az birer araç var. Bazılarında üç araç var evin genci oluyor ya da adamın iki tane aracı oluyor. Bir ailede dört araca sahip olan daireler var. (Mahmut, 32, 3 Mart 2020)

Mahmut yaptığımız görüşmede aynı muhitte kaldığı insanların sahip oldukları mesleklerden şahsi araçlarının markalarına kadar birçok detaydan bahsetti. Bahsettiği insan profilinin tamamı hakim, savcı, mühendis, uzman doktor gibi “yüksek” mevki ve statü göstergesi sayılan mesleklere sahiplerdi. İkamet ettiği bölge, kendisinin de ifade ettiği üzere Kayaşehir'de bulunan, özel kapalı otoparkı, spor tesisleri ve güvenliği olan lüks bir site. Ancak Başakşehir'e yaklaşık olarak beş kilometre (V. Etap'a ise sekiz kilometre) uzaklıkta olması ve ancak son beş yıldır belirli bir düzenin ve nüfusun oluşmaya başladığı yeni bir yaşam alanı olması nedeniyle burada ev ve kira fiyatları nispeten daha uygun. Elbette burada Başakşehir standartlarına göre bir uygunluktan söz ediliyor. Zira Başakşehir ve Kayaşehir'in ortasında bulunan bir alanda en büyük şehir hastanesi olan Başakşehir Şehir Hastanesi'nin açılmasıyla beraber elli metrekareden

küçük 1+1 stüdyo dairelerin kiralari dahi yaklaşık olarak iki bin liradan başlıyor. Merkezden uzak olmasına ve henüz tam bir yerleşim görünümüne kavuşmamış olmasına rağmen, görüldüğü üzere Başakşehir'in devamı niteliğinde olan bu yeni mini uydu kentin sakinlerinin dahi gelir düzeyi oldukça yüksek bir seviyede. Başakşehirli profiline uyumlu olarak onlar da zenginliklerini sergilemekten hoşlanıyor gibi görünüyorlar.

Başakşehir'in zenginleri söz konusu olduğunda çitanın sürekli olarak yükselmeye devam ettiğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Zira artık Başakşehir'de Muammer Kaddafi'nin akrabalarından, İhlas Haber Ajansı'nın yöneticilerine, İslami kimliğiyle ön plana çıkan çeşitli büyük firma sahiplerinden, Metrokent'te milyon dolardan daha pahalı olan dairelerden birden fazla alan Kuveyt ya da Dubaili iş insanlarına kadar geniş bir seçkinler topluluğundan bahsetmek mümkün. Bu seçkinler topluluğu Müslüman, varsıl, İslami yaşam kültürünün taşıyıcısı olarak karakterize oluyorlar. Yerleşime gelen diğer orta sınıflar için hem maddi hem de manevi anlamda bir sembole dönüşüyorlar. Böylelikle aza kanaat etme ve israftan kaçınma felsefesiyle özdeşleştirilen geleneksel muhafazakârlığın görünümüleri Başakşehir'in giderek daha da dışında kalmış oluyor.

Burada bazı kavramlar ile ilgili bir parantez açmak gerekiyor. Muhafazakârlık ve İslamcılık birbirlerinden keskin olarak ayrılması zor olan kavramlardır ve ortak kesişim noktalarının çokça olduğu bilinmektedir. Ancak Fırat Mollaer'in yaptığı bir ayırım bu noktada isabetli olacaktır:

“Muhafazakârlarla İslamcıların dine yaklaşımları tamamen uyuşmaz. Hatta önemli farklılıkların bulunduğu söylenebilir. Temel farklılık, İslamcıların bir tür evrenselciliği yedekleyen tutumlarına karşılık, muhafazakârların, İslam'ı gelenek ve ulusallıkla telif etme bakımından daha ısrarlı olmalarından kaynaklanır” (2017, s. 148).

Başakşehirliilerin bu tanımlama çerçevesinde muhafazakârlıktan İslamcı bir çizgiye kaydıkları söylenebilir. Öte yandan bu geçiş Başakşehirliiler için dünyanın artık globalleştiğinin ve bir takım alışkanlıkların değişebileceğinin kabulünü de kaçınılmaz olarak içeriyor. Bu konuda Ayşe'nin (26, 2013)¹⁰ anlattıkları, İslam ile sermayenin ilişkisini örnekleyecek ve sorguya açacak nitelikte:

2008 yılında Sular Vadisi açıldıktan sonra içinde bir de Burger King açıldı. Daha önce böyle bir marka Başakşehir'de yoktu. Bir sürü insan açılışı protesto etmek için önünde

¹⁰ Ayşe saha çalışması içerisinde görüşme yaptığım kişilerden birisi değil. Bu hikâyeyi kendisinden yıllar önce sıradan bir sohbet içerisinde dinledim.

toplandı. Kalabalığı polis ve belediye yetkilileri dağıttı. Mesela benim abim de oraya gitmişti o zaman. Amerikan malı İsrail, Yahudi markası diye açılmasını istemiyorlardı. Oradan alınan bir içecek bile Filistin'e mermi olarak gidecek diyorlardı. Sonra ne oldu? Burger King hala aynı yerde duruyor. Kimse de tepki vermiyor. Yıllardır da iş yapıyor ki kapanmamış. Bizzat benim protesto eden abim şimdi bazen bize Burger King'den bir şeyler ısmarlıyor. Ben de dalga geçiyorum sen burası kapansın diye protesto etmemiş miydin diye. Sevdiğimiz için arada yiyoruz ne yapalım deyip geçiştiriyor.

Görüldüğü üzere bugünkü Başakşehir son 20 yıllık bir süre içinde adım adım ortaya çıktı. Bu süreçte demografik yapısı sınıfsal ve kültürel açıdan büyük değişimler yaşadı. 20 yıl öncesine kadar geleneksel bir mahalle yaşantısı ya da mütevazı bir İslami yaşantı sürdüren Başakşehir nüfusu, yıllar içerisinde statülerin yarıştırdığı bir tüketim toplumuna dönüştü. Bu durumdan şikâyetçi olan daha radikal İslamcı gruplar Başakşehir'den ayrıldılar. Örneğin 2012-2013 yıllarında Başakşehir ve Kayaşehir'de kayda değer bir Çeçen nüfusu bulunuyordu ve gündelik hayat içerisinde onlarla sık sık karşılaşmak mümkündü. Son yıllarda hiç karşılaşmadığım için bir görüşme için onlara ne olduğunu sorduğumda “Mutaassıp oldukları için burada çok durmadılar. Çoğu Fatih taraflarına gitti.” yanıtını aldım.

Başakşehir artık ne yoksul insanlar, ne de daha geleneksel ya da radikal İslamcı görüşe sahip insanlar için yaşanacak bir yer değil. Onlar için Başakşehirliler kapitalizmin esiri olmuş ve İslami yaşam biçiminden kopmuş insanlar. İlk kuruluşu yıllarda gelenekselliğin ve İslami değerlerin Başakşehir mekânı üzerindeki etkisi daha fazla olsa da, daha sonra terazinin yönü giderek yön değiştirdi. Hızla değişen demografik yapı ve ortaya çıkan tüketim standartları yüksek yeni sosyal doku hem İslami pratikleri hem de geleneksellik kavrayışını dönüştürüyor, analize muhtaç yeni bir modernlik anlayışı üretiyordu. Buradaki diyalektiği ve aktörlerini göz ardı etmemek gerekir. Başakşehir özellikle son 10 yılda AKP'nin neo-liberal inşaat yatırımlarının etkisi ile giderek daha büyük ve lüks bir mekân halini alırken, yerleşimin profilinin kabuk değiştirmesi, mekânsal pratik içerisinde yeni dinamiklerin ortaya çıkması olağandı. Örneğin yeni İslami moda biçimleri, yeni Osmanlıcı tarih kurgusu, Selçuklu-Osmanlı tipi olduğu iddia edilen bir mimari anlayış mekânın üretimini somut olarak etkiliyordu. Nagehan Tokgöze'nin de önemli çalışmasında gösterdiği üzere AKP iktidarıyla beraber yeni Osmanlıcılık anlatısı sadece Başakşehir'in değil, aynı zamanda genel olarak İstanbul üzerinde etkisini sürdüren bir akım olagelmıştır (2018, s. 167-220). Ancak çalışmanın kapsamı nedeniyle Başakşehir'e dönülecek olunursa, Lefebvre'in kavramlarıyla,

Başakşehir söylemsel olarak (mekân temsilleri) yeniden üretiliyor, yerleşiklerin mekân algısı da (mekânsal pratik) buna koşut olarak biçimleniyordu. Doğal olarak mekânın deneyimlenme biçimi, yaşayan ve yaşanan mekân da (temsili mekân), örnekleri yukarıda verildiği üzere Başakşehirli olmaya has bir üsluba bürünüyor, değişiyordu.

Başakşehir'i mekânsal olarak görmeye çalışırken, anlaşılacağı üzere Henri Lefebvre'in "toplumsal bir mekân, toplumsal bir üründür" savı çerçevesinde hareket ediyoruz. Bu kısma kadar toplumsal bir mekân olarak Başakşehir'in ve bu mekânı şekillendiren Başakşehirliilerin kısa bir süreç içerisinde geçirdiği değişimlerden bahsettik. Her ne kadar bu kadar yüksek nüfusa sahip bir ilçede tamamen homojen bir topluluktan bahsedilemeyecekse de, İslamcı kimliğinin Başakşehirliilerin kayda değer bir kısmı için uygun bir tanımlama olduğu söylenebilir. Fırat Mollaer'in tanımlamasından yola çıkarak, İslamcıların, muhafazakârların aksine bir tür evrenselciliği de kabul ettiklerini ve çağın gerekliliklerine daha fazla ayak uydurmaya çalıştıklarını söylemiştik. Bununla tutarlı bir izlekte, güncel Başakşehir toplumu kapitalizmin mekânı içerisinde hareket etmekte, geleneksellikle bağlantılı dengeleri de gözeterek kapitalizm ile olabildiğince uyuşan bir yaşam tarzını benimsemekte denebilir. Aynı doğrultuda Başakşehir neo-liberal dönemin ve ona koşut türeyen tüketim toplumunun birçok temel unsurunu içerisinde barındırıyor: Lüks ve yüksek güvenli siterler, tüketim toplumunun kutsal mekânları olan lüks alışveriş merkezleri, yapay doğa alanları, eğitimin ticarileşmesi vb. unsurlar en başta akla gelen örnekler. Çeşitli konularda uzmanlık statüsüne sahip olan İslamcı aydınların konferansları ise Batı modernizmini eleştiren, modernleşme ile arasına mesafe koymak yerine yeni bir post-modernlik tarif eden nitelikleriyle Başakşehirliiler tarafından tezahüratla izleniyor. Ancak modern yaşamın gereksinimleri ile İslamcı bakış açısının melezlenmesi kendince bir yol bulmuş gibi görünse de sorunsuz, çelişkisiz değil. Hem mekân üzerinde, hem de toplumsal ve kültürel anlamda çelişkiler kaçınılmaz olarak dikkat çekiyor.

3.6. Çelişkiler ve Yamalar

İranlı düşünür Daryush Shayegan (2018), gelenek ile modernlik çelişkisinin İran toplumu üzerinde yarattığı tahribattan bahseder. Ona göre kapitalizmi ve post-modern dünyayı doğal süreci içerisinde yakalayamamış geleneksel toplumlarda kültürel anlamda bir şizofreni durumu ortaya çıkmaktadır. Bunun temel sebebi ise Batı dışı

toplumların kendi paradigmaları ile, zorunlu olarak temas ettikleri büyük bilimsel devrimlerden doğan modern paradigmanın iç içe geçmesi esnasında ortaya çıkan uyumsuzluktur. Shayegan'ın yamalama olarak adlandırdığı bu iç içe geçme durumu iki farklı biçimde gerçekleşebilir: “Ya eski bir içerik üzerine yeni (modern) bir söylemi yamalar, ya da yeni bir zemin üzerine eski (geleneksel) bir söylem oturtur. İlk durumda Batılılaşma'yla karşı karşıyayızdır (modernliğin Batı'yla ilişkili olmasından ötürü), ikinci durumdaysa İslamileşmeyle” (2018, s. 91). Başakşehir için de modern bir mekân içerisinde, modern bir yaşam biçimi ile İslamcı tasavvurun oluşturduğu bir tür meleziğin söz konusu olduğu gözlenebilmektedir. Bu durumda Başakşehir toplumunun kimi zaman modern toplumun gereksinimlerine yönelirken, kimi zamanda İslamcılığı ön planda tutarak bir denge oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Örneğin Başakşehir'in ilk dönemlerde bir mahalle yaşantısına yakın olduğunu, daha sonra ise bunun izlerinin giderek silindiğinden bahsetmişim. Bu durumdan şikâyetçi olan görüşmecilerin en çok vurguladıkları nokta komşuluk ilişkilerinin ve yardımlaşmanın artık giderek azalması üzerineydi. Hatta yardımlaşma bir yana, bazı insanlar tanımadıkları komşulara yabancı oldukları için artık selam dahi vermiyorlardı.

Burada aslında İslam'daki mahremiyetin modern site yaşantısıyla uyuşan bir yamalanmasını görmekteyiz. Yabancı bir erkek ile yabancı bir kadın İslam'a göre aynı ortamda yalnız bulunamazlar. Ancak site yaşantısı içerisinde bu tür karşılaşmalar ister istemez gerçekleşecektir. Bu durumda iki taraf için de yapılması gereken, birbirlerini tamamen görmezden gelmek olmaktadır. Ne de olsa artık modern yaşamda, aynı apartmanda/sitede yaşıyor olmaları insanların birbirlerine selam verme zorunluluğunu ortaya çıkarmıyor. Dahası zaten modern kent yaşamında, modern bir site içerisinde bulunan güvenli bir dairede hiç kimse komşusu dahi olsa bir başkasını tanımak zorunda değil. Bu durum akla Erving Goffman'ın “medeni ilgisizlik” kavramsallaştırmasını getiriyor (2017). Goffman bu kavramı kapitalist toplumlarda karşılaşılan bir durum olarak ortaya koyar. Ona göre modern yaşamda birbirlerine yabancı olan insanlar fiziksel karşılaşmalarda hem kendi yabancılaştırmalarının bir sonucu olarak, hem de karşı tarafa güvenlik duygusu verme amacıyla birbirlerini görmezden geliyormuş gibi davranırlar. Ancak Başakşehir'de bu modern *üslup*, kentin herhangi bir kamusal alanının da ötesinde, aynı binada yaşayan komşulara karşı dahi sergilenecek

şekilde İslami geleneksellik ve mahremiyetle örtüştüğü için Başakşehirli için kolayca kabul görmüş durumda.

Şunu da vurgulamak gerekir ki, Başakşehir’de sergilenen tavır, medeni ilgisizlik kavramlaştırmasının işaret ettiği şekilde, yani ikili karşılaşmalar içerisinde birbirine mesafelenerek güven verme maksadı ile oluşturulmuyor. Bunun yerine mahremiyetin oluşturduğu kayıtsızlık ve görmezden gelme yoluyla kendini güvene almak şeklinde tezahür ediyor. Anthony Giddens modernliğin temel karakteristik özelliklerinin başında güven ve risk faktörlerinin olduğundan bahseder. Ona göre modern dönem öncesinde bu iki kavramın gündelik hayatın içerisindeki rolü çok daha kısıtlıydı. “Risk, büyük ölçüde, daha önceleri *fortuna* (alın yazısı ya da kader) olarak düşünülen şeyin yerine geçer ve böylece, kozmolojilerden ayrılmış olur” (2014, s. 36). Kader kavramı İslam dininde de oldukça merkezi bir konuma sahiptir. Günümüzde hala yaşanan olayların İslam toplumlarında değerlendirilme biçimi modernizme uygun bir rasyonellik çerçevesinde olmaktan çok kadercı bir bakış açısıyla belirlenmektedir. Ancak bununla çelişkili bir biçimde, Başakşehirli potansiyel güvenlik problemlerine ve risk faktörlerine karşı kendi olanaklarıyla tedbir geliştirdikleri, olası bir risk durumuna karşı tetikte oldukları görülüyor. Bu konuda Fatih’in (22, Şubat 2020) kadın ve erkeklerin zorunlu karşılaşmaları hakkında verdiği örnek Başakşehir’de gündelik yaşamda çok sık karşılaşılan ve benim de bizzat deneyimlediğim olaylardan.

Bunu sadece ben değil, Başakşehir’de yaşayan her erkek sık sık yaşamıştır. Bina içinde sizle denk gelmemeye çalışıyorlar. Asansöre binecekleri zaman yetişememeniz için hemen kapıyı kapatıyorlar, ama oldu da yetiştiyseniz ‘siz diğer asansöre binersiniz’ deyip asansörü kendilerinin hakkı gibi görüyorlar. Aynı asansöre binmekle derdi olmayan bensem, öncelik mantıken benim olmalı. Ama binaya yeni girmişseniz mesela, o kadar hızlı hareket ediyorlar ki kim olduğunu görmüyorsunuz bile. Bu durumla karşı karşıya kalmak beni rahatsız ediyor açıkçası. Sanki ben bir şey yapacaktım gibi. Böyle bir hassasiyetleri varsa nazikçe siz buyurun ben sonraki asansöre binerim diyebilirler. O durumda ben de rahatsız olmam, siz önden buyurun derim ama siz yokmuşsunuz gibi davranmaları ve sizi konumlandıkları şey rahatsız edici oluyor.

Burada sergilenen tavrın ikili bir şekilde; hem modern ve lüks bir sitede yaşamayı tercih edip, hem de dine dayalı kişisel bir hassasiyet nedeniyle bu sitede bulunan bir apartmanda kamuya açık bir asansörün kullanımını şahsileştirmek olduğu söylenebilir. Ancak bu konuda sergilenen rahat tavrın nedeni, her ne kadar aynı site ya da apartman paylaşılsa da modern kent yaşamında anonim olmanın ya da bir diğerini yok saymanın çok daha normal karşılanmasına dayanıyor. Temelde mahremiyete dayanan bir

hassasiyet, güvenlik kaygıyla iç içe geçirilerek kolaylıkla toplum karşısında meşrulaştırılabiliyor. Dolayısıyla modernlik ile geleneğin karıştığı melez bir güvenlik mekânizmasından bahsetmekteyiz. Yine de karşı karşıya kalınan temel çelişki Başakşehir'in, içerisinde yaşayacak olan toplum yapısının ve sahip olduğu bu gibi dini hassasiyetlerin önceden bilinmesine rağmen, rant amacıyla olabildiğince yüksek katlı ve çok daire bulunabilecek binalar inşa edilerek isabetsizce kurgulanmasıdır. Alternatif yapısal düzenlemelerin düşünülmemiş olduğu bu koşullarda kadın ve erkeğin karşılaşmaması imkânsızdır. Bu bağlamda mekânı üreten aklın neo-liberalizm ile din ve toplum yapısı arasında birincisini, yani neo-liberalizmin beklentilerini doyumayı tercih ederek mekânı kurguladığı görülürken, Başakşehirliilerin ise algıladıkları mekânla içinde yaşadıkları mekân arasında bir uyum problemi yaşadığı izlenmektedir. Fakat yine de orası Başakşehir'dir; orada yaşamak pahasına tasarlanmış olan mekânın sıkıntılarına tahammül göstermek gerekecektir. Sonuçta site içerisinde bulunan çok katlı lüks ve asansörlü dairelerde yaşamak birçok Başakşehirli için yeni bir deneyim olmanın yanında, arzu edilen bir şeydir. Öte yandan elbette bu tahammül saf bir kabullenme şeklinde tezahür etmez, taktikler geliştirilmesini beraberinde getirir. Dolayısıyla Başakşehirli kadınların bir erkekle aynı asansörü paylaşmama adına devreye soktukları taktik hamleler bunu örneklerinden biri olarak görülebilir.

Tasarlanan mekân ile yaşanan mekân arasındaki uyumsuzluk ile ilgili bir diğer örnek etaplar arasındaki yollar ve ulaşım konusunda karşımıza çıkar. Başakşehir'de etaplar arası yolların oldukça dar ve tek şeritli olduğunu ve bu durumun büyük trafik problemlerine neden olduğu daha önce söylenmişti. Bu yetersiz yollar KIPTAŞ'ın rant için bölge planlamasını mümkün olduğu kadar çok konut inşa etme amacıyla tasarlaması sonucu ortaya çıkmıştı. Haliyle çok katlı binaları dolduran yoğun nüfus ile onların ulaşımını sağlayan dar yollar birbiriyle mekânsal pratikte büyük bir tezat oluşturmuştur. Başakşehir'de araç kullanan görüşmecilerin tamamının en çok şikâyetçi oldukları konuların başında büyük bir farkla trafik sorunları gelmekte, özellikle işe gidiş ve dönüş saatlerinde sıklıkla trafik sıkışmaktadır. Görünen odur ki, Başakşehir'in mekânsal tasarımı ve üretimi aşamasında, kapitalizmin tüketimi artırma motivasyonu merkeze alınmış, o nedenle mekânın ergonomisi ve kullanım değeri gözden çıkarılmıştır. Yaşam alanına dair bu temel eksiklikler, yerleşimi niteleyen "lüks" ifadesini de sorguya açmaktadır.

KİPTAŞ mimarisinin örneği konutlar ve tek şeritli yol planlaması (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Ancak aynı konu etrafında biraz daha derine inildiğinde kültürel faktörlerin de mekân deneyimleri ile ilgili çelişkilere yol açtığı görülmektedir. Kadınlar görüşmeciler de dâhil olmak üzere araç kullanan bütün görüşmecilere göre trafiğin sürekli tıkanmasının sebeplerinden birisi de acemi kadın şoförlerdir. Onlara göre zaten dar olan yollarda, dikkatsiz ya da amatörce kullandıkları için trafiğin daha da tıkanmasına neden oluyorlar. Ancak böyle bir yorumlama biçimi oldukça indirgemeci bir bakış açısı çerçevesinde şekillenmektedir. Başakşehir’de yaşanan trafik problemlerine dair üç farklı tespit yapılabilir:

- 1) Daha önce de bahsedildiği gibi KİPTAŞ’ın bölge içerisindeki karayolu planlaması oldukça kötü bir biçimde yapılmıştır. Bölge nüfusunun ve bununla paralel olarak araç sayısının da çok daha az olduğu yıllarda da trafik sürekli olarak tıkanıyordu. Zaten iki şeritli (bir gidiş bir geliş) ve engebeli olan yollardan geçen belediye otobüsleri dahi trafiğin tıkanması için tek başına yeterli bir faktördür.
- 2) Başakşehir içerisinde nüfus her geçen yıl hızlı bir şekilde artarken bölgenin varlık düzeyi de artmıştır. Tüketim olanaklarının artmasıyla beraber her hane içerisinde birden fazla araç sahibi ortaya çıkmıştır. Amatör şoförler sadece kadınlar değil, yeni araç kullanmaya başlayan çok sayıda farklı yaş ve cinsiyetten insanlardan oluşmaktadır. Türkiye’de kadın şoförlere dair cinsiyetçi yaklaşımlar yıllardan beri süregelmekte ve Başakşehir’de de benzer cinsiyetçi yorumların örnekleri ile karşılaşılmaktadır.

- 3) Başakşehir’de son yıllarda (İslam’a dört eşin caiz olmasına istinaden) çokeşli erkeklerin sayısının artmasıyla beraber kadın şoför sayısının görünürlüğünün de pek çok semte göre daha fazla olması bu tarz yorumlara sebep olmaktadır.

Ayrıca KİPTAŞ’ın yol güzergâhı planlamasını yaparken her hanede bir erkek araç sahibi olacağı yönünde hareket etmiş olma ihtimalinin bir hayli fazla olduğunu söylemek sanırım abartılı kaçmayacaktır. Kadınların büyük bir bölümünün araç sahibi olmayacağı ve trafiğe katılmayacağı düşüncesiyle hareket etmek, en basit tabiriyle modern bir şehir planlamasını geleneksel bir akıl ile tasarlamaktır. Bununla beraber bu problem konusunda en büyük günah keçisinin acemi kadın şoförler olduğu hatırlandığında, Başakşehirlilerin problemin kaynağını doğru yerde aramadıkları görülüyor. Bölge planlaması konusunda yapılan ihmal ve hatalar haricinde özellikle Başakşehirli erkeklerin büyük bir çelişki içerisinde kaldıkları görülüyor. Birden fazla kadınla evlenen varlıklı erkeklerin tüm eşlerine birer ev ve araba almaları hem konutlara talebi artırıyor hem de araç sayısının daha da fazla olmasına neden oluyor. Tüm bunların kapitalist tüketim istenciyle tutarlı olduğu söylenebilir. Her ne kadar bir erkeğin dört kadın ile evlenmesi Türkiye’de çok sık karşılaşılan bir durum olmasa da, Başakşehir bu konuda Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan bir bölge konumunda.

Hem bu teze başlamadan önce Başakşehir’de geçirdiğim zaman içerisinde hem de saha çalışmamda birden fazla kadın ile evlenen birçok Başakşehirli’nin olduğunu duydum. Bu durum resmi ve yasal olarak mümkün olmadığı için birinci eşlerden sonraki eşlerle imam nikâhı kıyılıyor. Bu nedenle birden fazla eşi olan tanıdıkları olan görüşmeciler, tanıdıklarının bu durumu genellikle gizli tuttuklarını ve benimle görüşme yapmayı kabul etmeyeceklerini söylediler. Ancak aldığım bilgilerin tamamı, bu tür evlilikleri genellikle çok varlıklı erkeklerin yaptığı ve kadınların da maddi olarak “rahata erme” maksadıyla kabul ettikleri üzerine oldu. Görüşmeciler, İslam’a göre de uygun olan bu tür bir evlilik yapmanın özellikle de genç kadınlar arasında, kendi ev ve arabalarını aldıkları lüks bir hayat yaşayabilecekleri için giderek popülerleştiğini söylüyorlar. Mücahit (45, 11 Şubat 2020) her ne kadar dört kadın ile evlenmenin anormal bir durum olmadığını düşünse de, ona göre trafiğin tıkanmasındaki en önemli nedenlerin başında bu geliyor:

Gündüz vakti Başakşehir’de trafiğe çıkmayacaksın. Çocuğunu okuldan alanlar, alışverişe gidenler, oradan dönenler, arkadaşına ya da gezmeye gidenler, her yerde

kadın şoför. İki kilometrelik mesafeyi bir saatte gittiğimi bilirim gündüz saat dörtte. İlla bir park edemeyen, park yerinden çıkamayan olur, ufak kaza yapan birbirine çarpan olur. Bakıyorsun, çoğu çok alımlı süslü genç kızlar. Bu kadar nasıl olur diyorum bazen. Sonra düşünüyorum, bir sürü yalnız yaşayan kadın var dairelerde. Eşim tanıyor bazılarını. İmam nikâhı kıyıyorlar zengin bir adamla, adam arada bir geliyor. Dört hanım almış tabii nasıl kabul ettirecek böyle genç kızları? Paraya kıyıyorlar. Ne isterlerse alıyorlar. Zaten adama koymuyor kadın tek yaşıyor genelde ufak bir daire, ufak bir araba bir de yediğini içtiğini karşılıyor dört tane hanımı oluyor. Buraya bir de Suriyeli pek gelmez mesela. Zengin Araplar vardır. Suudi, Libyalı, Katarlı, Dubaili falan. Bazısı burayla iş yapıyor bazısı temelli gelmiş. Bir sürü hanımları var. Mesela bir Arap var kayınpederin oturduğu dairede dört katı almış her birinde bir hanımı oturuyor. Çoluk çocuk hepsi aynı dairede bir arada. Türkler de görmeye başlayınca böyle şeyleri gözleri açıldı. Birinci hanıma çaktırmadan ikinci üçüncü dördüncü genç hanımı alıyor ondan gizli bir daireye yerleştiriyor. Hanıma çoluğa çocuğa da çaktırmıyor. Dinen de uygun diye çok yönelen oldu bu olaylara. Sonuç olarak aslında biraz da bu yüzden Başakşehir’de inanılmaz bir kadın nüfusu var. Tahmin edilenden daha fazla, yaşayanlar biliyor. Çok konuşulan bir konu zaten. Trafik de tıkanır tabii her birinde de kocaman jeepler, arabalar olunca.

Görüldüğü gibi tasarlanan mekân ile yaşanan mekân uyumsuzluğunda çelişkiler başka çelişkileri doğuruyor. Başakşehir’in kurgulanma biçiminin kapitalizmin mekân üretim biçimine uygun olarak nicelik ve mübadele değerine göre şekillendirildiği söylenmişti. Bu tasvire göre Başakşehir homojen bir mekânken, Başakşehirli de homojen bir toplum olarak tahayyül ediliyordu. Ancak bütün bir mekânın temelde tüketime dayalı olarak kurgulandığı post-modern bir anlayış göz önüne alındığında, bu mekânın içindeki öznelerin de ne geleneksel, ne de homojen bir toplumsal yapıyı temsil edemeyecekleri de aşikâr. Örneğin Türkiye’de cumhuriyetle beraber evliliğin ancak tek bir kişiyle gerçekleşebilmesi bunun bir süreklilik olarak düşünülmesine neden olmuş olabilir. Bunun aksine, görüldüğü gibi enteresan bir biçimde, globaliğin de etkisiyle, daha geleneksel veya modernlik kurgusu dışında anlayışlar tekrar ortaya çıkabiliyor. Başakşehir’de yaşayan varlıklı Araplar, Türklerin dini olarak çok eşliliğin mümkün olduğunun tekrar farkına varmalarına yol açarken, bu durum Mücahit’in bahsettiği gibi Başakşehir nüfusunu arttıran bir faktör olarak karşımıza çıkıyor. Sonraki eşlerini ilk eşinden ve genel olarak toplumdan saklamak isteyenlerin satın aldıkları ya da kiraladıkları konutlar talebi artırıyor, araç yoğunluğu ise trafik problemlerine neden oluyor. Dahası bu durum Başakşehir’deki hayat pahalılığını da etkiliyor ve daha önce bahsedildiği gibi kimilerinin evlerini satın gitmelerine neden oluyor. İnşaat sektörüne yatırım yapan sermaye sahipleri ise gerçek kazananlar konumundalar.

3.7. Global ve Yerel Arasında Temsil Biçimleri

Kuramsal çerçeve içerisinde Henri Lefebvre'in anlam düzeyinde deforme olması nedeniyle ideoloji kavramına karşı mesafeli olduğundan ve onun yerine temsil kavramını kullandığından bahsedilmiştir. Lefebvre'in ürettiği konseptler olan mekân temsilleri ve temsil mekânları mekânsal pratiği şekillendiren ve diyalektik bir ilişki içerisinde anlaşılması gereken kavramlardı. Bununla beraber, bu kavramların diyalektik bir ilişkiye sahip olmaları her zaman diyalektikleşmeye neden olmaz. Bunun yerine, sahip oldukları ikilik nedeniyle genellikle diyalektikleşemeyen çelişkiler halinde kalmaktadırlar. Özellikle globallik ile yerellik çatışmasının ortaya çıkardığı çelişkilerde, Daryush Shayegan'ın bahsettiği şekilde hem içeriğin hem de biçimin yamalı halleri oldukça belirgin bir biçimde karşımıza çıkarlar. Kimi zaman içerik global biçim ise yerelken, kimi zaman da tam tersi yamalamalar söz konusudur. “Aslında iki paradigma sonunda birbirlerini karşılıklı olarak biçimsizleştirirler: Modernlik, Gelenek tarafından doğasından uzaklaştırılacak, Gelenek de Modernliğin çelmelerine maruz kalacaktır. Tarihsel olarak bu evre ikisinin-arası dönemidir, her tür çarpıklıkların dönemi: epistemolojik, psikolojik, estetik” (2018, 71). Bu alıntı çerçevesinde, modernliğin yerine neo-liberalleşme ile gelen post-modernliği, gelenek yerine de İslami değer referanslarını koyduğunuzda Başakşehir'in bu iki paradigma arası bir dönemin mekânı olarak görülmesi mümkündür

Kapitalizmin ruhuna uygun olarak Başakşehir bir tüketim mekânı haline gelirken, Başakşehirli bir tüketim toplumu halini aldı. Abdurrahman Arslan'ın (2017) Shayegan ve Lefebvre ile benzer bir çizgi üzerinde Türkiye'deki Müslümanlara ve onların değişen yaşam biçimlerine dair yaptığı iki farklı betimleme bu sürecin nasıl şekillendiğini gösterir nitelikte:

1) “1980'lere gelindiğinde formda İslami çağrışımlar taşıyan yeni finans kurumları ile Müslümanların ekonominin dinamik ve seküler süreçlerine katıldıkları gözlemlendi. Bu kurumların, sağladıkları kâr, icra ettikleri ekonomik işlemler veya Arap sermayesini Türkiye'ye çekme çabasıyla daha önemlisi; Müslümanları, yıllardan beri uzak durmakta kararlılık gösterdikleri 'paranın kurumsal yapıları' ile ilişkiye sokmaya ikna etmeleri oldu. Nitekim denebilir ki, bu sürece katılma ile birlikte Müslüman, modern dünyanın ve hayat biçiminin –kapitalizmin, tüketim toplumunun- belirgin işleve sahip üç önemli ve büyümlü kavramını keşfeder: Moda, marka ve kar. Bunlardan moda ve marka, Müslümanın hayat ve kültür evreni içinde bir meşruiyet temeline sahip olmadıkları gibi, karşılığı olmayan kökten yabancı kavramlar özelliği taşımaktaydı. Fakat tüketime ilişkin kazanılan yeni davranış biçimleri ile, bu iki yabancı kavram

tercihlerimizde bir ihtiyaca atıfta bulunacak ve israfın yerine geçerek belirleyici unsur olacaktır” (s. 190).

2) “Ahlakın anlam düzeyinde uğradığı mahiyete ilişkin değişim, Müslümanların giderek bir tüketici kitle olmalarını da kolaylaştırmaktadır. İslam’ın israf olarak tanımladıklarından birçoğunun bugün ihtiyaç olarak görülmesinin sebebi bu olmalıdır. Bundan dolayı Müslüman modern dünyanın neredeyse bütün metalarını İslami kavramlar/isimler ile yeniden sembolleştirerek tüketime hazır duruma getirmektedir” (s. 195).

Abdurrahman Arslan, Türkiye’de İslami kesimin moda, marka ve karı keşfinin 1980’li yıllardan itibaren yoğun bir şekilde gerçekleşen neo-liberalizm – İslam birlikteliği çerçevesinde şekillendiğini gösteriyor. Ancak alıntı yapılan metnin ilk basıldığı yıl olan 2000’de hala Müslüman sermayenin kapsamlı bir şekilde dolaşıma sokularak bir tüketim döngüsü oluşturulabilecek –örneğin Başakşehir gibi- mekânlar günümüze kadar belirgin değildi. Bu çalışmada gösterildiği gibi, Başakşehir için dahi 2000 yılı henüz tam anlamıyla bir tüketim toplumu ve mekânının söz konusu olduğu bir döneme tekabül etmiyor, ancak bir ön hazırlık sürecini gösteriyordu. Kısa süre içerisinde ise, Başakşehir mekânında yeniden-üretim giderek daha global bir çerçeve kapsamında gerçekleştirildiğine ve tüketimin yoğunlaştığına şahit olundu. Örneğin, Başakşehir’deki yeniden-üretim tarzı bağlamında I. Etaptaki görece olarak daha mütevazı konutlar ile Metrokent arasındaki; esnaf çarşıları ile Türkiye’nin en büyük alışveriş merkezleri arasındaki farklılıktan tekrar bahsedilebilir. Ya da zaman içerisinde yerleşimdeki özel okul sayısının devlet okulu sayısını katlaması bile başlı başına önemli bir gösterge niteliğine.

Başakşehir’in mekânsal üretim ve yeniden-üretim biçimleri ile Başakşehirliilerin yaşam tarzlarında yaşanan değişim ve dönüşümler temsillerin de farklılaşmasına yol açtı. Gerek mekân temsilleri, gerekse temsil mekânları giderek muğlaklaşarak melez biçimler halini aldı. Öncelikle Başakşehirliilerin globaliğe, ya da daha spesifik anlamda küresel etkilerin Batı karakterli görünümüne karşı mesafeli davrandıkları söylenmelidir. Özellikle yaşamın biçimsel düzenlemeleri bağlamında her türlü temsilin *olabildiğince* anti Batılı bir tavır çerçevesinde şekillendirildiği görülüyor. İçerik ise ister istemez, içerisinde barındırdığı modernlik kırıntıları nedeniyle çoğu zaman Batılı olmak zorunda. Sonuçta Başakşehir modern bir toplum yaşantısı vaat eden bir yaşam alanı ve sergilenen davranışlar ile üsluplar bu çerçevede şekilleniyor. Tabii Başakşehirliilerin bu durumun ne kadar farkında oldukları tartışmaya açık bir konu. Bu bağlamda Başakşehir’in dört

bir yanını kuşatan dükkân ve mağazalara yakından bakılabilir. Modern Başakşehir'in modern dükkan ve mağazalarının dekoratif ve biçimsel düzenlemelerine bakıldığında, global motifler ile de harmanlanmış, ağırlıklı neo-Osmanlı ya da İslami temsiller içerdikleri görülüyor. Başakşehir'in ilk dönemlerinde inşa edilen çarşılar ile daha sonraki yıllarda ortaya çıkan bu mağazalar arasındaki fark gerçekten çarpıcı. Bugün hala yerleşimin erken dönemlerde yapılmış bir çarşısına girildiğinde, 1990'lardan kalma sadelikte dükkânlar ile karşılaşılıyor. Bu dükkânlarda ne tabelaların, ne iç dekorasyonun, ne de görsel herhangi bir detayın, estetik ya da modern bir kaygı göz edilerek üretilmediği söylenebilir. Daha yakın dönemlerde sitelerle bütünlüklü olarak inşa edilen modern mağazalarda ise durum daha farklı. Bu mağazaların bir çoğu global ya da dünya çapında tanınan firmalara ait değil. Ancak bu mağazalarda hem biçim hem de içeriğin farklı ve çelişkili temsillerle yamalanarak üretildiği görülüyor. Örneğin Batılı tarzda düzenlenmiş iç mekân, stilize yeni-Osmanlı nesnelere dekore edilebiliyor.

Örneğin Başakşehir'de gezinirken gördüğüm bir parfümeri dikkatimi çekti: Maa-Althabab Parfumerie Chic. Websitesini ziyaret ettiğimde bunun İslam coğrafyalarında mağazaları bulunan Suriye menşeli bir firma olduğunu öğrendim. Orta Doğu ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri ve Türkiye'de (İstanbul'da) toplam 120'den fazla mağazası bulunan global bir firma olan Maa-Althabab, parfüm ham maddelerini ise Kamboçya'da bulunan ormanlardan tedarik ediyor. Tüm bu nitelikler firmanın herhangi bir Fransız parfüm markasından daha az kapitalist endüstrinin içerisinde olmadığını gösteriyor. Ancak ambleminde bulunan hat sanatı, marka ismi ve parfümlerin isimleri Maa-Althabab'ın Başakşehir pazarında kabul görmesini kolaylaştıran etkenler. İmparator, Merve, Miğfer, Royal, My Story, Ud Wood, Sir El-Jazibiyeh, Alf Lila Wa Lila gibi farklı dillerde olan ürün isimleri, tıpkı global firmaların tüm dünyada yerel pazarlar için yerel ürünler üretmesine (örneğin KFC'nin Türkiye'ye özel olarak tavuklu pilav seçeneği bulundurması) benziyor.

Yerel düzeydeki diğer sektörlerde de biçimsel anlamda Doğuyu, İslam'ı ya da Osmanlı'yı çağrıştıran vurguların yoğunlukta olduğu görülüyor. Örneğin bir klima servisinin Osman Gazi isminde olması veya bir düğün salonunun isminin Elegance Davet Sarayları olması Başakşehir için dahi henüz oldukça yeni diyebileceğimiz bir üslubun göstergeleri konumunda. Bir diğer örnek kafeler ve nargile kafeler. Bu kafeler,

Bab-ı Saray, Keyf-i Aram, Ehli Keyf, Rumeli Kasrı gibi isimlere ve modern moda anlayışları ile geleneksel Doğulu motifler harmanlanarak ortaya çıkarılmış iç dekorasyonlara sahipler. 2015 yılına kadar bu tarz konsept kafe ve nargile kafe sayısı oldukça azdı. Başakşehirliilerin gelir düzeyleri, yaşam tarzları ve tüketim alışkanlıklarının değişmesiyle paralel olarak farklı sektörlerde tüketebilecekleri uygun konseptler geliştirildi. Bu konseptler içerik anlamında Batılı olsa da, biçimsel nitelikleri açısından Doğulu bir görünüm çerçevesinde kurgulanarak üretiliyor.

İsminde saray vurgusu olan konutlar: “Mavera Sarayları” (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Tıpkı Çağrı ve Selam marketler ile Migros örneği gibi... Başakşehir şubelerinde alkol ve domuz eti içeren ürünler satmamasına rağmen Başakşehirliilerin birçoğu “harama karışmama” amacıyla Migros’tan alışveriş yapmıyor. Hâlbuki bilindiği üzere, İslam’a göre haram olan ürünleri satmayan bir Migros şubesi ile Çağrı market şubesi arasında gerçek anlamda bir fark bulunmuyor. Her ikisi de kapitalist üretim biçimi içerisinde aynı endüstride faaliyet gösteren firmalar. Her ikisinin de birçok farklı yerde şubesi bulunmakta ve aynı kapitalist ekonomik sistemin çarkları içerisinde hareket ediyorlar.

İslam’a göre faiz de tıpkı alkol ve domuz eti tüketimi gibi günah ve haram. Ancak kabul edileceği üzere Türkiye’de kimi radikal İslamcılar (en azından İslam’da haram olarak tanımlanan her şeye karşı aynı mesafede olanlar) dışındaki genel Müslüman nüfus içerisinde faiz alkol tüketimine göre, alkol tüketimi de domuz eti tüketimine göre daha yaygın olarak sergilenen ya da kabul gören eylemler konumunda. Bunun nedeni ister “zorunda kaldığı” için, ister iş yapmak ve kar etme maksadıyla bilerek ve isteyerek tercih edilerek kabul edilmiş olsun bankalar ile çalışmak global dünyanın en temel

gereksinimlerinden birisi konumunda. Henüz 1990'lı yıllarda faize karşı net bir tavrı olan İslamcı kesimlerin bugün büyük bölümü zorunda oldukları gerekçesiyle faizle iş yapıyorlar. Aynı dönemlerde yeni çoğalmaya başlayan alışveriş merkezlerini laiklikle ve tüketim çılgınlığına neden olduğu için eleştiren İslamcılar (Navaro-Yaşın, 2017) bugün ise en büyük alışveriş merkezlerini açmanın gururunu dile getiriyorlar. Bir zamanlar İslamcı perspektifle karşıt olunan, kısa süre içerisinde gündelik hayatın en önemli parçalarından birisi haline geliyor. Ancak bunun gerçekleşmesi için Başakşehir'de özel bir bankada çalışan Nisa ile yaptığım görüşmede de görüldüğü gibi yerelliğin global olanı manipüle etmesi gerekiyor:

Başakşehir'de insanların en çok gittikleri yerler yerli olan yerler. Mesela Mado burada çok sevilir. Hem kaliteli bulunur, hem de sahibi İslami bir insandır. Suriyeli ya da Araplar da kafe ve restoranlar açıyorlar. Onların da bazıları güzel ve farklı oluyor gidiyoruz. Burada öyle Nusr-etmiş, Starbucks'ın iş yapmaz. Burger King açıldı mesela yine de insanlar bizden olan restoranları tercih ederler. Amerikan kazanacağına niye bizim insanımız kazanmasın? Onlara kazandırdıklarımızın kime bomba, mermi olarak gittiğini de biliyoruz. Ben de birçok arkadaşım da alışverişlerimizi, yememizi içmemizi Müslüman olduğumu bildiğimiz yerlerde yapıyoruz. Kıyafet alışverişimizi de butiklerden yaparız. Ne gerek var gâvura kazandırmaya, her şeyi biz de yapabiliyoruz. Araplar mesela bir restoran ya da kafe açıyor onları deniyoruz. Beğenirsek gitmeye devam ediyoruz. Arap kardeşim kazanacağına niye Amerika, İsrail kazansın? (Nisa, 33, 3 Nisan 2020)

Nisa'ya göre Mado ya da Arapların açtığı bir restoran Müslüman olma ön kabulü nedeniyle yerel kategorisinde yer alıyor. Bu restoranların Coca Cola ile anlaşmalı olmaları önemli değil. Ona göre Coca Cola için verilen ücretler Filistin'e mermi olarak giderken, Mado'nun Coca Cola ile anlaşmalı olması ve ürünlerini satması onun yerelliğinden bir şey eksiltmiyor. Tıpkı herhangi bir parfüm üretici firmadan bekleneceği gibi, Kamboçya'daki ucuz işçiliğin emeğiyle ham madde sağlayarak üretim yaptığından pek de şüphe edilmeyecek olan Maa-Althabab'ın yerel kategorisinde ve İslami olarak değerlendirilebileceği gibi. Görüldüğü gibi globalliğin özellikle biçimsel olarak yerellik yanılması yaratacak şekilde modifiye edilmesi tüketim süreçlerinde rıza üretiminin de sağlanmasına yol açıyor.

Başakşehir'de dikkat çeken bir başka endüstri ise kadın giyim endüstrisi. Başakşehir içerisinde birçok butik kadın tesettür mağazası yer alıyor. Bu firmaların menşeyini araştırdığımda, İstanbul'da üretim yaptıklarını gördüm. Ancak bu benim için şaşırtıcı oldu. Çünkü marka isimlerinin tamamı Arapça kelimeler ya da çağrışımlar içerecek şekilde belirlenmiş: Al-Marwah, ChaMay Boutique, Elvan, Tekbir vb. Bu mağazaların

tamamı tesettürlerini yılın trend renklerine uygun olarak, dikkat çekici tarzlarda tasarlıyor. Daha geleneksel ve muhafazakâr İslami giyim tarzında pardösü vücut hatlarını belli etmeyecek kadar bol olmalıdır ve dikkat çeken renklerden kaçınılmalıdır. Ancak muhafazakârlık ile İslamcılık arasında daha önce yapılan ayırım, burada da kendisini gösteriyor. İçerik olarak örtünme hala sürerken, biçim evrenselliğe giderek daha fazla yaklaşıyor. Yael Navaro-Yaşın'ın 1994 yılında yaptığı saha çalışması son yirmi beş yılda tesettür giyim endüstrisinin geçirdiği değişimi gösterir nitelikte. Navaro-Yaşın, tesettür modasının öncülerinden olan Tekbir firmasının sahibi ile bir görüşme yapıyor. Firma sahibi görüşme içerisinde her ne kadar moda ve kâr konusunda çok geleneksel söylemler sergilemese de, Müslüman kadınların vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde giyinmeleri gerektiğini ve kendilerinin de bu şekilde üretim yaptıklarını dile getiriyor (2017, s. 243-244). Ancak bugün Tekbir'in internet sitesindeki tesettür modellerine bakıldığında, firmanın vücut hatlarının belli olmaması gerektiğine dair sergilediği hassasiyeti artık sürdürmediği görülüyor. Tabii ki tesettürün nasıl olması gerektiğine dair bakış açısını geleneksellik çizgisinden modernlik çizgisine doğru kaydıran sadece Tekbir firmasının sahibi değil.

Yan yana bulunan kadın tesettür modasının ürünlerinin satıldığı butik mağazalar (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Özellikle son yirmi yılda Türkiye'de tesettür giyim giderek daha esnek biçimlerle karşımıza çıktığına şahit oluyoruz. Kendisini dindar olarak nitelendiren insanların yoğunlukta olduğu en kozmopolit yaşam alanlarından birisi olan Başakşehir'de tahmin edilebileceği üzere kapalı kadın giyiminin tüm farklı versiyonları ile karşılaşmak

mümkün. Bununla beraber Başakşehir’de, son yıllarda modaaya uygun tesettürlerin daha popüler hale geldiği ve çarşaf, burka ya da bol siyah pardösü gibi daha geleneksel kapalı giyim biçimlerine olan tercihin azaldığı görülüyor. Bunun iki nedeni var: Birincisi, Çeçenler gibi Başakşehir’de yaşanan İslam’ı fazla modern olduğu gerekçesiyle uygun bulmayarak bölgeyi terk edenlerken, ikincisi ise modaaya ayak uyduranlardır. İki zıt noktanın daha ortasında bulunan kimi Başakşehirliiler ise bu durumdan sadece rahatsız olduklarını dile getiriyorlar:

On sene yurtdışında kalıp geri döndüm. Döndüğümde şok oldum. Kadın sözde kapanmış ama altında tayt var. Bazısına bakıyorsun, mini etek gibi etek giymiş. Hadi bunlar uç örnekler de. Çok göze çarpan renkler tercih eden çok kapalı var. Dar giyiyorlar. İslam’da kesin olarak belirtilmiştir. Vücut hatları belli olmayacak. Saç topuz yapılmayacak. Başörtüsü takıyor ama saçı topuz yapmış o da haram mesela. Ya olduğun gibi görün, ya da görüdüğün gibi ol. Böyle kapalı olacaklarına kapanmasınlar daha iyi. Böyle dini yanlış gösteriyorlar. (Nihat, 55, 21 Şubat 2020)

Tesettürün modaaya dâhil olmasından rahatsız olanların genel yorumu bu şekilde. Rahatsızlıklarının temel nedeni ise karşılaştıkları modern ve geleneksel yamanın içerdiği çelişkinin görünürlüğü. Burada genel olarak farkında olunmayan nokta en başta içerisinde buldukları ve yaşamayı tercih ettikleri mekânın içerik olarak modern bir tüketim mekânı olması. Dolayısıyla bu tür bir bakış açısına sahip olan Başakşehirliiler, hem neo-liberalizmin ürettiği bir mekân tasviri içerisinde yaşamak, hem de geleneksel kalmak istiyorlar. Ancak ister modaaya yön veren kıyafet tasarımları olsun, ister semt içerisine yapılacak bir alışveriş merkezi planı, temsil mekânları mekân temsillerini dönüştürecek şekilde tasarlanıyor. Bu doğrultuda daha farklı taleplere yönelik temsiller yeniden üretiliyor.

4. BÖLÜM

MUHAFAZAKÂR BİR GÜNDELİK HAYAT KURGUSU

Başakşehir’de gündelik hayatın akışı bir takım gerilimler etrafında şekilleniyor. Bu gerilimlerin temelinde ise tıpkı mekânın deneyimlenmesinde olduğu gibi İslamcı yaşam tarzı ile modern toplum yaşantısının birbiriyle uyumlandırılması kaygısı yer alıyor. Bu uyumlandırma, kimi zaman bir önceki bölümde de örneklendiği üzere bir tür yamalama pratiği olarak görünür hale geliyor. Kimi zaman ise özel ve kamusal ayrımlarının işlevli bir şekilde göreve koşulmasıyla gerçekleştiriliyor. Bu doğrultuda, özellikle kamusal alanda gündelik hayat büyük oranda İslamiyet’e uygun olarak sergilenirken ve buna özellikle ihtimam gösterilirken, özel alanda kimi etkinlikler ve davranışlar gizli olarak yürütülüyor. Mahremlik, burada İslam’a göre haram ve günah olan bir davranışın toplumdaki saklanması işlevi görüyor. Örnekler ile devam edecek olursak, Başakşehirliilerin genelinin sokakta alkol kullanılması, sevgili bir çiftin “yakınlaşması” ya da erkeklerin Cuma namazına gitmemesi gibi davranışları hoş gördükleri ve tasvip ettikleri söylenemez. Bu nedenle İslamiyet’e veya geleneğe uygun olmadığı düşünülen davranışların ahlakı bozduğu gerekçesiyle kamusal alanda asla yapılmaması gerektiği genel kanıdır. Özel alanda yapılacak tüm davranışlar ise söylemsel alanda yine İslam’a uygun sergileniyormuş *gibi* ifade edilir, aksi durumlar özenle gizlenir. Esasında elbette özel alan içindeki ihlal pratikleri genel olarak mahremiyet söylemiyle korumaya alınır. Yani bu sadece Başakşehir’e has bir durum olarak görülmeyebilir. Fakat yine de, Başakşehir bu konuda özgün deneyim ve pratikler ortaya koymaktadır.

Gündelik hayatın bu tür bir mahremiyet çerçevesinde şekillenmesi ve Başakşehir kamusal alanının olabildiğince İslam’a uygun ve “temiz” tutulması yerleşimde ideal bir Müslüman yaşam tarzının varmış gibi görünmesine neden oluyor. Başakşehir toplumunun geneli için böyle bir ortamın yaratılması oldukça önemli ve yazılı olmasa dahi bu konuda gizli bir sözleşmeye sahiplermiş gibi hareket ediyorlar. Bunun altında yatan en temel motivasyon ise, bir çok görüşmeci tarafından dile getirildiği üzere dini hassasiyetler ile birlikte, Türk örf ve adetlerinin sürdürülmesi arzusu. Bu nedenle farklı yaşam tarzlarına sahip olsalar bile görüşmecilerin bu konuda hem fikir olmaları tesadüf değil:

Kimin özel hayatında ne yaptığı beni ilgilendirmez. Kimseyi de ilgilendirmez. Ama burada yaşayan birisi buradaki insanların muhafazakâr olduklarını, İslam dinine uygun bir şekilde yaşadıklarını biliyordur. Buna rağmen göz göre göre zina yapıyorsa, binaya sarhoş girip insanları rahatsız ediyorsa bu olmaz. Bunu tasvip edemeyiz. Burada ailelerimizle yaşıyoruz. Ben ve görüştüğüm arkadaşlarımın burada yaşama sebebi daha önce oturduğumuz semtlerde yaşadığımız sorunları tekrar yaşamamak sonuçta. Ben başörtülüymü diye çemkirerek bakan insanlar vardı daha önce oturduğum Bakırköy’de. Biz de onların aile yaşantılarını uygun bulmazdık. Bize göre giyim kuşamları ya da içkili dolaşmaları uygunsuzdu. Çocuklarımızın görmesini istemediğimiz şeylerle karşılaşırdık. E ne yaptık, onlarla hiç tartışmaya girmeden kendi yaşantımıza uygun bir yere taşındık. Buranın yaşantısına uygun davranmayan birisi de bizim yaptığımız gibi kendine uygun bir yere taşınabilir. Başakşehir’de yaşayanların ortak benimsedikleri hassasiyetler var. Dini ve geleneksel hassasiyetler. Bunları koruyup muhafaza etmek zorundayız. Kim ne yaparsa yapsın tabii, ama bunu topluma yansıtması gerekir. Ya da hoşuna gitmeyen Bahçeşehir’e, Nişantaşı’na falan taşınabilir, sonuçta kimseyi tutan yok. (Ebru, 39, Şubat 2020)

Ben gece hayatını seven birisiyim. Yani nasıl söyleyeyim, arada bir arkadaşlarla takılırız, içeriz. Onun günahı bana. Onun da bilincindeyim. Kimseye bir zararım yoktur ama yine de Allah affetsin. Her neyse, şimdi Başakşehir’de alkollü mekân var mı? Yok. Ben içen adamım ama iyi ki de yok. Olsa daha çok içerim, daha çok günaha girerim. Tekeller var keşke onlar da olmasa. Bazen hanımım validede kalıyor. Şeytan dürtüyor, gidiyorum rakı alıyorum. Evde iki tek atıyorum. Sonra pişman oluyorum. Tekel yakın olmasa uzağa gitmeye üşenirim almam. Bence Başakşehir’de tekel bile olmamalı. Buralar mutaassıp insanların olduğu bir yer sonuçta. Tekel elinin altında olunca ne oluyor. İçmeyecek adam da içiyor. Gençler özeniyor içiyor. Buraya bir bar, disko falan açılrsa ne olur mesela? Bir bakarsın açık saçık giyinen kızlar, onları tavlamaaya çalışan erkekler, gece alkollü insanların gürültüsü şeyi. Ben çocuğumun olduğu yerde bunları görmek istemem. Bazen burada da açık giyinenler görüyorum. Son yıllarda eskiye göre arttı. Vallahi billahi korkuyorum buralar da bozulacak diye. Küçük kızım var dört yaşında. Onun böyle bir yerde büyümesini istiyorum buralar da bozulursa hiçbir yer kalmayacak yaşanacak. İstanbul içerisindeki muhafazakâr ilçeler burası gibi temiz ve güvenli değil. Ben rahat adamım Kadıköy’de de yaşarım, Taksim’de de yaşarım ama ailemin öyle bir yerde yaşamasını istemem. Çocuğumun öyle bir yerde büyümesini istemem. O yüzden burası böyle iyi. İnşallah da böyle kalır. (Hulusi, 41, Mart 2020)

İster gerçekten İslami bir hassasiyet çerçevesinde günah ve haramdan korunma amacı; isterse bu hassasiyete uygun olmayan eylemleri gizleme ya da dışarıda bırakma aracı olsun, bölge içerisinde gündelik hayat belirli sınırlar çerçevesinde şekillendiriliyor. Her iki yorumda da görüşmecilerin Başakşehir’in korunması gereken bir ‘kale’, bir tür “iyi getto” olduğu konusunda hemfikir olduğu görülebilir. Kadın görüşmecinin hoşuna gitmeyen başka yere taşınması anlamındaki sözleri ile erkek görüşmecinin kendi hareket ve deneyim alanını geniş tutarken (alkol almak, arkadaşlarıyla takılmak vs.), özellikle çocuğu için Başakşehir’i bozulmaması gereken bir yer olarak görmesi, yerleşim sakinlerinin steril ve farklılıklara kapalı söylemini örnekliyor.

Başakşehir’de bir duvarda bulunan “Kudüs kırmızı çizgimizdir!” yazısı (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Son yıllarda gelişme ve büyüme hızı da göz önüne alındığında giderek daha kozmopolit bir semt haline alan Başakşehir’de bu konu üzerine birbirinden farklı görüşler olabileceği söylenebilecekse de, bu iki yorumun büyük oranda Başakşehir’in ethos’unu yansıttığı iddiası pek abartılı olmayacaktır. Başakşehirliiler kendi özel yaşamlarında nasıl bir hayat tarzına sahip olurlarsa olsunlar, yaşadıkları yerin din ve gelenekler tarafından kurallanmasını ve muhafaza edilmesini istiyorlar. Bambaşka bir tarihsel mekân üzerine yazılmış olsa da, bu durum akla Simon O’Meara’nın çalışmasını getiriyor. O’Meara Fas’ın Fes şehri üzerine yaptığı çalışmasında (2014) Müslüman şehir hayatında bir eşik olarak duvarların oynadığı rolün öneminden bahsediyor. Fes kenti içerisindeki labirenti andıran duvarlar; İslam’a uygun olanla olmayanın, Müslüman ile gayrimüslimin ya da mahremiyet çerçevesinde kadın ile erkeğin arasında bir sınır çizer. Tıpkı kadının örtünmesi gibi, O’Meara’ya göre kadını kapatan hicap da bir duvar niteliği taşır. Dolayısıyla her yerde olduğu gibi, özellikle de bir İslam şehrinde duvarların, (gerçekten) taştan yapılmış olması gerekmez.

Başakşehir ile Fes’in birbirlerinden çok farklı kurgular çerçevesinde ve çok farklı tarihsel dönemler içerisinde inşa edildikleri apaçık. Ancak tıpkı Fes’te olduğu gibi, Başakşehir’de de duvar mefhumu -belki daha soyut bir anlamda- gündelik hayatın şekillenmesindeki temel unsurlardan birisi niteliğinde. Başakşehirliiler için İslami, muhafazakâr ya da örfler ile adetlere uygun bir yaşam kurgusunun sürdürülmesi için semt içerisinde yaşanan gündelik hayatın olabildiğince homojenleştirilmesi gerekiyor.

Bu noktada Hulusi gibi düşünen pek çok Başakşehirli var. Onlar için haram ve günah olan ya da aile yaşantısına uygun olmayan herhangi bir etkinlik veya davranış biçimi Başakşehir sınırları dışında tutulmalı ve buna uygun olan semt dışındaki farklı yerlerde sergilenmeli. Çünkü onlara göre şu ana kadar muhafaza edebildikleri ve çocuklarını istedikleri uygun koşullarda yetiştirebildikleri, temiz ve münasip bir yaşam alanı olan Başakşehir de yozlaşmış ellerinden giderse, geriye yaşayabilecekleri hiçbir yer kalmayacak. Bu arada, erkeklerin İslam'ın koyduğu kuralları ihmal etme hakkını kullandıklarını, Başakşehir'in dışına özgürce çıkabildiklerini, bu kapalı iyi gettoyu esasen eşleri ve çocukları için tanımladıklarını ayrıca not etmek önemli.

Başakşehir ilçesinin sınırlarına doğru gidildikçe İslami çizginin giderek azaldığı söylenebilir. Merkeze yaklaşıldığında ise temsil biçimlerinin neredeyse bütününe şekil değiştirdiğini gözlemlemek mümkündür. Örneğin, sık sık bahsettiğimiz ünlü alışveriş merkezi *Mall of İstanbul* ilçe sınırları içerisinde bulunuyor. Alışveriş merkezinden birkaç kilometre doğuya doğru uzaklaşıldığında Başakşehir'den çıkılmış olunuyor. *Mall of İstanbul*'da alkol satışı yapan marketler, her kesime hitap eden birbirinden lüks mağazalar ve alkollü kafe/restoranlar yer alıyor. Alışveriş merkezinin bulunduğu nokta IV. ve V. Etaplardan İstanbul şehir merkezine doğru gidilen güzergâh içerisinde yer alıyor. Bir diğer sınırı ise I. ve II. Etaplardan İstanbul şehir merkezine giden yol üzerinde yer alan sanayi bölgesi oluşturuyor. Bu sınır içerisinde tekel sayıları artarken, midyeci ve kokoreççi gibi Hanefi mezhebine göre yenilmesi uygun olmayan ya da şüpheli olan yiyecek satışı yapan restoranlar ile de karşılaşılmaya başlanıyor. Hatta Başakşehir içerisinde karşılaşılması pek de olası olmadığı rahatlıkla söylenebilecek olmasına rağmen, bu sınıra yaklaşıldıkça çimlerin üzerinde açık bir şekilde alkol tüketen insanlar ile dahi karşılaşabilmek mümkün. Her ne kadar bu sınır I. ve II. Etap'a iki kilometre kadar kısa bir mesafede olsa da, bu bölgeler için Başakşehir'in periferisi tanımlaması yapılabilir. Dolayısıyla görüşmecilerin bu steril getto kurgusuna ve arzusuna rağmen, yerleşimin kendisinin başka dinamiklerle biçimlendiğini ve heterojen görünüm arz ettiğini söyleyebiliyoruz.

Mall of İstanbul'un yukarıdan görüntüsü (Google.maps)

Mall of İstanbul'un giriş kısmı (Google.maps)

4.1. Görünür ve Gizli Gündelik Hayat

Başakşehir merkezine, ana etapların bulunduğu bölgeye dönüldüğünde gündelik yaşam pratiklerine dönük iki farklı yaklaşımın söz konusu olduğu söylenebilir: Bunlar görünür üsluplar ve gizli üsluplar olarak nitelenebilir. Görünür üsluplar Başakşehir'de gündelik hayatın daha önce bahsedildiği gibi temiz ve her türlü geleneğe (buraya İslamcı, Osmanlıcı, muhafazakâr, ya da Türk aile yaşantısı içerisinde örf ve adet olarak görülen her şey dâhil edilebilir) uygun olarak sergilenen yaklaşımlardır. Bunlar, kamusal olarak görünür olanın, dolayısıyla biçimin ön planda tutulduğu üsluplardır ve Başakşehir'in ilk bakıştaki görünen, açık yüzünü temsil ederler. Gizli üsluplar ise kamusalın bakışının

uzağındadırlar, haliyle biraz daha derinlikli bir bakış sonucunda kısmen izlenebilirler. – Zira, Başakşehir halkının homojen bir yapı kurgulama amacıyla oluşturduğu baskı beraberinde, farklı olanın kamusal gündelik hayatın dışına itilmesini getirir. Diğer bir tabir ile bunlar gündelik hayatın mahrem duvarlarının arkasına, özel alanın içine gizlenirler. Bu konuda, daha önceki bölümde değindiğim bir örneği hatırlatmak yerinde olacaktır. Geçmişte öğrencisi olduğum Ensar Koleji ile Çınar Koleji gibi eğitim kurumları Başakşehir’in varlıklı ve İslamcı/muhafazakâr ailelerin çocuklarının homojen bir çatı altında eğitimlerini sürdürmelerine olanak tanımalarıyla bilinirler. Başakşehir Anadolu Lisesi ise daha önce de bahsedildiği gibi özel okullara kıyasla çok daha heterojen bir yapıda. Bu nedenle Başakşehirliiler, (eğitim kalitesinin seviyesinden önce) başta dini hassasiyetler konusunda yaşadıkları çekinceler nedeniyle zorunda kalmadıkça Başakşehir Anadolu Lisesi’ni tercih etmezler.

Başakşehir Anadolu Lisesi (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Özel Başakşehir Çınar Koleji (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Ensar Koleji'nde bulunduğum fen sınıfında ben dâhil iki erkek ve yirmi üç kız öğrenci bulunuyordu. Kız öğrencilerin tamamına yakını tesettürlüydü ve o zamanlar aramızdaki iletişim oldukça kısıtlıydı. Önyargılı bir düşünce olduğunu kabul edebileceğim bir şekilde, özellikle tesettürlü olan kız öğrencilerin Başakşehir'de genel olarak karşılaştığım örneklerde olduğu gibi üniversite eğitimlerini tamamlayacaklarını, fakat devamında kısa bir süre içinde evleneceklerini ve Başakşehir'de yoğun olarak gözlemlenen muhafazakâr yaşam tarzını sürdüreceklerini düşünüyordum. Ancak birazdan görüleceği gibi gündelik hayat genellikle düşünülmediğinden daha öngörülmezdir; basit genellemeler ve tahminler ile anlaşılabilir. Aradan yıllar geçtikten sonra, yaklaşık üç sene öncesinde bir sene boyunca sınıf arkadaşı olduğum öğrencilerden ikisi farklı zamanlarda benimle iletişim kurdular. İkisi de kiminle konuşabileceklerini bilmedikleri için benimle iletişime geçtiklerini, yıllardır aile ve arkadaş çevrelerinin baskıları nedeniyle yaşamak istemedikleri bir yaşam tarzını sürdürdüklerini, inançları konusunda şüphe duyduklarını ve uzun yıllardır zorunda kaldıkları için tesettür giydiklerini söylediler. Bu konuyu açabilecekleri tek kişinin, yıllar önce aynı sınıfı paylaştıkları ve o zamanlar doğru düzgün iletişimleri dahi olmayan ben olmam oldukça şaşırtıcı ve üzücüydü. Anlattıklarına göre Başakşehir'deki çevreleri içerisinde bu konuda konuşabilecekleri kimse olmaması nedeniyle yalnız hissediyorlardı ve o kadar bunalmışlardı ki son çareyi, dertlerini diğer Başakşehirliler gibi görmedikleri bir yabancıya açmakta bulmuşlardı. Elimden geldiğince dertlerini dinleyerek konu ile ilgili düşüncelerimi ve fikirlerimi paylaştım. Sonrasında sadece biri ile yaşadığı sürece dair konuşma fırsatım oldu. Birkaç ay sonra, kendisine uygun olmayan bir yaşam tarzını daha fazla sürdürmek istemediği için ailesine ve arkadaş çevresine konuyu açtığını dile getirdi. Başörtüsünü çıkarma kararı sonucunda bazı arkadaşlarıyla arası bozulmuş, ailesi ile ise ciddi çatışmalar yaşamıştı. Ancak iyi bir üniversitede, iş imkânları yüksek olan bir bölümden mezun olduğu için rahatlıkla maddi olarak bağımsız olabilecek bir durumdaydı. Bundan dolayı ailesi kızlarının şakasının olmadığını ve gerekirse onları terk edip kendi hayatını idame ettirebileceğini fark etmişti. Bu nedenle yavaş yavaş da olsa bu kararına alışmak ve saygı duymak zorunda kalmışlardı. Bu arkadaşımın deneyimi benim için Başakşehir'in söylemselleştirdiği beyaz örtünün aslında pek çok rengi bastırıldığını örnekliyordu. Aynı zamanda Başakşehir'de farklı olanın yaşam taktiklerini, baş etme yöntemlerini soruya

dönüştürüyor, görünendeki görünmeyeni işaret ediyordu. Zira görüldüğü gibi, bahsettiğim eski lise arkadaşım kendi çevresine karşı yıllarca gerçekte olmadığı kişi olarak görünmüş, kendi isteklerinin peşinde bir birey olarak varlığını sürdürmek için taktikler üretmek durumunda kalmıştı. Bu örnek esasında verimli olabilecek başka bir araştırmaya işaret ediyor; Başakşehir’deki başka birçok kadının deneyimlerini, taktik ve stratejilerini bir soruya dönüştürüyor.

Sular Vadisi’nde bisiklet sürmeye ve paten kaymaya giden kız çocukları (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Başka bir örneği ise emekli bir öğretmen olan Ayşe’den dinledim. 2011 yılında oğlunun iş yerine yakın olması nedeniyle Başakşehir’e taşınması nedeniyle Ayşe de oğlu, gelini ve torunu ile daha fazla vakit geçirebilmek için Kadıköy’deki çevresini bırakıp Başakşehir’e yerleşmiş. Normal şartlarda Başakşehir gibi muhafazakâr bir yerde yaşamak istemediğini ve kendisini laik bir birey olarak tanımladığını dile getiriyor. Başakşehir’de yaşadığı gündelik hayat içerisinde muhafazakâr kesime karşı önyargılarını yıkan pek çok olay yaşadığını dile getirirse de, onu rahatsız eden çeşitli olaylar yaşadığını da ifade ediyor. Bu olaylardan bir tanesi uzun yıllardır gitmeyi düşündüğü ve nihayet Başakşehir’de gitmeye fırsat bulabildiği bir Kuran kursunda gerçekleşmiş:

Kursun bana genel olarak çok faydası oldu, çok iyi insanlarla tanıştım. Ancak olumsuz durumlar da oldu. Benim yaşım 65 olduğu için bana kapanma konusunda yine çok laf edebilen olmadı ama genç ve saçı açık olanlara şakayla karışık da olsa ciddi de olsa bir şekilde bunu söylüyorlardı. Ama yine bana ‘kapalılık da sana çok yakışıyor da bilmem ne’ falan diyenler de oldu. Ben de onlara; ‘60 küsur yaşında insanım. Bir daha lütfen kimse kıyafetimle ilgili bir şey konuşmasın. Ben sizin ağızınızda bir topak sakız,

etekleriniz yeri süpürerek vadide yürüyüşünüze laf ediyor muyum?’ dedim. ‘Aa hocam nelere dikkat ediyorsun?’ dediler. ‘E ederim’ dedim ben de. ‘Kadın önce üstüne başına tertibine dikkat eder. Öyle bana saçın açık başın şey muhabbeti yapmayın’ dedim. Bazısı var iç çamaşırı gözükmüyor ama tesettür giymiş. Ama bunun yanında şimdi es geçemeyeceğim. Kuran öğreten hoca vardı çarşaflydı. Onunla mesela ilk kez çarşafılları sevdim. Dört dörtlük bir hocaydı. Kimseye hiçbir konuda laf etmezdi. O benim kurana devam etme sebebidir mesela. Hiçbir baskı yapması yoktu. O olmasa çok büyük ihtimalle kursu bırakırdım. (Ayşe, 65, 23 Şubat 2020)

Ayşe Kuran kursunda böyle bir durum ile karşı karşıya kaldıktan sonra önyargılarını tekrar gözden geçirdiğini ifade etti. Daha önce çarşafly kadınlar ile zorunda kalmadıkça iletişim kurmayan ve çok radikal olduklarını düşünen birisi olarak, gittiği kursta en iyi iletişim kurduğu kişinin çarşafly Kuran hocası olması onu çok etkilemiş. Bahsettiğine göre, saçının açık olması konusunda kurstaki çarşafly hoca ve öğrencilerin daha çok yorum yapacağını düşünürken tam tersi bir durum ile karşılaşmıştı. Bu nedenle Ayşe, tesettürün daha modern formlarına bürünen kadınların kapanma konusunda çok daha cüretkâr bir şekilde konuşmalarını oldukça çelişkili ve rahatsız edici bulduğunu ifade ediyor. Ona göre, eğer dini bir hassasiyet çerçevesinde kadının İslam’a uygun bir biçimde (en azından İslam’ın Sünni yorumuna göre) giyinmesi söz konusuysa, kendisine akıl veren kadınların da dikkat çekmeyecek renkler içeren bol pardösü ve başörtüsü giymeyi tercih etmeleri gerekirdi.

Ancak daha önce de ifade ettiğim gibi, Başakşehir’de, İslami yaşamın temsili bir yüzü olmanın gereği olarak, biçimsel özellikler içerikten daha fazla ön planda tutuluyor. Başını örtmenin olağan kabul edildiği koşullarda, dinine bağlı ancak saçını açık olan bir kadın, -tesettürü modaya uyarlayarak metalaştıran bir başka kadına kıyasla daha fazla eleştiri oklarına maruz kalabiliyor. Bu nedenle Başakşehir’deki homojen görünümü sürdürme amacıyla dini giyim konvansiyonlarına uygun olmayan bir tesettür giyim, hiç tesettür giymemektен ve saçın açık olmasından daha iyi görülebiliyor. Öte yandan, daha önce de belirtildiği gibi gündelik hayatın gerçeği ise biçimsel görünümünden ibaret değil. Aile ve toplum baskısı nedeniyle dinine bağlı ve takva gibi görünmek zorunda kalan kadınlar kendi yaşam tarzlarını gizli bir şekilde sürdürmenin yollarını bulmak zorunda kalıyorlar. Bu doğrultuda başını kapatma bazı durumlarda esnetiliyor ve daha modern görünümle karşıma çıkabiliyor. Bazen ise ailesinin isteği doğrultusunda İslam dininin emrettiği şekilde bol ve sade renklerden oluşan tesettür giymek durumunda kalan kadınlar özel hayatlarını gizli bir şekilde sürdürüyorlar. Başakşehir’de

inançsız olmasına rağmen bu şekilde kapanmak zorunda olan kadınlar olduğunu kendi karşılaşmalarımı referans göstererek söyleyebilirim.

Biçimsel özellikler, yani görünür üslupların ön plana çıkarılması ve özel hayatın bu yolla gizlenmesi tabii ki sadece Başakşehirli kadınların gündelik yaşantıları ile ilgili bir problem değil. Erkeklerin ataerkil toplumsal düzenin arkasına sığınarak gerçek yaşam biçimlerini çok daha rahat bir şekilde gizleyebildikleri kolaylıkla tahmin edilebilir. Daha önce, eşlerinden ve çocuklarından gizli olarak imam nikâhı ile ikinci, üçüncü ve dördüncü evliliklerini yapan erkeklerin varlıklarından söz etmiştik. Her ne kadar dini olarak bunun gerçekleşmesi mümkün olsa da, Türkiye genelinde erkeklerin çok eşli olabilmeleri kolaylıkla kanıksanan bir durum değil. Bu nedenle çokeşliliklerini gizli olarak yürütmek durumunda kalıyorlar. Buna ek olarak, aile yaşantısı içerisinde muhafazakâr yapıyı korumaya çalışan, ancak özel hayatları söz konusu olduğunda muhafazakâr dindarlığın genel kaidelerine uymayan Başakşehirli erkek sayısı da tahmin edilebilecek olandan çok daha fazla. Görüşmecilerimden Ekrem (33, 25 Şubat 2020), muhafazakâr bir görünüme ve aile yaşantısına sahip olup kendi özel hayatını çok daha farklı yaşayan birçok komşusunun olduğunu dile getiriyor:

Komşularımın çoğunu tanırım. Yıllardır aynı apartmanda oturduğumuz için hepsiyle az çok sohbetimiz var. Hepsi ailelerine çok değer verir. Çocuklarının güzel bir din eğitimi almaları için ellerinde geleni yaparlar. Hanımları kapalıdır. Hafta sonlarını ailelerine ayırırlar. Özel okullara gönderip iyi eğitim almalarını sağlarlar. Hepsi öyle demesem de bazılarının gece yaşantısı da var onu da görüyorum. Gece 2-3 gibi eve gelirler. Bazen yüzlerinden alkol ya da başka bir madde kullandıkları belli oluyor. Hatta eşiyile çocuklarını yazlığa ya da tatile gönderip iş sebebiyle ben gelemeyeceğim diyenler var. Bir bakıyorsun adam yabancı bir kadınla gece vakti eve giriyor. Kimse bir diğerini ispiyonlamaz ama. Herkes kendi işine bakar. Sonuçta bizim bileceğimiz iş değil. Herkesin kendi yaşamı.

Ekrem'e eşlerini aldatan ya da uyuşturucu kullanan komşularının neden dışarıdan muhafazakâr olarak görünmek istediklerini sorduğumda ise şöyle yanıt veriyor:

Aslında mesele sadece dışarıdan nasıl görünmek istedikleri değil. Yani ben çok dinime bağlıyım imajı çizmiyor çoğu. İki türlü hayat kurmuşlar. Bir hayatları sakın bir aile yaşantısı. Sonuçta akşam derli toplu evine geliyor. Yemeği pişiyor, temizliği, ütüsü yapıyor. Çocuklarıyla vakit geçiriyor. Bu düzen olmasa çoğunun hayatı tepetaklak olur. İkinci yaşamlarında ise ne yapmak isterlerse onu yapma hakkına sahip oluyorlar. Zaten karışan eden yok. Bak bu uç bir örnek ama bir olay anlatayım. Ne kadar doğrudur bilmem, bir arkadaşım anlattı. Gece vakti binada kavga gürültü sesleri duyuyor. Alt katlarda oturan bir ailenin evinden geliyor sesler. Eşi bağırıp çağırıyor. Adam evden kaçıyor. Bakıyorlar onunla beraber başka bir adam daha çıkıyor. Hanımı adamı evde başka bir adamla basmış. Dışarıdan mutaassıp bir aile olarak biliyorlar normalde. Bu olaydan sonra bir daha görmemişler ne kadını ne adamı. Söylediğine göre dini

sohbetlere bile katılmışlıkları olmuş arkadaşın bu adamla. Şimdi bu olay ne kadar doğru ben bilemem ama anlatan arkadaşım sık sık görüştüğüm, yakın olduğum birisi. Olur mu olur. En sofu görünenlerden neler çıkıyor da biz bilmiyoruz.

Ekrem'in de bahsettiği gibi erkeklerin muhafazakâr görünmelerinin en temel iki sebebi hem düzenli bir aile yaşantısı sürdürebilmek hem de aynı anda tesis ettikleri paralel yaşamlarını ve kendi kimliklerini gizleyebilmek. Yukarıdaki örnek gerçek olsun ya da olmasın, muhafazakâr kimliğe uygun olmayan olaylar çerçevesinde farklı bağlamlarda gerçekleşen benzer hikâyelerin gündelik hayatın derin ve gizli kısımları içerisinde çokça yer aldığı düşüncesi pek de uç bir düşünce olmayacaktır. Sonuçta görünür olanın muhafazakâr toplum yapısına uygun bir şekilde sergilendiği, muhafazakâr toplum yapısının dışında olanın ise gizli bir şekilde yürütüldüğü bir mekânın, özellikle bu şekilde ikili bir yaşam biçimine sahip erkekler için oldukça işlevsel olduğu düşünülebilir. Bu şekilde ataerkil statüko korunurken istenilen yaşam tarzından da ödün verilmemiş olunuyor. Ekrem'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere, erkekler bu avantaj alanını elinde tutabilmek için örtük bir suç ortaklığı dayanışması gösteriyorlar; kişilerin kendi mahrem alanlarındaki İslami değerlere aykırı tutumlarını görüyor ama erkeğin mahremiyet alanına karışmayı doğru bulmuyorlar. Bu, her ne kadar ataerkil toplum yapısında sık rastlanan bir suç ortaklığı olsa da, Başakşehir'in muhafazakâr yapısı göz önüne alındığında tekrar dikkat çekilmeye değer bir durum.

İslami yaşamın biçimsel görünümünün altında gömülü ihlal örnekleri sadece cinsellik ile ilgili yaşanmıyor. Örneğin Başakşehir'de uyuşturucu kullanımı da benzer bir mantık çerçevesinde tahmin edilenden daha yaygın olarak karşımıza çıkıyor. Hem gençler, hem de yetişkinler arasında düzenli olarak uyuşturucu kullanan muhafazakârların sayısı bir hayli fazla. Mahmut çocukluğundan beri Başakşehir'de yaşayan otuzlu yaşlarında birisi olarak bu konu üzerinde özellikle duruyor:

Başakşehirli gençler bayağı hızlılar. Mesela Esenler'deki, Bağcılar'daki gençler bonzaidir, taştır, ucuz şeylere bağımlı olurlar. Başakşehir'de ise varlıklı ailelerin çocukları var. Erkek çocuğuna karışan eden pek olmaz. Babaları altlarına lüks bir araba çeker. Ceplerinden parayı eksik etmez. Mesela burada dönen kokainin haddi hesabı yok. Ben geçmişte liseden, oradan buradan kendi tanıdıklarımın, çevremden biliyorum. Bu madde zengin uyuşturucusudur, iyi miktar parası olmayan düzenli kullanamaz. Kullananın da dış görünüşünden anlayamazsın. O yüzden daha varoş mahallelerde ucuz uyuşturucular kullananlar etiket olurlar. Videoları çıkar. Ağızları, yüzleri bir gariptir. Kimisi ölür, kimisi komaya girer. Kokain gibi maddelerde ise dışarıdan fark edilmez. Kullananı aşırı özgüven verir derler. Zaten aileleri varlıklı olan gençler bir de maddi durumları müsait olunca böyle maddelere kolay kaptrıyorlar kendilerini. (Mahmut, 32, 25 Şubat 2020)

Başakşehir’de hem bir özel lisede, hem de devlet lisesinde birer yıl eğitim görmüş birisi olarak bu konu esasında benim de dikkatimi çekmişti. Daha önce bahsettiğim gibi Başakşehir Anadolu Lisesi her ne kadar son yıllarda imajını biraz düzeltmiş olsa da, hala Başakşehirli ailelerin gözünde çocuklarının kötü etkilenebileceği bir okul konumunda. Onlara göre Başakşehir civarında bulunan semtlerdeki kenar mahallelerden gelen öğrenciler arasında uyuşturucu kullanım oranı yüksek ve aynı zamanda bu gençler suça meyilliler. Özel okulların ise tam tersine çocukları için oldukça güvenli bir çevre olanağı sağladığını düşünüyorlar. Başakşehir Anadolu Lisesi konusundaki düşünceleri tamamen yanlış sayılmaz. Okulda zaman zaman yaralamalı olayların dahi olabildiği herkes tarafından bilinmekte. Dahası Başakşehir Anadolu Lisesi’nin okul tuvaletinde defalarca uyuşturucu kullanıldığına bizzat kendim de şahit oldum. Ancak çocuklarının güvenliği konusunda endişelenen ailelerin özel okullar konusundaki aşırı pozitif düşünceleri ise pek de doğru sayılmaz. Bu okullarda da tıpkı Başakşehir Anadolu Lisesi’nde olduğu gibi öğrenciler arasında uyuşturucu kullanımı ile sık sık karşılaşılabilir. Ya da bazı “belalı” öğrenciler ceplerinde kesici aletler ile okula gelebiliyorlar. Devlet lisesine dair yürütülen olumsuz yorumlara nazaran özel okulların güvenli bulunması, Mahmut’un Başakşehir’in varlıklı ailelerin çocuklarının uyuşturucu kullanımları ile ilgili söyledikleri çerçevesinde yorumlanabilir. Başakşehir Anadolu Lisesi’nin önünde bonzai kullanımı nedeniyle krize girmiş bir öğrenci, liseye ve öğrencilere dair büyük önyargılar oluşmasına neden olurken, özel lisede ya da üniversitede okuyan maddi durumu iyi bir gencin uyuşturucu kullanımını gizleme olanağı çok daha fazla.

Başakşehir Anadolu Lisesi’nde öğrenim gören öğrencilerin genelinin aslında sanıldığı gibi kriminal niteliklere sahip olmadığı yine, her iki lisede de okumuş biri olarak, kendi deneyimime referansla söyleyebilirim. Tersine birçoğu sınırlı ekonomik koşullarda okuyan, kendi halinde ve özel okullardakine kıyasla çok daha mütevazı, cana yakın ve yardımsever gençlerdi. Ancak özel okullarda öğrenim gören öğrenciler maddi imkânlarının sağladığı avantajlar nedeniyle kendilerini daha rahat bir şekilde gizleyebiliyor ve toplum tarafından iyi karşılanıyorlar. Bu konuda farklı bireylerin deneyimlerini öğrenmek için, tıpkı benim gibi hem Başakşehir Anadolu Lisesi, hem de bir özel okulda (İhlas Koleji) eğitim görmüş olan Fatih’ten (23) yaşadığı deneyim doğrultusunda iki okul arasında bir kıyaslama yapmasını istedim. Her iki okulda da

benden daha uzun süre eğitim gördüğü için verdiği bilgiler doğrultusunda kendi tespitlerimin geçerliliğini sımayabilme şansım oldu. Fatih de genel hatlarıyla benzer bir tasvirde bulundu:

Başakşehir Lisesi'nde çok din muhabbeti dönmüyor, ama özel okullarda çok daha fazla dönüyor. Dindeki bazı çelişkilerden bahsediyordum mesela Başakşehir Lisesi'nde hiç çıkışan olmuyordu. Daha çok merak edip dinliyorlardı. Fikirlerini söylüyorlardı. İlginç bir şekilde de gördüğüm en bilgili çocuklardan birkaçıyla orada karşılaştım. Siyaset bilimine ya da felsefeye ilgi duyan, Marx okumaya çalışanlar dahi vardı. Aynı zamanda dinlerine de bağlıydılar. Bana iki konuda da açık görüşlü olmaları şaşırtıcı gelmişti. Ama mesela lisede ders hiçbir şekilde işlenmiyordu. Hem hocalar kalitesizdi hem de çocuklar dersi bir şekilde sabote etmeyi beceriyorlardı. Eğitim anlamında hiçbir şey yoktu. Yine de bence kötü bir yer değildi. Sınıf ortamı ve arkadaşlıklar güzeldi yani. Mesela gittiğim İhlas Koleji'nde hem daha agresif hem de daha muhafazakâr olarak tanımlayabileceğim tipler oluyordu. Başakşehir Lisesi'ndeki öğrenciler arasında da belalı olarak bilinen, uyuşturucu kullanan, kavgalara karışan gençler oluyordu ama onlara karışmazsan bir sorun yaşamıyordun. Biraz daha gariban, maddi durumları kötü çocuklardı. Kolejde dini anlamda katı ve agresif tipte çocuklar vardı. Kendi halinde de olsan laf atıp karışabiliyorlardı. Kesinlikle kavgacılar. Şımarıklıklarında daha zengin çocukları olmasının da etkisi vardır muhtemelen. Arabayla okula gelen de vardı bayağı. Aralarında çıkışta kızlarla arabaya binip gidenler oluyordu. (Fatih, 23, 10 Mart 2020)

Görüldüğü gibi Başakşehirliilerin önyargılı oldukları Başakşehir Anadolu Lisesi ve öğrencileri sanıldığı kadar olumsuzluk içermiyorken, dışarıdan olumlu görünen kolejler ve öğrencileri ise sanılanın dışında karşımıza çıkabiliyor. Ancak şu da belirtilmelidir ki, yukarıda verilen çeşitli örnekler de tabii ki büyük genellemelere tabi tutulamaz. Bu örneklerin vurgulanması ve üzerlerinde durulmasındaki asıl nokta Başakşehir'deki gündelik hayatın alternatif ve farklı bir yüzü olduğunu göstermektir. Görünür olanın hiçbir zaman saf hakikati göstermediği, muhafazakâr olarak görülen bir kimliğin bazı durumlarda taktiksel olabildiği ve Başakşehir'in de tıpkı diğer tüm mekânlar gibi homojen bir topluma ev sahipliği yapmadığı açık bir biçimde görülmektedir. Diğer bir deyişle, sadece gündeliğin biçimsel, yani görünür olabilen yanlarına odaklanıldığında, Başakşehir örneğinde olduğu gibi, hem olguların gerçekte olduklarından farklı görüldüğünü, hem de aynı yolla egemen deneyimin görünmezlik alanlarının korumaya alındığını söylemek mümkün. Hatta bu Başakşehir'in gündelik yaşam rejiminin doğrudan bir parçası olarak yorumlanabilir.

4.2. “Bazen İstemedem Günah İşliyorum.”

Başakşehirli olmanın steril kurgusunun izini sürmeye devam edelim: Başakşehirliiler, yaşadıkları semti dini hassasiyetler ile örf ve adetler çerçevesinde “temiz” tutma

gayretlerini yıllardır sürdürüyorlar. Bu gayretin altında yatan sebeplerden en önemlisinin “sapkınlığa” ya da günaha karşı duyulan korku olduğu söylenebilir. Fakat bu “temiz” görünüm görüşmecilerin söylemlerinde sıklıkla tek renkli olma, sıkıcılık vs. göstereni olarak da ifade buluyor. Bu bağlamda, görüşmeler yaptığım Başakşehirlilerin hepsi Başakşehir’de sosyal olanakların çok kısıtlı olduğundan bahsetti. Onlara “Peki Başakşehir’i siz tasarlasaydınız bu eksikliği nasıl giderirdiniz?” diye sorduğumda ise verdikleri cevaplar çok kısıtlı oldu. Bu temizliği kirletmeye dönük tahayyülleri hem bir çeşit oto-sansür yoluyla, hem de deneyimlerinin yetersizliği dolayısıyla zayıf görünüyordu. Söylediklerine göre, İstanbul’un merkezi yerlerinde vakit geçirmeyi seviyorlardı. Eminönü, Taksim, Kadıköy, Beşiktaş ya da Ortaköy gibi semtlerdeki canlılığın onlar için cazip geldiği görülebiliyordu. Hatta bazıları, arkadaşlarıyla bu semtlere gittikleri zamanlarda bir kaçamak yapıp alkol kullandıklarını, kullanmasalar dahi alkollü mekânlarda arkadaşlarına eşlik ettiklerini itiraf ettiler. Buna rağmen Başakşehir’de bir bar açma fikri onlar için pek de cazip değildi. Yaşam biçimlerini ikiye bölmüşlerdi. Başakşehir’de tekel bulunmasını istemediğini belirten bir görüşmeci arkadaşlarıyla Taksim’de ya da Beşiktaş’da buluştuklarında, bazen onlarla beraber alkol kullandığını söyledi. Söylediğine göre bu semtlerde vakit geçirdiği zaman ortamın "aurası" onu etkiliyordu ve bu nedenle günaha girmiş oluyordu. Görüşmeci, alkol tükettiği zaman kimseye zarar vermediğini, zaten çok nadir olarak içtiğini özellikle vurguladı. Ona göre Taksim’de tekellerin ve barların olması normaldi. Taksim’de buna talep vardı ve zaten uzun yıllardır "her türlü günahın işlendiği" bir yerdi. Bu nedenle bu şekilde kalmaya devam edebilirdi. Ancak Başakşehir’in "temiz" kalması gerekiyordu. Sonuçta burası muhafazakâr insanlara göre kurgulanmıştı. (Muhammed, 28, 8 Şubat 2020) "Değiştirme şansınız olsaydı, Başakşehir’e sosyal anlamda neler katardınız?" sorusuna karşılık hiçbir görüşmeci, bulunmayı çok sevdiği diğer semtlerden herhangi bir niteliği taşımayı teklif etmedi. Buna rağmen Başakşehir’in sosyal olarak kendilerine çok fazla şey vaat etmediğini düşünüyorlar. Fakat görünen o ki, biraz şikâyet etseler de bu Başakşehirli erkekler için büyük bir problem değil. Aksine bir avantaj olarak da görülebilir. Sonuçta, Başakşehir temiz bir muhafazakâr mekân olmayı sürdürürken, bunun dışına çıkılmak istendiğinde İstanbul’un tüm “günahkâr” semtleri özel araçlarıyla en fazla bir saat uzaklıktaki bir mesafede onlar için bekliyor. Başakşehir’in muhafazakâr dokusu içerisinde hem gizli keyiflerini ve günahlarını rahatlıkla gizleyebiliyorlar, hem

de iktidar ve reislik konumlarını yara almadan sürdürebiliyorlar. Başakşehir'in kendisi erkeklerin deneyiminde güç, strateji ve eyleme alanı, yerleşimin dışı ise taktikler ve kaçamaklar sahası olarak yerleşiyor. Çatışmalı durumları temiz alanın dışında deneyimlemek, Başakşehir'i "kirlenmekten" koruyan bir strateji olarak iş görüyor.

Bu kısma kadar İslami yaşam tarzının ya da muhafazakârlığın bazı durumlarda özel hayatı gizleme amacıyla taktiksel olarak kullanıldığına dair örnekler verildi. Ancak bu örneklerin Başakşehirlilerin tamamı için bir genelleme olarak görülmemesi gerektiği dikkatle vurgulanmalıdır. Başakşehir'in muhafazakâr ve İslamcı yüzüne dair bugüne kadar önemli çalışmalar yapıldı (Çavdar, 2010; Özet, 2019). Bu nedenle hayatımın önemli bir kısmını Başakşehir'de geçirmiş bir araştırmacı olarak daha az görünür ve gizli olan detaylara erişme şansına sahip olduğum için daha arka planda kalmış yönlerini ele almak istedim. Ancak tekrar vurgulanması gerekir ki, Başakşehir nüfusu içerisinde gerçekten de muhafazakâr ya da İslamcı kimliğe sahip olan ve yaşam tarzlarını kimlikleriyle uyumlu bir şekilde sürdüren Başakşehirlilerin sayısı da bir hayli fazladır. Bununla beraber, hangi kimlikler ile kendilerini tanımlıyor ya da tanımlanıyor olurlarsa olsunlar, insanın olduğu her yerde olduğu gibi Başakşehir'de de farklı yaşam tarzları, yönelimler, düşünceler ve üsluplar bulunmaktadır. Bu nedenle Başakşehirlilerin çeşitli kategorik sınırlılıklara ve kompartımanlara sığdırılamayacak kadar heterojen bir toplum olduğu iddiası abartılı olmayacaktır. Dolayısıyla Başakşehir'deki gündelik hayat da kuramsal çerçevede Henri Lefebvre'den alıntılanan Agon ve rastlantı diyalektiği¹¹ içerisinde değerlendirilmektedir. Muhafazakârlığın ve İslamcılığın biçimsel ve içeriksel nitelikleri Başakşehir'de makro düzeyde süreklilikleri ve tekrarları sağlamakta, mikro düzeydeki süreksizlikler ise, gündelik hayat içerisinde farklı olanın taktikler ve oyunlar çerçevesinde sürdürdükleri mücadeleyi göstermektedir. Sonuç olarak Başakşehirliler kurguladıkları gündelik hayatı muhafaza etmeye gayret ederlerken, Başakşehir mekânını soyut duvarlar ile çevrelemekte ve istenmeyen tarzdaki üslupları bu duvarların dışında bırakmayı amaçlamaktadırlar.

4.3. Bir Geleneği Hatırla(t)ma Yolu Olarak Dini Sohbetler

Başakşehirlilerin tarihsel süreç içerisinde gelenekselliğin ön planda olduğu muhafazakâr bir kimlikten, ekonomik açıdan da kalkınmayla birlikte, daha modern olarak

¹¹ Bkz: Kuramsal çerçeve.

nitelendirilebilecek İslamcı bir kimliğe doğru değişim gösterdiklerinden bahsedilmişti. Bu durum toplumsal olarak bir takım özeleştirileri de beraberinde getirdi. Saha çalışması içerisinde birçok Başakşehirli'nin kendisini hala muhafazakâr olarak tanımladıklarını yoğun bir şekilde gözlemledim. Tabii ki muhafazakâr ve İslamcı gibi kavramların gündelik hayat içerisinde akademik literatürde olduğu gibi kullanılmaması oldukça doğal bir durum. Bununla beraber Başakşehirli kimseleri İslamcı olarak tanımlamasalar da, geleneksel muhafazakârlara oranla daha modern yaşam formlarına doğru değişim yaşadıklarının farkındalar. Bu değişimin kendi içlerinde yarattığı rahatsızlık gerek Başakşehirli kimselerin aralarında düzenledikleri dini toplantılar vasıtasıyla, gerekse belediye ve özel vakıfların organize ettiği çeşitli etkinliklerde ele alınıyor ve tartışılıyor.

Ev toplantıları özellikle Başakşehirli kadınlar tarafından büyük ilgi görüyor. Erkekler arasında da zaman zaman ev toplantıları yapılsa da, aynı ev içerisinde çok sayıda yabancı erkeğin ağırlanması mahremiyet problemlerine neden olabileceği için kadınlar arasında olduğu kadar yaygın değil. Bu nedenle erkeklerin dini sohbet amaçlı toplantıları kimi zaman dini derneklere ait dairelerde, kimi zaman ise camiler ve çay ocakları gibi kamusal alanlarda yapılıyor. Dini sohbetlerin içerikleri genellikle Kuran okumaları, resmi olarak hoca statüsünde olmayan cemaatlere bağlı hocaların din üzerine söyleşileri ve Müslüman toplumunun (ya da ümmetin) yozlaşması üzerine yapılan tartışmalardan oluşuyor. Bu toplantılarda, özellikle Müslümanların modernliğin rüzgârına kapılıp kendi benliklerini yavaş yavaş kaybediyor olmaları en sık işlenen konulardan birisi. Bu çerçevede yapılan özeleştiriler genellikle Müslümanların teknolojiye Batı'yı yakalamaları (ve geçmeleri) gerektiği ancak manevi olarak kendi özlerinden kopmamaları gerekliliği üzerine yapılıyor. Abdurrahman Arslan (2017) bu durumu oldukça şu şekilde betimliyor:

“(Müslüman), muhalifin silahlarına sahip olmak istediği için Kartezyen geleneği çağrıştırır biçimde iki alan; ‘maddi alan’ (fen/teknik) ve ‘manevi alan’ (maneviyat/kültür) ayrımı yaparak bu arzusunu gerçekleştirmiş, ama bu arada da ‘manevi’ alanın zarar görmemesi için özel olarak dikkat göstererek, onu yaptığı bu ayrımla koruyabileceğini sanmıştır. Modernitenin, ‘maddi’ (fen/teknik) olarak varsaydığı bütün araçlarını kendisinin ‘maddi alanına’ aktarırken, kalp rahatlığına olmasa bile zihin rahatlığına ulaştığı söyleyebilir. Bundan sonra modernitenin maddi alanına karşı duyduğu ürkekliği yavaş yavaş üstünden atarken, manevi olarak tanımladığı alan yönelik şiddetli bir muhalefete, geleneği de yanına alarak girişmiş olur. Fakat bu süreç, savunduğu İslam’ı giderek kendi ellerinde modernize edecektir” (s. 31).

Dini sohbetlerde bulunduğum zamanlarda en çok dikkatimi çeken şeylerden birisi Batı ile Müslüman coğrafyası arasında yürütüldüğü düşünülen savaş üzerine süren uzun tartışmalar oluyordu. Onlara göre Batı, modernite aracılığıyla ve başta medya olmak üzere modern aygıtlar ile planlı ve stratejik bir şekilde Müslüman toplumları yozlaştırma amacı güdüyordu. Osmanlı'nın son döneminde yaşanan modernleşme hareketlerinden Mustafa Kemal Atatürk'e, 1932 yılında Keriman Halis Ece'nin ilk Türk dünya güzeli seçilmesinden sosyal medya platformlarına kadar birçok konu Batı'nın ve Yahudilerin Müslümanları bilinçli bir şekilde yozlaştırma çalışmalarının örnekleriydi. Buna rağmen sohbe katılanların birçoğunun İphone telefon kullanması, Sketchers ayakkabı – Lacoste gömlek kombinasyonuna sahip olması ve Mercedes-BMW gibi lüks marka arabalar kullanması dikkat çekiciydi. Yılbaşı kutlamalarına tepki olarak bilinçli bir şekilde yılbaşı gecesi düzenlenen bir dini sohbe ise gece yarısına doğru katılımcılardan bazıları mahcup bir şekilde yüzleri kızararak yılbaşı eğlencesine gitmek için müsaade istediler.¹² Bu tarz çelişkilerden yola çıkılarak Başakşehirli için dini sohbetlerin bir tür vicdani sorumluluk gibi görüldüğü söylenebilir. Sohbetler içerisinde sıklıkla Müslümanların olmaları gereken halden giderek uzaklaştıklarını vurguluyorlar. Yine her fırsatta bahsettikleri gibi özlerine dönmek tamamen kendi ellerindeyken, bu yönde değişmek konusunda hiçbir şey yapmamaları, katılımcıların bu toplantıları bir günah çıkarma seansı gibi değerlendirdiklerini gösteriyor.

Kadınların dini sohbetleri ise içerik bakımından aynı zamanda bir sosyalleşme olanağı da sağladığı için daha düzenli bir şekilde yürütülüyor. Bazı sohbetler birbirlerini yakından tanıyan kadınlar (örneğin aynı binanın sakinleri) tarafından haftanın sabit olarak belirlenen günlerinde yapılırken, bazıları ise bir organizatörün Whatsapp grupları aracılığıyla tanıdıklarına haber vererek isteyen herkesin katılım sağlayabileceği şekilde organize ediliyor. Sohbetin türüne göre katılımcı sayısı değişebiliyor. Örneğin aynı binanın sakinleri olan kadınlar arasında dahi bölünmeler yaşanabiliyor. Bir görüşmecinin ifade ettiğine göre aynı binada oturan kadınlar arasında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle bina içerisinde iki farklı sohbet günü ortaya çıkmış. Bir grup diğer grubu dini yönden hatalı bulduğu için farklı bir sohbet organizasyonu düzenlemişler ve bazı kadınlar bu durumu haklı buldukları için gruptan ayrılarak ikinci

¹² Bu sohbe katılımım henüz lise çağındayken, 2012 ya da 2013 yılına girilen yılbaşında gerçekleşmiştir.

gruba dâhil olmuş. Ayşe (65) de birkaç kez farklı kişilerin düzenlediği dini sohbetlere birkaç kez katıldığını ancak genel olarak memnun kalmadığı için devam etmediğini ifade ediyor:

Komşuluk ilişkilerine ben artık kendim pek girmek istemiyorum. Neden istemiyorum biliyor musun? Mesela din tek kişilerin, bazı muhafazakâr kişilerin avucundaymış gibi davranılıyor. Ben dini sohbetleri dinlemeyi seven, Kuran okumalarına bayılan birisiyim ama bir sohbe çağırıyorlar rezalet bir ortamla karşılaşıyorum. Umduğum gibi olmuyor karşılaştıklarım. Sürekli bir kapalılık – açıklık mevzuları konuşuluyor. Dedikodu yapılıyor. Açıklığı ucu kapalı da olsa eleştiriyorlar birkaç dakika sonra bilmem kimin dedikodusunu yapıyorlar. Dinde var mı dedikodu yapmak? En büyük günahlardan birisi bu. Ama söz konusu olan hep şu şöyle giyinmiş, bu böyle açık giyinmiş. E kendilerine bakıyorum açık giyinenden beter kimisi. İslam'daki kapalılığa uygun giyinen oluyor dedikodudan başka bir şey konuşamıyor. Dini sohbet bir anda tanımadığım insanların aldıkları evler, arabalar, yatlar katlar üzerine konuşmaya dönüşüyor. Yani bazen o kadar lüzumsuz konular konuşuluyor ki. Ben orada vaktimi boşa harcamış gibi hissediyorum. Aslında ben dini konularda da konuşulsun edilsin isteyen birisiyim. Ama gelmişim 64-65 yaşına. Böyle saçma sapan olaylarla uğraşacağıma evimde otururum daha iyi diye bakıyorum. Evde meşgaleler buluyorum. Çok nadir birkaç güzel sohbe denk geldim. Gerçekten din de konuşuldu, Kuran da okundu, sonra günlük sohbetler de edildi. Çay içildi yemekler yendi. Ama geneli az önce bahsettiğim gibi olunca ben toptan bıraktım gitmeyi, beni soğuttular açıkçası. (Ayşe, 65, 23 Şubat 2020)

Özetlemek gerekirse Başakşehirliilerin kendi aralarında düzenledikleri dini sohbetler gündelik hayat içerisinde hem erkekler, hem de kadınlar için önemli bir sosyalleşme aracı. Her ne kadar içerikleri din temelli olarak kurgulansa da, sohbetler katılımcılara aynı zamanda Başakşehir'deki problemlerden, Türkiye ve dünya siyasetine, çeşitli konularda yapılan dedikodulardan gündelik olayların değerlendirilmesine kadar hemen her şey üzerine konuşup tartışma fırsatı veriyor. Buna ek olarak sohbetlerin özellikle kadınlar için önemli bir sosyalleşme fırsatı olduğunu yinelemek önemli. Çünkü muhafazakâr toplumsal yapı nedeniyle erkekler iş dışındaki vakitlerini eşlerine göre daha esnek geçirebiliyorken, çoğunluğu ev hanımı olan kadınların ev işlerinden arta kalan zamanda eşlerinin rızalarını alıp vakit geçirebilecekleri nadir ortamlardan birisini sohbetler oluşturuyor.

4.3.1. İslami Söyleşiler ve Etkinlikler

Belediyenin ve özel vakıfların organize ettiği farklı konulardaki etkinlik ve faaliyetlerin de genel kapsamı din temelli ve Türk aile geleneklerine uygun olarak görülen içerikler çerçevesinde hazırlanıyor. Hemen her konuda uzmanların katılım gösterdiği çeşitli konferanslar, film gösterimleri, çocuklara yönelik faaliyetler, İSMEK gibi kurumların sertifikalı kursları ve dini bayramlara özel olarak hazırlanan etkinlikler bunlardan

bazıları. Ancak tekrar vurgulanması gerekir ki, tüm etkinliklerin muhafazakâr bir konsepte uygun olarak kurgulanmasına dikkat ediliyor.

Muhafazakâr konsept tanımlamasına dair bir örnek vermek için ilahiyatçı-yazar olarak tanınan Ömer Döngeloğlu'nun 2012 yılında yaptığı bir söyleşi örnek gösterilebilir. Söyleşinin ismi "Tarihin Akışını Değiştiren Kadınlar". İçerikte bahsedilen kadınların tamamı Hz. Meryem, Hz. Ayşe, Hz. Fatma gibi peygamberlerin yakınları olan kadınlar. Tabii ki Başakşehir'de organize edilen bir konferans içerisinde Ömer Döngeloğlu'nun Emma Goldman'dan bahsedilmesi beklenemez. Ancak yine de konuşmacının katılımcıların tamamına yakınının kadın olduğu bir söyleşide kullandığı ifadeler üzerinde durulmayı hak eder nitelikte:

"Peygamberler hep erkektir, Kuran'da bahsi geçen şahısların ve tarihe yön veren kişilerin çoğu da öyle. Bu yüzden erkekler kendilerinin üstün olduklarını düşünür ve söylerler. Hâlbuki kadınlardan Peygamber olmadığı gibi onlardan Firavun, Nemrut da çıkmamıştır. O dünyaya yön veren peygamberleri de bir anne doğurmuştur." ("Tarihin Akışını Değiştiren Kadınlar, 2014)

Görüldüğü gibi insanlığın en yücesi olarak görülen peygamberlerin de, en kötüsü olarak görülen Firavun ve Nemrut'un da erkek olduğu vurgulanarak kadınlara dair oldukça sığ bir yorum getiriliyor. Döngeloğlu'nun ifade ettiğine göre kadınların en önemli başarıları en yüce olanların doğumunu yapmaktan ibaret. Ona göre tarihin akışını değiştirdiği söylenen kadınların en önemli nitelikleri birer anne olmaları. Erkeklerin kendilerini üstün olarak görmeleri ya da düşünmelerine getirilen kısıtlı eleştiri ise en kötülerin de erkeklerden çıkabilmesi temeli üzerinden sağlanıyor. Böylesi bir söylem biçiminin her iki durumda da patriarkal gücü sadece olumladığı, en iyi olma şerefine de en kötü olma gücüne de erkeklerin sahip olduğunun vurgulandığı açık bir biçimde görülüyor. Böylelikle Döngeloğlu kadın katılımcılara karşı, kadınların gündelik hayat içerisinde kötü bir şöhrete dahi sahip olamayacak kadar pasif konumda olduklarını rahatlıkla söyleyebilirken, herhangi bir tepki de almıyor. Kendisini araştırmacı yazar olarak tanımlayan bir "uzman"ın tarihten bu kadar uzak olması ve kadınların karşısında uzman statüsünde söyleşi yapabilmesi Başakşehir için pek de enteresan bir durum sayılmaz. Bu sadece tek bir örnek olsa da, Başakşehir'deki konferans ve söyleşilerin önemli bir kısmı benzer içeriklere sahip. Bu şekilde kadınların gündelik hayattaki rollerinin ev hanımlığından ve annelikten ibaret olduğu onlara tekrar tekrar hatırlatılıyor.

Çocuklar için yapılan etkinliklerin içerikleri oldukça kısıtlı. Muhafazakâr bir yaşam alanı içerisinde onlar için de dini kapsamlı etkinlikler düzenlenmesi oldukça normal bir durum. Bunun dışına çıkan bilim ve teknoloji seminerlerinde ise sürekli bir sansür söz konusu. Başakşehirlilerin bilim anlayışları büyük oranda mühendislik ve tıp gibi bilimlerden ibaret. Başakşehirli aileler genel olarak çocuklarının teknik bilimlere yönelmelerini ve bu alanlarda üniversite eğitimlerini sürdürmelerini arzuluyorlar. Bu çerçevede, erkek çocukları için mühendislik bölümlerine talep oldukça yüksekken, kız çocuklarının ise tıbbi bilimlere yönelmelerine sıcak bakılıyor. İki erkek, bir kız çocuk sahibi olan Hamza (43) çocuklarının vatanları için çalışan imanlı kişiler olması için her şeyi yaptığını dile getiriyor:

Kızım 14, erkek çocuklarım ise 11 ve 7 yaşında. Hepsi özel okullara gidiyor. İleride oğullarımın Erdoğan Bayraktar ya da Aselsan çalışanları gibi ordumuz için teknolojik üretimler yapmalarını çok istiyorum. Allah onlardan razı olsun ülkemiz eskisi gibi dışa bağımlı değil. Kendi teknolojimizi üretiyoruz. Oğullarım da inşallah bu yolda vatanımıza ve milletimize hayırlı işler yapacaklar. Tabii büyüdüklerine ne istediklerine kendileri karar verirler ama şimdiden savaş uçaklarına, tanklara, helikopterlere falan çok ilgi duyuyorlar. Beraber Youtube'tan videolar izliyoruz. Onlara oyuncaklar alıyorum. Üniversitede güzel bir mühendislik bölümü kazanırlar inşallah. Belediyemiz de bu konuda çocuklarımıza çok güzel imkânlar sağlıyor. Başakşehir Living Lab'e gidiyorlar. Bilirsiniz bazı eğitim kurumları çocukların kafasını bulandırıyor. Evrimdir bilmem nedir bunları empoze ediyorlar. Ama belediye böyle saçma işlere girmiyor. Sadece teknolojiden bahsediyor. Allah onlardan razı olsun İstanbul'un başka hiçbir yerinde çocuklar için böyle bir imkân yok. Kızım ise yaşı biraz daha büyük olduğu için ne istediğine yavaş yavaş karar vermeye başlıyor. Lise ikiye geçecek bu sene. Kız çocuğundan tabii savaş uçağı üretmesini beklemiyoruz. Fitratına göre bölümlere bakıyor. Tıp kazanmak istiyor ama olmazsa biyoloji de olabilir diyor. Moleküler biyoloji de artık dünyada çok önemli bir hal aldı. İnşallah İstanbul'da güzel bir üniversite kazanacak. İstedığı bölümler devlette olmazsa, özel üniversiteye de gidebileceğini söyledim. Kızımızın şehir dışında okumasına razı olamayız. İstanbul'da da çok güzel özel üniversiteler var artık. (Hamza, 43, 18 Şubat 2020)

Hamza'nın ifadeleri Başakşehirli ailelerin birçoğunun çocuklarının eğitim konusundaki düşünceleri açısından örnek teşkil ediyor. Aileler çocuklarının dini bütün ve imanlı kişiler olmasını, aynı zamanda da bilimin belli alanlarında kariyer yapmalarını hedefliyorlar. Ancak bilime bakış açıları oldukça kısıtlı. Sosyal bilimler ya da evrimin de söz konusu olduğu teknik bilimlere onlara göre çocuklarını inançsızlığa sürükleyebilecek Batı kökenli manipülasyonlar niteliğinde. Hayal ettikleri eğitim biçimi ise özellikle erkek çocuklarının dindar, militarist ve teknolojiye yön verecek şekilde

öğrenim gördükleri bir sistem içerisinde şekillendiriliyor. Kız çocuklarının okumalarına çağın gereği olarak görüldüğü için sıcak bakılsa da, eğitim almaları kariyer yapmaları gerektiği anlamına gelmiyor. Onlardan istenen daha çok eğitimlerini tamamlayıp eğitilmiş birer eş ve anne olmaları. Ensar Koleji'nde aynı sınıfta paylaştığım kız öğrencilerin büyük bir bölümünün üniversite eğitimlerini tamamladıktan sonra evlenip iş hayatına adım atmamaları bu düşünce biçiminin bir göstergesi niteliğinde. Her ne kadar istisnai durumlar olsa da, benim bugüne kadar tanık olduğum onlarca örnek bu şekilde gerçekleşti.

4.4. Ücretsiz Kurslar: “Eşlerimiz ve Çocuklarımızdan Geri Kalmıyoruz.”

Başakşehir'de İsmek kursları ve belediyeye ait spor tesisleri Başakşehirli için ücretsiz olarak faaliyet gösteriyor. İsmek kursları hemen her alanda eğitim verirken, başarıyla tamamlayanlar bir sertifika sahibi oluyorlar. Başakşehir özelinde söylemek gerekirse kurslara katılım sağlayanlar çok büyük oranda yetişkin kadınlardan oluşuyor. İsmek'te, terzilik ve dikiş, aşçılık, fotoğrafçılık, web tasarımı, tecvidli Kuran eğitimi, Word programları, diksiyon ve akla gelebilecek birçok farklı konuda kurstan bahsetmek mümkün. Kurslar her ne kadar kadınlara özel olarak planlanmıyorsa da, gündüz saatlerinde eşleri işte olan kadınlar vakitlerini bu şekilde değerlendirmeyi tercih ediyorlar. Kadın katılımının yoğun olması nedeniyle erkekler bu kurslara pek de sıcak bakmıyorlar. Genç kadınlar ise üniversite eğitimi aldıkları için bu tarz kurslara pek ilgi göstermiyorlar. Kurslara katılım gösterenlerin büyük bölümünü oluşturan orta yaş ve üstü kadınlar ise ilgi duydukları alanlarda ücretsiz olarak eğitim alma fırsatına sahip oldukları için çok memnunar:

Bir ev hanımı olarak vakit bulabildiğim zamanlarda birkaç kursa gittim ve çok memnun kaldım. Ancak son zamanlarda ev işleri, çocukların telaşı falan derken pek sık gidememeye başladım. Gittiğim zamanlar hem yeni şeyler öğrenme hem de sosyalleşmek açısından çok faydalı oluyordu. Çünkü kursa katılanlar yeni şeyler öğrenmek isteyen, kendini geliştirmek isteyen kadınlar oluyor. Aynı binada oturduğum kişiler ile komşuluk ilişkilerimiz çok kuvvetli değil mesela. 1-2 daire dışında kalanlarla pek sohbetimiz ilerleyemedi. Kursta tanıştığım insanların birçoğu ile ahbab oldum. Mesela kendi kıyafetlerimi kendim dikmeye, kendi zevkime göre model yapmaya merak sardım terzilikle ilgili iki farklı kursa gittim. Birisi kıyafet tasarımıyla ilgiliydi birisi dikiş ve terzilik ile. Şimdi kendi kıyafetlerimi yapıyorum. Bazı tanıdıklarım da yapıyorum ve çok güzel bir uğraş oldu benim için. Tanıştığım insanlar ile de görüşüyorum. Yani hem sosyal olarak hem de uğraş olarak yenilikler oldu hayatımda. Eğer vakit bulabilirsek, görüştüğüm arkadaşlarımla çocuk eğitimi ile ilgili olan kursa ve aşçılık kursuna da kaydolmayı düşünüyoruz. Koşullar gereği birçoğumuz en geç liseden sonra okuyamadık ama bu kurslar vasıtasıyla kendimizi geliştirme şansımız var.

Değerlendirmek istiyoruz. Öğrenmenin yaşı yok. Hep üniversitede okumak istemişimdir ama bizim zamanımızda kız çocukları nadiren üniversiteye giderdi. En azından muhafazakâr ailelerde pek sıcak bakılmazdı. Şimdi yaş artık geçti biz de böyle kurslar ile eğitimin tadını çıkarabiliyoruz. İsmek'te emeği geçen herkese her namazdan sonra dua ediyorum. Hepsinden Allah razı olsun. (Zehra, 46, 21 Şubat 2020)

Zehra'nın anlattıklarına göre yaşam koşulları veya ailevi nedenlerden dolayı ilkokul, ortaokul ya da liseden sonra eğitimlerini sonlandırmak zorunda kalan kadınlar bu tarz kurslar sayesinde kişisel gelişimlerini sürdürüyor ve yeni uğraşlar ediniyorlar. Bu şekilde birçok ev hanımı sosyalleşme fırsatı buluyor ve kendilerine yeni alanlar açabiliyor. Aynı zamanda, Zehra görüşmenin devamında şakayla karışık bir ifadeyle gittikleri kurslar sayesinde üniversiteli çocukları ve iş sahibi eşlerine karşı kendi yeni yeteneklerini sergileyerek onlardan geri kalmadıklarını göstermiş olduklarını dile getirdi. Kadınların yoğun ilgi gösterdiği bir diğer sosyal faaliyet ise ücretsiz spor tesisleri. Başakşehirli belediyenin spor tesislerinde (Başakşehir Spor Parkı) yoga, fitness, plates, yüzme ve dövüş sanatlarına kadar farklı alanlarda ücretsiz olarak spor yapma imkânına sahipler. Erkekler ve kadınlar için farklı saatlerde faaliyet gösteren tesislere en büyük ilgiyi yine orta yaş ve üzeri kadınlar gösteriyor. Bunun nedenini araştırdığımda düzenli spor yapan Başakşehirli genç erkek ve kadınların daha çok ücretli spor salonlarını tercih ettiklerini, orta yaş ve üzeri erkeklerin ise spor yapma alışkanlıklarının çok fazla olmadığını öğrendim. Orta yaş ve üzeri kadınlar ise belediyeye ait spor tesislerine o kadar büyük bir ilgi gösteriyorlar ki, rezervasyon yaptırdıktan sonra aylarca sıra beklemeleleri dahi gerekebiliyor:

Yaklaşık iki sene önce belediyenin ücretsiz yüzme havuzuna kayıt oldum ve birkaç ay devam ettim. Tabii öncesinde birkaç ay da sıra beklemek gerekiyor. Üç kez gitmeyeceğinizi belirtip gitmezseniz kaydınız iptal oluyor ve tekrar sıra almanız gerekiyor. Maalesef yoğunluktan dolayı birkaç ay gittikten sonra bırakmak zorunda kaldım. Yakın zamanda tekrar rezervasyon yaptırmayı düşünüyorum. Havuz ortamı oldukça güzel. Yani temiz tutuluyor ve bone, mayo gibi konularda kurallara uyulmasına çok dikkat ediliyor. Hatta giydiğim mayonun kumaşından dolayı daha uygun bir kumaşa sahip mayo almamı istedi oradaki yüzme antrenörü. En çok şaşırdığım şey ise havuzda gördüğüm kadınların tahmini %90'ı yüzme bilmiyor. Bu nedenle antrenörlerden yüzme eğitimi alıyorlar. Ben Tekirdağ'lıyım. Çocukluğum deniz kenarında geçti. Babam daha çok küçük yaşlarda ben ve kardeşlerime yüzmeyi öğretti. Yazları her sene denizde düzenli yüzerdik. Yüzebildiğim için çok şaşırın, “nasıl bu kadar iyi yüzüyorsun valla seni izliyoruz nasıl özeniyoruz” diyen o kadar çok kadın oluyor ki. Ben onların yüzme bilmemesine şaşırıken, onlar da benim yüzme bilmeme şaşırıyorlar. Dört tarafı denizlerle çevrili ülkemizde yüzme bilme oranının bu kadar düşük olmasına şaşırdım açıkçası. (Deniz, 51, 23 Şubat 2020)

Deniz'e ailesinden (onu yetiştiren anne ve babası) biraz daha bahsetmesini istediğimde, ailesinin oldukça laik insanlar olduğundan, hatta yıllar önce tesettüre girme kararı aldığında bu karara tepki gösterdiklerinden bahsetti. Bu soruyu gittiği yüzme havuzunda yüzme bilen kadın oranının düşük olmasına şaşırması nedeniyle sordum. Her ne kadar bu konuda net bir veriye ulaşamamış olsam da, Başakşehirli orta yaş ve üzeri kadınların hayatlarının büyük bir bölümünde muhafazakâr aileleri nedeniyle yüzebilecekleri koşullara sahip olmadıkları tahmin edilebilir. Bu nedenle Başakşehir'deki yaşantılarında ilk kez yüzmeyi öğrenebilecekleri fırsata ve boş zamana erişmeleri nedeniyle henüz yüzme bilmiyor olmaları pek de şaşırtıcı değil Yüzme havuzu dışında fitness ve pilates de en çok ilgi gösterilen spor aktiviteleri arasında yer alıyor. Bir üniversite öğrencisi olan Sinem'e göre bunun iki nedeni var:

Artık kadınlar kendilerine daha çok dikkat ediyorlar. Bu bence çok güzel bir şey. Ama gözlemlediğim kadarıyla bazı kadınlar kendileri için spor yaparken, bazıları eşlerini kaybetme korkusuyla yapıyor. Bu duruma üzüldüğüm. Tabii ki spor yapılmalı. Bu güzel bir şey. Sağlıklı bir yaşam, daha güzel görünmek, bunları herkes ister. Ama tanıdığım, annemin arkadaşı olan bir kadın son yıllarda aldığı kilolar yüzünden eşinin kendisini artık beğenmeyeceğini düşünüyordu. Bu kadın kırklı yaşlarında, çocukları olan bir kadın. Eşi son yıllarda işlerini büyütüp zengin olmuş. Başakşehir'de de duyulan bir şey, genç kızlarla ikinci evliliklerini yapanlar falan oluyor. Gizlice yapıyorlar tabii. Kadın böyle bir şey olabileceğini düşündüğü için komplekse girmiş. Abartılı şekilde spor yapıyor, doğru düzgün yemiyordu. Bu şekilde yapmasının sağlıksız olduğunu söyledim. "Eşim beni bırakırsa ne yaparım, öyle olması daha kötü" dedi. Böyle demesine çok üzüldüm açıkçası. Adamın parayı bulunca böyle bir şey yapacağından şüphelenip kendini strese sokması, bilmiyorum. Tabii boşanırsa elinden gelen bir işi, mesleği de yok kadının. Hayatı boyunca ev hanımlığı yapmış. Eşini sevdiği için kaybetmek istemiyor da olabilir, kaybederse ne yaparım diye düşünüyor da olabilir. İkinci ihtimal söz konusuysa daha üzücü. Kadınların maddi bağımsızlıklarını kazanmalarını gerekiyor. (Sinem, 21, 18 Mayıs 2020)

Sinem'in bahsettiği bu örnek genelleştirilemeyecek kadar spesifik olabilir. Belki benzer nedenlerden dolayı spora giden başka kadınlar da vardır. Şimdilik burada, İslami değerler ile modern, kentli ve bakımlı kadın olma değerlerini buluşturmanın, kadınlar açısından nasıl bir sosyo-kültürel ve psikolojik gerilim alanı doğurabileceğini, İslami ataerki çerçevesinde çokeşliliğin de yaşandığı Başakşehir örneğinde soruya dönüştürmekle yetinelim. Fakat açıkça görünen o ki, genel tabloya bakıldığında belediyenin ve vakıfların sağladığı ücretsiz kurslar ve faaliyetler Başakşehirli kadınların gündelik hayatları içerisinde önemli bir yer ediniyor. Daha önce de bahsedildiği gibi, tesislere o kadar çok talep var ki sıranın gelmesi için aylarca beklemek dahi gerekebiliyor. Belediyenin bu taleplere yanıt verip daha fazla kurs ve tesis açması

Başakşehirli için faydalı olacaktır. Keza Başakşehir’de bulunduğum uzun dönem içerisinde inşaat seslerinin kesildiğini duyduğumu hiç hatırlamıyorum. Bu seslerin Başakşehirli gerçekte taleplerine yönelik olarak duyulması gerekirken, üzücü bir biçimde büyük oranda kar amaçlı olarak yeni konutların, özel okulların ya da dükkânların inşaatları nedeniyle duyulduğunu ayrıca vurgulamak isterim.

4.5. Başakşehir Gençliğinin Popüler Mekânları: “Kızlar Mini Etekli Değildir Ama Göz Kamaştırıcı Tesettürler Giyerler.”

Başakşehir’deki diğer sosyalleşme mekânları farklı yaş gruplarına göre değişkenlik gösteriyor. Orta yaş ve üzeri kesimin daha çok ev ortamında bir araya geldiklerinden söz edilmişti. Bunun dışında gerçekleştirilen sosyal aktiviteler için genellikle Başakşehir’in dışı, İstanbul’un merkezi yerleri tercih ediliyor. Alkol kullananlar sosyalleşmek için ayırdıkları zamanı gece hayatının olduğu Beşiktaş, Kadıköy, Taksim gibi semtlerde, kullanmayanlar ise Eminönü, Sultanahmet ya da Florya gibi semtlerde geçirdiklerini belirtiyorlar. Bununla beraber Başakşehir içerisinde açılan Millet Kiraathanesi de ilk açıldığı zamanlarda özellikle muhafazakâr kesim tarafından büyük ilgi görmüş bir mekân. Ahmet daha sonra AKP’nin verdiği sözleri tutmaması nedeniyle kendisi dâhil pek çok kişinin millet kiraathanelerine gitmeyi bıraktığından bahsetti:

“İlk açıldığı zamanlar tıklım tıklımdı. Seçim vaadi olarak ücretsiz çay ve kek servisi olacağından ve içerisinde büyük bir kitap koleksiyonu, yani kütüphane olacağından bahsedilmişti. Kek olayını zaten hiç görmedik. Çay ilk üç ay bedavaydı, sonra ücretli yaptılar. Kitap sayısı ise hep kısıtlıydı. Ben dini kitaplar okumayı seviyorum. Pek bir çeşit göremedim. Vaatleri konusunda da sözlerini tutmayınca gitmeyi bıraktım. Ben dâhil birçok kişi de gitmeyi bıraktı. Başakşehir’deki her caminin yanında bir çay ocağı bulunuyor. Artık buralarda toplanıyoruz. Hem çay daha ucuz, hem de tepki olarak kirathane yerine tercih ediyoruz. AKP’den memnunuz ama bu konuda sınıfta kaldılar. Madem bedava olacak diyorsun, neden birkaç ay sonra ücretli yapıyorsun. Ha bizim millet de abartılı davranmış olabilir. Ona bir şey diyemem. Ama bunu bilmiyor mu şimdi devlet yetkilileri. Ona göre vaatte bulunuluyorsa uyulmalı. Yoksa bedava çayında, kekine değilim. Oraya gideceğime çayın daha pahalı olduğu yerlere de gidiyorum.” (Ahmet, 50, 21 Şubat 2020)

Gençlerin ise dışarıda en çok vakit geçirdikleri yerler konsept kafeler. Konsept kafeler oldukça büyük yatırımlar yapılarak ortaya çıkarılan pahalı mekânlar. İçerisinde nargile çeşitleri, alkolsüz kokteyller ve farklı içecek çeşitleri, pasta ve kekler, kahvaltılıklar ve günlük yiyecek menüleri gibi her türlü içeriğe dair hizmet veriyorlar. Bununla birlikte konsept kafelerdeki menü fiyatları İstanbul’un en pahalı semtlerini dahi geçebiliyor. Bazı Başakşehirli gençler fiyatların bu kadar yüksek olmasından şikâyetçi. Ancak bu

kafelerin bölgenin varlıklı gençlerine hitap edecek şekilde tasarlandığı da bir gerçek. Aşağıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi Sular Vadisi'nde bulunan büyük bir kafe olan ŞapQa'nın önündeki birbirinden lüks ve pahalı araçlar park halinde duruyor. Diğer kafelerde de durum pek farklı sayılmaz. Liseli bir genç grubuyla gerçekleştirdiğim sohbette gençler gidebilecekleri uygun fiyatlı kafe bulamadıkları için Sular Vadisi'ndeki çardaklarda oturmak zorunda kaldıklarından söz ettiler (Alan günlüğü, 28 Şubat 2020). Bu nedenle harçlıklarını biriktirip Kadıköy ve Beşiktaş gibi semtlerde bulunan kafelere gitmeyi tercih ediyorlarmış. Başakşehirli gençler arasında bu iki semtin popülerliği de göz önüne alındığında Başakşehir'deki kafelerin ne kadar pahalı olduğu daha iyi anlaşılıyor.

ŞapQa Kafe'nin önünde bulunan lüks araçlar (Google.maps)

Şeyma ise birkaç sene öncesine kadar Başakşehir'in en popüler kafelerinde oldukça sık olarak vakit geçirdiğini ifade ediyor. Kafelerdeki ortamın nasıl olduğunu sorduğumda şu şekilde tasvir ediyor:

Her semt gibi Başakşehir'in de popüler bir genç çevresi var. Herkes onları tanır. Zaten şöyle söyleyeyim, Başakşehir sonradan büyüyen bir yer olduğu için eskiden beri burada olanlar illaki birbirlerini tanırlar. Ya aynı okullara gidilmiştir, ya da aynı çevrede vakit geçirilmiştir. Çok silik birisi değilseniz birisini tanımıyorsanız bile illaki onun adını bir yerlerden duymuşsunuzdur. Ortak arkadaşınız falan vardır yani. ŞapQa, Vadi Cafe gibi yerler ise en gözde mekânlardır. En popüler insanlar oralara giderler. E onlar o kafelere takılınca herkes oralara doluşur. Ben biraz daha yaşım küçükken giderdim. Sonradan

çok anlamsız gelmeye başladı. Yaşım da biraz büyüdü tabii. Başakşehir'in zengin çocukları buralarda arabalarıyla, Marlboro sigaralarıyla, saatleriyle vs. havalı havalı otururlar. Zengin kızlar da aynı şekilde arabalarıyla gelir. Modaya en uygun tesettürleri giyerler. Şöyle düşünün, Bakırköy'de mesela tikiler falan Benzin gibi mekânlara takılır. Orada birbirlerini keserler. Bazen tanışmaya çalışırlar. Birbirlerine hava atarlar. Bu kafeler de aynısının Başakşehir versiyonu gibi. Tek farkı alkol yerine nargile var. Ya da ne bileyim kızlar mini etekli değildir ama göz kamaştırıcı tesettürler giyerler. Erkekler şu son zamanlarda çok dalga geçilen nargileci tiplermeleri var ya hani, "kardeşim seri köz getir" falan diyorlar, o tiplerden genelde. Ben birkaç sene önce ergenliğin de etkisiyle popüler diye giderdim. Son fiyatları bilmiyorum ama gerçekten fahiş fiyatlar vardı. Ailemin durumu iyidir ama verdiğim paralara acıyordum. (Şeyma, 27, 12 Mayıs 2020)

Başakşehir'deki lüks kafeler tahmin edilebileceği gibi gençlerin zenginliklerini gösterdikleri ve bu konuda birbirleri ile yarıştıkları gösteriş mekânları konumunda. Görüşmecilerin fiyatlara bu kadar vurgu yapmaları nedeniyle Vadi Cafe'ye gidip ortamı inceledim ve menüye göz gezdirdim. Öncelikle fiyatlardan bahsetmek gerekirse; patates kızartması 18 Türk Lirası, sosis tabağı 25 Türk Lirası, kaşarlı tost 20 Türk Lirası, bir akşam yemeği içecek hariç kişi başı ortalama 50 Türk Lirası, Türk kahvesi 12 Türk Lirası, limonata 13 Türk Lirası, küçük çay ise 5 Türk lirası. Görüldüğü gibi gerçekten de Vadi Cafe'deki fiyatlar İstanbul'un en lüks semtlerinde bulunan kafelerden dahi daha yüksek.

İsminden de anlaşılacağı gibi Başakşehir'in gözde doğa parkı Sular Vadisi içerisinde bulunan kafenin hem iç kısmında, hem de terasında çok sayıda masa mevcut. Gittiğime dışarıdaki vadi manzaralı masaların neredeyse tamamı doluydu. Boş olanların ise büyük bir bölümü rezervasyonluydu. Kısa süre sohbet etme fırsatı bulduğum garsonlardan birisi birçok masanın birer "sahibi" olduğunu söyledi. Aynı kişinin aktardığına göre, Başakşehir'in varlıklı ailelerinin çocukları hemen her gün gelmek üzere kendi masalarına sahiplermiş ve hatta masaları için aylık ödeme yapanlar dahi varmış. Kendi masalarına sahip olan pek çok gencin haftanın en az beş günü geldiğini ve arkadaşlarıyla ortalama bir gecede 200-300 liralık, bazen daha yüksek hesaplar ödediklerini öğrendim. Kafenin garsonunun bu konudaki yorumu ise şöyle:

Bir tane yoksula yardım etmiyorlar ama buraya ayda binlerce lira ödüyorlar. Sorsan hepsi muhafazakâr ve dindar olduklarını söylerler. Burada kızları etkilemek için yapmadıkları şey yok. Bazı kızlar da zenginler diye onlarla olmak için yapmadıkları şey yok. Zengin kızları değil de, daha yoksul kızlar oluyor mesela. Bir kahve içip saatlerce oturuyorlar, onlarla kesişmeye, tanışmaya çalışıyorlar. Bir nevi kapağı zengin kocaya atma çabası yani. Ama elemanların öyle bir derdi yok. Onların derdi anlarsın yani. Kızlarla gönül eğlendirip bırakıyorlar. Bana ters geliyor dinen olmayacak işler ama ne yapayım, ben burada çalışıyorum sadece. Kendi günahları. (Kadir, 25, 18 Aralık 2019)

Vadi Cafe’de oturup çay içtiğim süre içerisinde etrafı gözlemlediğimde Başakşehir’e ve Başakşehirliilere alışkın birisi olmama rağmen oldukça yabancılaşmış hissettiğimi söyleyebilirim. Aksu Akçaoğlu’nun (2018) bahsettiği gibi hemen herkesin benzer bir imaj çerçevesinde “zarif ve dinen makbul” olma çabası içerisinde olduğu görülebiliyordu. Başakşehir’de yaşamış birisi olmama rağmen Vadi Cafe’de yabancılaşmış hissetmemin en büyük bir diğer nedeni orada bulunan insanlara gündelik hayat içerisinde pek de rastlamıyor oluşumdu. Kendilerine ait farklı bir ortamları, zevkleri ve yaşam tarzları olduğu her hallerinden belli oluyordu. Akçaoğlu bu durumu yeni orta ve üst sınıf muhafazakâr bireylerin kendilerine ait yeni bir habitusa sahip olmalarıyla açıklıyor. Kendi habitusları içerisinde ise ana akım orta sınıf beğenisine dinen makbul biçimler vererek ve verilen biçimleri kendi aralarında taklit ederek yeni bir tarz (giyim tarzı, üslup tarzı, yaşam tarzı vb.) ortaya çıkarıyorlar. Akçaoğlu bunu şu sözlerle ifade ediyor:

“Kapitalizmin olumlu tarafları ve tüketici olmanın eğlenceleri, kapitalizmi bir günahlar fabrikası olarak gören eski eleştirilerin üzerini hızla örttü. Özellikle muhafazakâr orta sınıflar arasında gelecek beklentileri keskin bir şekilde değişti. Piyasa-temelli hayattan memnuniyet ölçeği, muhafazakâr zihinlere güzel hayatın karşılığı olarak yerleşti: Lüks evlerde yaşamak, pahalı arabalar sürmek, şık ve gösterişli giyinmek ve sosyetik mekânlarda sosyalleşmek muhafazakâr orta sınıflar arasında kanıksanan beklentilere dönüştü. Dolayısıyla, muhafazakâr orta sınıf beğenisi piyasa koşullarında yeniden inşa edildi” (2018, s. 108).

Kafeye giderken orada oturan insanlar ile küçük görüşmeler yapabileceğimi düşünüyordum. Ancak gittikten sonra gördüm ki, kafede bulunanlar tarafından ya hiç kâle alınmıyordum ya da kötü bakışlara maruz kalıyordum. Belki de onlardan birisi olmadığımı hissetmişler ve beni dışlamışlardı. Bu, tıpkı Ensar Koleji’nde öğrenciyken kolay kolay kimseyle iletişim kuramıyor olmama benziyordu.¹³ Bu gençlerin

¹³ Çocukluğumun önemli bir bölümünde Başakşehir’de yaşadktan sonra ailemle yurt dışına, Rusya/Moskova’ya yerleştik. Beş yıl Moskova’da kaldıktan sonra, 17 yaşımıdayken Türkiye’ye (ve Başakşehir’e) temelli olarak geri döndük. Gittiğimizde dillerini dahi bilmediğim Rusya’da farklı bölgelerde ve okullarda lise 3. sınıfa kadar eğitim görmeme rağmen her gittiğim okulda insanlar ile kaynaşmam oldukça kolay oluyordu. Başakşehir’e döndüğümde ise Başakşehir çevresinde ve Ensar Koleji’nde insanlarla kolay bir şekilde iletişim kuramadım. Bunun en büyük nedeni muhtemelen benim onlara, onların da bana yabancı gelmesiydi. Hayata bakış açılarımız da çok farklıydı. Onlar varlıklı ailelerin, dindar, milliyetçi ve biraz da serseri oğullarıyken ben daha orta sınıf bir aileye sahip, yurt dışından yeni dönmüş ve edebiyata ilgi duyan birisiydim. Kız öğrenciler ile iletişim kurmak zaten muhafazakâr bir bölge olması nedeniyle pek mümkün olmuyordu. Lise son sınıfta öğrenim gördüğüm Başakşehir Anadolu Lisesi’nde ise en başta önyargı ile yaklaşanlar olsa da, ilerleyen zamanlarda iyi dostluklar kurma şansım oldu. Zaten Başakşehir Anadolu Lisesi’nin öğrenci profilinin özel okullardan daha farklı olduğundan bahsetmiştim. Nargile kafe müdavimi, lüks araçlara sahip, kimisi AKP Gençlik Kolları üyesi olan kesimin ise büyük bir bölümü liseyi bu özel okullardan birisinde okumuşlardır.

muhafazakârlık ile lüksün harmanlandığı kendilerine ait farklı bir yaşam tarzları ve çevreleri vardı. Bunun dışında olanları ise ya görmezden geliyorlar ya da kavga edebilecek kadar nefret ediyorlardı. Başakşehir insanları (özellikle varıl olanlar) kendine yabancı olanı keskin bakışlarıyla ve sezgileriyle bulup dışarıya itecek bir habitus oluşturmuş gibiydi.

4.6. “İnsanlar Artık Alışveriş İçin Başka Semtlere Gitmeye Başladı.”

Başakşehir'deki bakkallar, farklı içeriklerde satış yapan dükkânlar ve pazarlar da tıpkı kafeler gibi İstanbul'un en lüks semtleriyle kıyaslandığında dahi oldukça pahalılar. (Süpermarketler kurumsal oldukları ve Türkiye'nin her yerinde aynı fiyattan satış yaptıkları için bu duruma dâhil değil.) Görüştüğüm dükkân sahipleri dükkân kiralalarının çok yüksek olması nedeniyle fiyatı yukarı çekmek zorunda kaldıklarını söylüyorlar. Ancak bu savunma biçiminin biraz şüpheli olduğu söylenebilir. Çünkü dükkân kiralaları Kadıköy, Beşiktaş ve Ortaköy gibi semtlerde daha yüksek olmasına rağmen fiyatlar Başakşehir'e göre daha düşük. Bu kıyaslamayı yıllar boyunca yapma şansım oldu. Basit bir örnekle, Kadıköy'deki bir bakkalda herhangi bir bisküvi marketteki fiyattan 1 lira daha pahalıyken, Başakşehir'de bu fark 2 liraya çıkıyor. Örneğin 2.5 litrelik bir kola süpermarkette 6 lira, Beşiktaş'ta bulunan bir bakkalda ise 7 lirayken, Başakşehir'de 8 liraya satılıyor. Bu durum tıpkı Ege ve Akdeniz'in turistik bölgelerinde olduğu gibi, tüketici kitlenin yüksek gelirliliği olduğu düşüncesine dayanarak ortaya çıkıyor. Başakşehirli esnaf bütün Başakşehirliilerin varlıklı olduğu ve aradaki farkın onlar için önemsiz olduğu düşüncesiyle hareket ediyor. Bu sadece bakkallar için geçerli değil. Ayşe Başakşehir'e taşınmadan önce oturduğu semt olan Kadıköy'e sık sık gitme fırsatı bulan birisi olarak aradaki fiyat farkının bariz olduğunu ve Başakşehirliiler için bunun çok can sıkıcı olduğunu dile getiriyor:

Kadıköy'ün adı pahalı diye çıkmış ama ben buradan (Başakşehir'den) Kadıköy'e gittiğim zaman sanki Anadolu'da her şeyin büyük şehirlere kıyasla daha ucuz olduğu bir kasabaya gitmiş gibi hissediyorum. Mesela geçen bir şal bakayım dedim. Başakşehir'de bulunan bir butiğe girdim. 100 lira fiyat söylediler. İnsaf dedim çıktım. Sonra bir arkadaşımı ziyaret etmek için Kadıköy'e gittim. Gitmişken bir bakayım dedim belki güzel bir şal bulurum. Birebir aynı şal 50 liraydı. Başakşehir esnafı kendisini çok akıllı sanıyor, yüksek fiyattan kime ne kakalarsam kardır diyor ama millet de o kadar aptal değil. İnsanlar artık alışveriş için başka semtlere gitmeye başladı. Üçün beşin hesabını yapmayan çok zenginler varsa onlara satıyorlardır. İki müşteri geleceğine bir tane gelsin yüksek fiyattan alsın diyorlar herhalde. Bu şekilde iş yapıp kapanan dükkânlar da var, yıllardır açık kalan da. Neye göre kapanan kapanıyor, açık kalan açık

kalıyor bilmiyorum ama beni kimse salak yerine koyamaz. Milyoner de olsam aynısı yarı fiyatına varsa giderim oradan alırım. (Ayşe, 65, 23 Şubat 2020)

Bununla beraber, Başakşehir Belediyesi'nin üstü kapalı ve oldukça geniş bir alan içerisine kurduğu ve Türkiye'nin en modern pazarı olduğu iddiasında bulunduğu BaşakPazar'daki fiyatların da diğer semtlerden çok daha pahalı olduğu görüşmecilerin sıkça dile getirdiği bir konuydu:

BaşakPazar fikir olarak, konsept olarak çok güzel. Mesela Başakşehir'in her yerinden ücretsiz servisler var pazara gitmek için. Bunlar çok güzel hizmetler. Buna diyecek bir şey yok. Sık sık da gidiyoruz. En azından butik dükkânlardan, mağazalardan çok daha uygun fiyata kaliteli ürünler alınabiliyor. Ama bir pazara göre kesinlikle pahalı diyebilirim. Bunda muhtemelen pazarcıların suçu yoktur. Tabii bunu bilemem. Ben kiralarının çok yüksek olabileceğini düşünüyorum. Burasının insanı varlıklı kesim olunca, pazarcı da diğer yerlerden çok satış yapacağı için belediye yüksek fiyattan kir alıyor olabilir. Ama kesin bir bilgim yok bu konuda. Pazarla ilgili bir gözlemimi de dile getirmek istiyorum. Pazarcılar Başakşehir insanından bıkmış. Bunu nerden biliyorum, mesela bir kıyafet beğeniyorum. Fiyatı olsun 80 lira. Ben pazarcının halinden de anladığım için '70 lira olsa olur mu' diyorum. 'Olur abla, herkes senin gibi sorsa keşke, 10 liralık şeye 5 lira olur mu diye soruyorlar sürekli. Ben yıllardır pazarcılık yapıyorum şahsi aracım yok. Jeep'le gelen kadın kar edeceğim 5 liraya da göz koyuyor.' diyorlar. Benzer o kadar çok konuşma geçti ki pazarcılarla aramda. Üzüldüm adamlara. Ekmeğinin peşindeki adamlar kaç kuruşun hesabını yapıyorlar. Paran olmaz sorarsın anlarım. Elinde bin liralık çantayla sorulmaz ama bu. (Deniz, 51, 23 Şubat 2020)

Bu görüşmenin devamında BaşakPazar'a gitmeye ve gözlem yapmaya karar verdim. Görüştüğüm bir pazarcı yüksek kira bedelinin fiyatlara yansdığından bahsetti (29 Şubat 2020). Bakkalların aksine, pazarcılar farklı semtlerde fiyatları aynı düzeylerde tutmaktan yanalar. Ancak belediyenin lüks bir pazar alanı açması ve ücretsiz servisler sağlaması gibi nedenlerden dolayı pazar alanları gerçekten de diğer semtlere oranla çok daha yüksek fiyatlardan kiralanıyor. İster esnafın bilinçli olarak yüksek fiyatlar belirlemesi nedeniyle olsun, isterse belediyenin yüksek kira bedeli talep etmesi nedeniyle, Başakşehir her geçen gün daha pahalı bir semt halini alıyor. Bu pahalılıktan en çok etkilenenler ise muhafazakâr ve güvenli bir semtte yaşamlarını sürdürmeye devam etmek isteyen orta sınıf oluyor.

5. BÖLÜM

HETEROTOPYALAR VE FARKLILAŞMALAR

Başakşehir'in heterotopya kavramı çerçevesinde değerlendirilme noktasında mükemmel bir mekân olduğunu söyleyebiliriz. Tartışma boyunca Başakşehir'in geleneksellik ile modernlik arasında geniş bir yelpazeye sahip olduğunu ve iki kavramın birçok noktada iç içe geçerek farklı düzeyde melezlikler ortaya çıkardığını göstermeye çalışıldı. Başakşehir'in ve Başakşehirliilerin kısa bir süre içerisinde geleneksel bir çizgiden, göreceli bir şekilde ve kendi tarzında daha modern bir çizgiye doğru evrildiği göz önüne alındığında, Başakşehir heterotopyası daha iyi anlaşılacaktır. Parçalı Başakşehir mekânları, birbirinden farklı tarihsel ve kültürel göstergelerin aynı mekân üzerinde farklı boşlukları dolduruyor. Örneğin ilk dönemlerde kurulan çarşılar ve en büyük ve modern alışveriş merkezlerinden birisi olan Mall of İstanbul aynı mekânda iki farklı zamanı yansıtıyor. Çarşının içerisindeki mütevazı bir nalbur dükkânı ya da avizeci ile Mall of İstanbul'un içerisinde tüm ev ihtiyaçlarının karşılanabileceği büyük Koçtaş şubesi temelde aynı işlevi görseler de, farklı dönemlerin mekânlarını temsil ediyor.

Bu temsil biçimleri günümüzde giderek daha hızlı şekilde değişiyor. Herhangi bir yüzyıldaki herhangi bir yirmi yıllık zaman dilimi içerisinde değişen alışkanlıklar ile yirmi birinci yüzyıldaki değişimin hızı aynı değil. Tanım itibarıyla heterotopyalar farkın ve farklılaşmanın mekânları olduğu için, çağımızda global ve yerel faktörlerin birbirlerini etkilemesi ve tetiklemesi daha fazla heterotopyanın oluşmasına neden oluyor. Mesela, birkaç sene önce Başakşehir Sular Vadisi'ne küçük bir kaykay alanı yapılmasının ardından tıpkı Amerikan gençlik filmlerindeki gibi bir kaykaycı grubu oluştu. Daha çok 16-20 yaş aralığında kız-erkek karışık olan bu grup, her ne kadar popüler kültürdeki kaykaycı imajını birebir kopyalamış olsalar da Başakşehir'in göbeğinde farklı bir mekân ya da başka bir tabirle bir farklılık mekânı ürettiler. Grup üyelerinden bir tanesini tanıyordum. Bu sayede zaman zaman onlarla vakit geçirme olanağı buldum. Dar pantolonları, bol tişörtleri, ters taktıkları şapkaları, Vans marka ayakkabıları ve değişik saç şekilleri ile Başakşehirliilerin alışık olduğu genç tiplemesinin dışında kalıyorlardı. Sigara içmeleri ve kız-erkek karışık bir grup olmaları ise dikkatleri üzerlerine çekmelerine neden olan diğer faktörlerdi.

Onlar ile geçirdiğim vakit kısıtlı olmasına rağmen ben bile iki kez çevreden sert tepki aldıklarına şahit oldum. Birisinde 50 yaşlarında bir adam onlara, burada çocuklarıyla gezdiklerini ve burada kız erkek sarmaş dolaş olmaya devam ederlerse bir dahakine daha sert tepki vereceğini söyledi. Gençler ile bu kişi arasında bir süre sözlü tartışma yaşandı. Olay yatıştırıldıktan sonra, adam oradan ayrılırken ülkeyi kurtaran Çanakkale gençliğinden nerelere geldiğini birkaç kez vurgulayarak söylemeyi sürdürdü. Bir diğerinde ise yine 50 yaşlarında bir kadın kaykay grubundaki kızları kast ederek kendi kızlarını bu halde görse nasıl kahrolacağını duyulur bir sesle ifade etti. Bununla da kalmadı, kaykay pistinin kaldırılması için belediye ile görüşeceğini söyledi. Ona göre genç bir kızın erkekler ile beraber vakit geçirmesi kabul edilemez bir şeydi. Buna neden olan ise bizzat buraya kurulan pist mekânıydı. İronik olan ise kaykay pistini oraya inşa eden zaten Başakşehir Belediyesi’ydi.

Bir başka dikkat çekici heterotopya örneğini ise bizzat farkı görebilecek şekilde deneyimlediğim okullar oluşturuyor. Çocukluğumda birkaç sene Başakşehir’in en popüler özel okulu olan Çınar Koleji’nde eğitim gördüm. Lise çağымda ise bir sene Ensar Vakfı’na ait bir özel okulda, bir sene de bir devlet okulu olan Başakşehir Anadolu Lisesi’nde öğrencilik deneyimi yaşadım. Bahsettiğim iki özel okul da Başakşehirlilerin hayata bakış açılarına göre dizayn edilmiş okullarken, devlet okulu olan Başakşehir Anadolu Lisesi çok daha heterojen bir yapıya sahipti.

Bu okullarda son dönemlerde bazı yeni değişiklikler yapıldı. Örneğin benim çocukluğumda Çınar Koleji’nde karma eğitim varken, son birkaç yılda kız ve erkek öğrencilerin sınıflarının ayrıldığını öğrendim. İslamcı vakıflara ait özel okullar ise öğrenci ailelerinin bütün taleplerine yanıt veriyorlar. Bu okullarda bilim ve teknik dersleri İslami eğitim ile iç içe bir şekilde veriliyor. Dolayısıyla esasında ve bütününde İslami bakış açısının temel alındığı bir yapıya sahipler. Başakşehir Anadolu Lisesi için ise özel okullara kıyasla çok daha az “Başakşehirli” tanımı yapılabilir. Bu mekânı farklılaştıran temel ayırım öğrenim gören öğrencilerin çok azının Başakşehirli, yani Başakşehir merkezinden olmasıdır. Başakşehir Anadolu Lisesi’nde okuyan öğrencilerin önemli bir kısmı Başakşehir ilçesine bağlı Güvercintepe, Şahintepe gibi farklı

semtlerden geliyor.¹⁴ Başakşehir içerisindeki dindar ailelerin neredeyse tamamı ise varlık durumlarına göre çocuklarını ya özel okullara ya da imam hatip okullarına gönderiyorlar. Bu nedenle Başakşehir Anadolu Lisesi'ne giden çocuklar daha heterojen bir yapı oluşturuyorlar. Başakşehirliilerin bu liseye bakış açıları çok olumlu değil. Nitekim Güvercintepe ve Şahintepeliler için de olumsuz yargılar beslediklerini daha önce aktarmıştım. Başakşehir Anadolu Lisesi'nde onlara göre lisede uyuşturucu kullanımı ya da sevgililik gibi tasvip edilmeyen şeyler yaşanıyor. Bilmedikleri şey ise güvenli buldukları için çocuklarını gönderdikleri kolejlerde de durum farklı değil. Sadece birisinde her şey apaçık yaşanırken, diğerinde gizleniyor. Başakşehir Lisesine giden öğrencilerin eylemlerini gizli yürütmemeleri, bu mekânı Başakşehir'deki daha homojen mekân tasvirinden farklı kılıyor.

Tabii ki kaykaycılar da, yerleşimdeki okullar arasındaki farklar da özellikle gençlerin deneyimini merkeze alan oldukça spesifik örnekler. Bu bölümde örneklenen mekânsal temsiller ve yaşanan mekân arasındaki gerilimler, gençler üzerinden verilen heterotopik mekân örnekleri aslında bizlere şunu gösteriyor: Akademik bakış Başakşehir ile ilgili olarak her ne kadar homojen olanı görmeye odaklanmış olsa da, bir bütün olarak bakıldığında, tıpkı yaşamın olduğu her yerde olduğu gibi, Başakşehir'in de birbirinden farklı temsiller içeren parçalı mekânlar içerdiği görülüyor. Buna ek olarak Başakşehir'i daha istisnai kılan nokta, geleneksellik ile modernlik arasındaki çizgiye dair daha geniş bir yelpazeyi gösterebilen bir toplumsal mekân konumunda olmasıdır. İster İslami kesim, isterse başka kimlikler ile kendilerini tanımlayan Başakşehirliiler söz konusu olsun, yine de oldukça heterojen bir kitleden bahsetmekteyiz. Kimileri İslam ile kendi muhafazakârlık anlayışını yamalarken, kimileri yaşadığı İslam'ı modernlik ile yamalıyor. Tüm bu karışımlar her ne kadar aynı zaman diliminde olsalar da, içerdikleri tarihsel temsiller nedeniyle toplumsal mekânı giderek daha da parçalı hale getiriyor.

5.1. Heterojen Kimlikler

Başakşehir'e ortalama yılda iki kere aile ziyaretleri için gittiğim zamanlarda gördüğüm değişimler beni her zaman şaşırtmıştır. Gözlemlerime dayanarak özellikle son birkaç yıldır Başakşehir'in her geçen sene biraz daha kozmopolit bir yer halini aldığını

¹⁴ 24 Haziran 2018 genel seçimlerine bakıldığında Başakşehir'de AKP %47, CHP %20 oy alırken üçüncü en fazla oy alan parti ise %14 ile HDP olmuştur. Başakşehir'de HDP'nin oy oranının görece yüksekliğinin en büyük muhtemel sebebi bu gecekondulu mahallelerdeki Kürt seçmen nüfusunun fazla olmasıdır.

rahatlıkla söyleyebilirim. Bu durum sadece muhafazakârlar ve İslamcılarının modern bir çizgiye kaymasından kaynaklanmıyor. Aynı zamanda daha seküler olarak tanımlanabilecek farklı çevrelerden insanların da Başakşehir’de yaşamaya artık daha sıcak baktığı görülebiliyor. Örneğin 2010’lu yıllara gelmeden önce Başakşehir’de mini şort ya da mini etek giyen bir kadın ile karşılaşmak şaşkıncı olurdu. Bunun en önemli sebebi bu tarz bir giyimün içerdiği risklerdi. Muhtemelen kötü bakışlara ve sözlü tepkilere maruz kalınırdı. Son iki yıldır ise oldukça fazla sayıda kadının Başakşehir’de bu tarz kıyafetler ile rahatlıkla dolaştığı görülebiliyor. Bu belki oldukça mikro bir örnek gibi görülebilir. Ancak aynı zamanda Başakşehir içerisinde kayda değer bir değişimin yaşandığının da bir göstergesidir. Çünkü yakın bir zaman öncesine kadar kabul görmeyecek bir farklılık bugün gündelik yaşamın olağan halleri içerisinde dâhil olmuş durumda. Henri Lefebvre de ritimanaliz projesini yaşam içerisindeki her türlü ritmin dâhil edilebileceği bir şekilde ve oldukça kapsamlı olarak tasarlamıştı. Mekân ve gündelik hayatın bütün ritimlerinin aynı çalışma içerisinde tartışılabilmesi olanaksız olsa da, değişen ve dönüşene dair kimi soyut veya mikro ölçekteki tespitler dahi ritimanaliz projesinin kapsamı dâhilindedir.

(Fotoğraf: Ali Dokumacı)

Başakşehir’de yaşanan değişime dair bir örnek vermek istiyorum. Yukarıda görülen fotoğrafı muhtemelen olarak 2013 yılında Başakşehir IV. Etap’ta çekmiştim. Muhafazakâr

olarak bilinmelerine rağmen Başakşehirliilerin zina ve eşcinsellik konusunda Saadet Partisi gençlik kolları tarafından bir pankart vasıtasıyla uyarıldıkları görülüyor. Başakşehir’de böyle bir pankart ile karşılaşmak pek de şaşırtıcı sayılmaz. En azından 2013 yılı için ortak bir görüşü barındırdığı söylenebilir.

Bu sene içerisinde (2020) sokakta gördüğüm rastgele insanlar ile görüşmeler yapmak için Sular Vadisi’nde gezindiğim bir günde çardakta oturan beş liseli erkek öğrenci gördüm. Selam verdikten sonra Başakşehir ile ilgili bir çalışma yaptığımdan bahsettim ve eğer müsaitlerse biraz sohbet etmek istediğimi söyledim. Oldukça cana yakın bir şekilde kabul ettiler ve sohbet etmeye başladık. Hepsi Çınar Koleji’nde lise üçüncü sınıf öğrencisiydi. Sohbet içerisinde dile getirdiklerine göre kendilerini dindar olarak tanımlıyorlardı. Ayrıca kısa süre önce okulun organize ettiği umre ziyaretinden gelmişlerdi. Sohbetin sonlarına doğru farklı kimliklere sahip insanların Başakşehir’de rahat bir şekilde dolaşıp dolaşamayacağı üzerine bir konu açıldı. Gençler kimliğe göre değişebileceğini ancak örneğin eşcinsel olduğu her halinden belli olan birisinin sıkıntılar yaşayabileceğini dile getirdiler. Onlara göre sorun yoktu, ancak özellikle orta yaş ve üstü sorun yaratabilirdi. Kendilerini dindar olarak tanımlamalarına rağmen, bu yaş grubunun kendileri için bile çok “yobaz” olduğunu söylediler. Onlar ise her türlü farklı kimlik ve yaşam tarzına saygı duyuyorlardı. Eşcinsel bir bireyle arkadaş olmalarında da bir sakınca yoktu. Dinlerini bireysel yaşamayı tercih ediyorlar, kimsenin dine bakış açısını umursamıyorlardı. Sohbet ilerlerken, aralarından birisi benim için bir sosyal deney yapma teklifinde bulundu. Sular Vadisi’nde rastgele birisinin yanına gidecek, eşcinsel olduğunu ve kendisinden hoşlandığını söyleyecekti. Nasıl bir tepki geleceğini herkes merak ediyordu. Biz aynı çardakta oturmaya devam ettik, o ise telefonunun ses kaydını açarak gözüne kestirdiği iki kişinin yanına gitti. Bir süre sohbet ettikten sonra yanımıza döndü. Konuştuğu iki Başakşehirli genç de kendisinin cinsel yönelimine saygı duyduklarını ancak heteroseksüel olduklarını söylemişti. Ancak yine de telefonlaşıp arkadaş olabileceklerini ve bir konuda desteğe ihtiyacı olursa yardımcı olmak istediklerini eklemişlerdi. Daha sonra hep beraber yanlarına gidip bunun bir sosyal deney olduğunu itiraf ettik ve tepkileri için teşekkür edip ayrıldık.

Yukarıdaki fotoğraf ile yaşadığım bu olayı kıyaslama nedenim basit ve indirgemeci bir yaklaşımla İslami gençlik giderek modernleşiyor vurgusu yapmak değildi. Ancak bu örnekte görüldüğü gibi umreden yeni dönmüş olan, beş vakit namaz kılan ve dinine

bağlı gençlerin İslam dininde lanetlenen bir yönelime (eşcinselliğe) karşı oldukça açık ve önyargısız yaklaşabilen gençler de var. Hatta dindar kesimin gençleri içerisinde bu oran tahmin edilenden daha da yüksek. Dünyanın globalleşmesi ve internet çağının getirileri gençlerin farklı kimliklere karşı daha önyargısız olmalarına olanak sağlıyor. BBC News Türkçe'nin Başakşehir üzerine hazırladığı kısa belgeselde de gençlerin giderek daha apolitik oldukları ifade ediliyor. Belgeselde artık gençlerin istedikleri şeyin siyasi gerilimlerden ziyade kendileri için daha iyi ve özgür yaşam koşullarına sahip olmak olduğu vurgulanıyor (2019, Haziran 21). Her ne kadar muhafazakârlık döngüsel bir ritim içerisinde tekrarlara dayalı olarak sürdürülmeye çalışılsa da, modern (ya da post-modern) çağın ruhu farklılıkların gündelik hayat içerisinde eklemlenmesine ve kısa süre içerisinde rutin ve alışıldık tekrarlara dönüşmesine neden olabiliyor.

Değişimin kimi örneklerini ise daha önce de bahsedildiği gibi İslami görünümün arkasında bambaşka bir yaşam tarzları oluşturuyor. Bahsedeceğim örnek biçimsel görünürlüğün içeriğe dair hiçbir kesinlik oluşturmak zorunda olmadığını kanıtlar nitelikte. Görüşmecilerimden ismini vermek istemeyen bir kadın (24, 3 Mayıs 2020) gerçekte lezbiyen ve inançsız olmasına rağmen çevresi tarafından maruz kaldığı baskıdan dolayı Başakşehir'de Müslüman bir kimliğe bürünerek hayatını idame ettirmek durumunda kaldığını söylüyor. Ancak ona göre bu durumun belki de tek bir olumlu yanı var. Bu sayede kendisi ile aynı durumda olan Başakşehirli sevgilisi ile rahatlıkla görüşebiliyorlar. Çünkü her ikisinin ailesi de kızlarının, yıllardır tanıdıkları ve güvendikleri kız arkadaşlarıyla birlikte kalmalarına ve vakit geçirmelerine müsaade ediyor. Bu nedenle çevrelerine karşı yürüttükleri taktikleri sonlandırdıkları takdirde hiç görüşemeyeceklerini düşünüyorlar ve kendilerini mevcut koşullarda bu şekilde gizlemeyi daha mantıklı buluyorlar.

Toplum ve aile baskısı nedeniyle kapalı olmak zorunda kalan kadınlara dair çalışma içerisinde rastladığım örnekler aklıma Başakşehir'deki tekeller ile görüşme fikrini getirdi. Özellikle müşteri profiline nasıl olduğunu ve alkol kullanan kapalı kadınlar olup olmadığını merak ediyordum. İlk gittiğim tekelin sahibi görüşme yapmayı reddetti. İkinci gittiğim tekelin sahibi ise hangi tekel olduğuna dair hiçbir ipucu vermeyeceğimin sözünü alarak görüşme yapmayı kabul etti. Söylediğine göre bu tür bir gizliliğin nedeni kendisi değil müşterileriydi. Müşterilerin büyük bir kısmı tekele gizli bir şekilde geliyorlardı ve zaten tekel sayısı oldukça az olan bir semt söz konusu olduğu için

tekelin isminin anlaşılması birilerinin başını yakabilirdi. Tekel sahibi ile yaptığım kısa görüşme içerisinde vakit kaybetmeden müşteri profilinin nasıl olduğuna dair sorularımı sordum:

Tabii müşterilerin çoğu genel olarak erkekler. Gizli gizli geleni de var, açıkça geleni de var. Zaten gelenlerin çoğu alkol almaya geliyor. Sigara ya da kola almak için buraya gelenler de ancak açıkça içki kullananlar oluyor. Ötekiler ya girdiklerinin görünmesini istemiyorlar ya da zaten alkol satışı var diye hiç içeri girmiyorlar. 30-50 yaş arası erkekler en çok gelenler diyebilirim. Ondan sonra genç delikanlılar da onlara yakındır. ‘Lise öğrencileri özellikle çok soruyorlar abi votka alabilir miyiz abi viski alabilir miyiz?’ diye. Onlara satış yapmıyoruz tabii. Üniversiteli falan olanlar liselilere göre daha az gelir. Tahminimce onlar zaten içecekse barda içiyordur.

-Peki ya kadınlar?

Kadın müşteri çok daha az tabii. İçecekse bile kendi gelip almaz, arkadaşına aldırır mesela. Ama ben 10 yıldır burada tekeli işletiyorum. Nelerle de karşılaştım. Mesela bir müşterim vardı kapalı ve peçeli. Benim tahminime göre normalde peçeli değildi. Belki kapalıdır da peçeli olup da içki almaya gelecek olur mu bilmiyorum. Peçe hep dikkatimi çekiyordu. Yüzünü gizlemek için gibi giyiyor gibi geliyordu. İki sene kadar arada bir, yani ayda 1-2 kez gelip votka alırdı. İki seneden sonra bir daha görmedim. Peçesini açıp da geliyorsa tanıyamam tabii. Hiç konuşmazdı zaten. Hep votka aldığı için o olduğunu anlıyordum. Biraz dedikodu gibi olacak ama kadın müşteriden çok arabada bekleyen kadınlar oluyor. Bazen denk geliyorum. Bir adam geliyor kafasına göre alkol, sigara alıp çıkıyor. Ben de sigara içmeye kapının önüne çıkınca bazen görüyorum kim hangi arabaya biniyor ne yapıyor. Bazı arabalarda genç kızlar oluyor türbanlı. Adam alkol, sigara, çerez, prezervatif falan almış gidiyor. Affedersin iki kızın arabada beklediğini de gördüm. Eleman da arada gelen, tanıdığım bir müşteriydi. Olaydan sonra da geldi muhabbet ettik. Ne dese beğenirsin, kızların ikisi beraber bana geldi dedi. Ha benim umurumda olmaz kimin ne yaptığı ama böyle şeyler de oluyor. Ama genel olarak kadın müşterinin kendisinin gelmesi çok nadir oluyor yani. Arabada bekleyen daha çok görüyorum dediğim gibi onlar da içiyor ya da sorun etmiyor demek ki alındığına göre. (46, 1 Ağustos 2020)

Tekel sahibinin verdiği bilgiler ışığında dışarıdan muhafazakâr bir görünüme sahip olan ya da olmak zorunda kalan kadınların yaşamak istemedikleri bir yaşam tarzına zorlandıkları düşünülebilir. Bunun vurgulanmasındaki maksat kadın ya da erkek cinsiyet fark etmeksizin İslami görünümünün ardında dine uygun olmayan davranışların yapılmasını eleştirmek değildir. Tersine insanların görünümünün ardında ne kadar heterojen olabileceklerini ve kimi zaman karşı karşıya kaldıkları baskılar sonucunda kendilerini dış dünyaya oldukça stratejik bir biçimde yansıtmak durumunda kaldıklarını göstermektedir.

Başakşehir’de bir tekel bayisi (Fotoğraf: Ali Dokumacı)

5.2. Muhafazakâr Bir Bölgenin Dönüşümü: Homojenliğe Karşı Heterojenlik

Ancak her ne kadar farklı iktidar biçimleri (devlet, aile, toplum vb.) homojenleştirme hamleleri yapsa da, post-modern olarak tanımlanan günümüz dünyasında heterojenlik ve farklılaşma ister görünür bir biçimde, isterse çeşitli taktikler ve stratejiler ile gizlenerek kendisini var etmektedir. Bugünün Başakşehir’i tartışma içerisinde sıkça dile getirildiği gibi 10 yıl öncesinden oldukça farklı ve heterojen bir toplumsal yapıyı içerisinde barındırmaktadır. Aynı kadraj içerisinde çarşafly, modern tesettürlü ve mini etekli kadınlar görmenin mümkün olması dahi tek başına bu heterojenliğe dair önemli bir göstergedir.

Aynı şekilde, yakın zamanda Başakşehir içerisinde bir gezintiye çıktığımda gördüğüm Başakşehirli erkeklerin dış görünüşleri de homojen değildi. Sadece birkaç dakika içerisinde beyaz kanduralı¹⁵, cübbeli - sarıklı, modern dar giyimli, uzun saçlı - metal grubu tişörtlü, piercingli – dövme ve daha pek çok farklı giyim tarzına sahip erkek gördüm. Tabii ki giyim tarzının çok fazla şey ifade etmediğini bilmekteyiz. Ancak kamusal alandaki karşılaşmalarda birbirlerini tanımayan insanların ilk izlenimlerinin ya da önyargılarının büyük oranda giyim tarzı çerçevesinde şekillendiği düşünülebilir. Bu durumda, Başakşehirli birinin birbirlerine bakış biçimlerine özellikle dikkat ettiğimde istisnalar dışında kimsenin bir başkası ile ilgilendiğini ya da kötü bir bakış attığını

¹⁵ Arap coğrafyasına ait yöresel bir kıyafet.

gözlemlemedim. Bunun en muhtemel sebebi farklı görünümlemler ile karşılaşıldıkça alışkanlığın artmasıdır.

Örneğin çalışma içerisinde görüşmecilerden emekli öğretmen Ayşe'yi hatırlayalım. Öncesinde çarşafılara karşı önyargılı olduğunu ifade etmesine rağmen, gittiği Kuran kursunda en çok sevdiği insanlardan birisi çarşafly kuran hocası olmuştı. Ayşe, görüşme içerisinde başka çarşafly insanlarla da yakın dostluklar kurduğunu ve önyargılarının yıkılmasından çok memnun olduğunu dile getirmişti. Görüldüğü gibi Başakşehir mekânı ve toplumu heterojenleştikçe, öteki ya da farklı olarak görülen insanlarla karşılaşmalar da artıyor ve kimi durumlarda önyargılar azalabiliyor ya da yok olabiliyor. Umreden dönen, beş vakit namaz kılan gençler eşcinsellere karşı düşmanlık beslemiyorlar, hatta tersine cinsel yönelimlerini umursamadıklarını ve arkadaş olabileceklerini dile getiriyorlar. Tabii ki hala büyük oranda muhafazakâr bir yaşam alanı olan Başakşehir'de tüm Başakşehirliilerin ötekilere karşı aşırı hoşgörölü olduklarını söylemek mümkün değil. Ancak daha eski dönemlere kıyasla bir değişimin söz konusu olduğu da yadsınamaz. Şimdiye kadar, Başakşehir'de yaşanan sürecin sadece yaklaşık 20 yıllık bir kısmına tanık olduk. İlerleyen yıllarda semtin gündelik hayatının ve ritimlerinin ne tür değişim ve dönüşümlerden geçeceği ise bir merak konusu.

SONUÇ

Çalışma boyunca bir toplumsal mekân olarak Başakşehir'in ve bu mekânın sakinleri olan Başakşehirliilerin gündelik hayatlarında kısa bir süre içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümler tartışıldı. Bu bağlamda çalışmanın temel argümanı ve araştırma sorusu bu değişim ve dönüşümlerin arkasında yatan motivasyon ile birlikte ne tür sonuçlara yol açtığı araştırılması üzerine tasarlandı. Tartışmanın genel çerçevesi büyük oranda Henri Lefebvre'in mekân ve gündelik hayat üzerine yaptığı kuramsal çalışmalar etrafında şekillendirildi. Bunun nedeni Fransız filozofun düşünce hayatını adadığı bu iki kavramın çalışma için tutarlı ve bütünlüklü bir bakış açısı sunmasıydı. Bu doğrultuda öncelikle Başakşehir mekânına ve Başakşehir mekânının sosyolojik ve tarihsel dönüşümüne dair betimsel bir çerçeve ortaya koyuldu. Böylelikle Başakşehir'in kuruluşundan günümüze kadar geçen süreç içerisinde geçirdiği dönüşümler aşamalı bir şekilde incelenmeye çalışıldı.

Yapılan incelemede, Henri Lefebvre'in mekân düşüncesinin temel hipotezi olan toplumsal bir mekânın toplumsal bir ürün oluşu düşüncesi çerçevesinden hareket edildi. Böylelikle mekânı, salt iktidar güçlerinin ve sermaye sahiplerinin kendi başına ürettiği bir ürün olarak ya da o mekânda yaşayan insanların tamamen kendi isteklerine ve tercihlerine göre şekillendirdikleri özgür bir alan olarak görme tehlikesinin önüne geçilmeye çalışıldı. Çünkü her ne kadar Başakşehir'i projelendiren ve projeyi hayata geçiren sermaye güçlerinden bahsedilebilecek olursa da, bu güçlerin mekânın kontrolünü asla tamamen sağlayamadıkları hem Lefebvre'in metinlerinde hem de bu çalışma içerisinde görülmektedir. Diğer bir deyişle, Lefebvre'in üçlü mekân tasavvuruyla, tasarlanan/düşünülen Başakşehir (mekân temsili), algılanan/görülen Başakşehir (mekânsal pratik) ve yaşanan/deneyimlenen (temsili mekân) Başakşehir'e baktığımızda, bu üçlü ızgaranın birbirini bütünleyen/tamamlayan bir izomorfi gibi işlemektense, çelişkilerle bir arada durduğunu görürüz. Söz konusu çelişkiler burada, negatif bir çatışma ve problem olarak değil, dönüşümün dinamikleri olarak kavranmıştır. Bu doğrultuda, aşağıda kısaca bu üçlü mekân çerçevesindeki gerilimler özetlenmekte, devamında tezin araştırma sorusu, analizden çıkarılan sonuçlarla cevaplanmaya çalışılmaktadır.

Başakşehir'in ortaya çıkış sürecinin tikel bir şekilde gerçekleşmediği, burada politikacılardan bölge planlaması yapan inşaat şirketlerine, eski Başakşehir sakinlerinden yeni Başakşehirli'lere kadar birçok farklı dinamiğin söz konusu olduğu söylenebilir. Tüm tarihsel süreç içerisinde Başakşehir'de yaşayan her bir Başakşehirlinin mekânın üretimine etkisini tek tek kanıtlamak tabii ki mümkün değildir. Ancak yaklaşık yirmi yıl içerisinde muhafazakârların ve İslamcılarının "rüya şehri" konumuna yükselen bir bölge söz konusu olduğu için, belirli bir kesimin bir takım ortak zevkleri, beğenileri ve arzularının bir yandan mekân tarafından şekillendirilirken, bir yandan da mekânı şekillendirdiğini söylemek abartılı olmayacaktır. Her ne kadar yapılan görüşmeler içerisinde birçok Başakşehirli, kendi semtine dair çeşitli eleştiriler ve hoşnutsuzluklar dile getirse de, toplam bilançoya bakıldığında Başakşehirli'lilerin büyük bir kısmının Başakşehir'i sahiplendiği, mevcut koşullar içerisinde yaşayabilecekleri en iyi yer olarak gördüğü ortaya çıkıyor. Dolayısıyla Başakşehir için Türkiye'deki muhafazakâr ve İslamcı kesimlerin mekân üretim ufkunun gerçeğe dönüşmüş hali tanımlaması yapılabilir. Peki bu ufkun özellikleri nelerdir?

Çalışma içerisinde Başakşehir mekânını çevreleyen ve niteleyen iki önemli faktör öne çıkmaktadır. Birincisi yerleşimin muhafazakârlar için yeni bir alışkanlık sayılabilecek olan tüketim hazzını güdüleyen bir mekân konumunda olmasıdır. Bu bağlamda lüks sitelerde bulunan lüks konutlar, lüks araçlar, modern ve pahalı tesettürler satan birbirinden farklı butikler, semte özel alışveriş merkezleri, alkolsüz lüks kafeler ve restoranlar, devlet okulu sayısını katlayan özel okullar gibi örneklerden bahsedilebilir. İkincisi ise mekânın hala bir takım İslami ve geleneksel değerlere göre muhafaza edilmesi çabasıdır. Ancak bu meselenin bu yanı sıra çeşitli iç çelişkiler de barındırması nedeniyle tartışmaya açıktır. Örneğin, eğer gerçekten geleneksel ya da İslami değerlere bir bağlılık isteği söz konusu olsaydı, yerleşimdeki tüketime olan keskin yönelimden kolaylıkla vazgeçilebilirdi. Fakat aksine, son 10 yıl içinde tüketimin neredeyse gösteriselleşmesi Başakşehir'in bir karakteristiğine dönüştü. Dahası, varlıklı Başakşehirli'liler inançları doğrultusunda servetlerinin küçük bir kısmını bile ihtiyaç sahibi din kardeşlerine yardım amacıyla kullansalar dahi sadece bu dünyaya değil, öteki dünya inançlarına yönelik olarak sevaba da yatırım yapmış olababilirlerdi. Oysaki Başakşehir'in tüketebilir olmakla tanımlanan yeni Müslüman öznesi bu doğrultuda hareket etmiyor. Bunun yerine yerleşimde İslam'a uygun olması nedeniyle çokeşliliğe

yönelen ve eşlerini ellerinde tutmak için her birine lüks daireler ve araçlar alan muhafazakâr erkeklerden ya da lüks harcamalardan asla taviz vermeyen ve dışarıdaki yoksulluğu görmek dahi istemeyen kadınlardan söz edilmektedir. Tabii ki bu tüm Başakşehirli'lere dair yapılan bir genelleme değil ancak, araştırmanın gösterdiği gibi Başakşehirli'liler arasında kendisini muhafazakâr ve Müslüman olarak tanımlayan ve bu şekilde yaşayan sayısı azımsanamayacak bir kitlenin varlığı söz konusudur. Bu çerçevede Başakşehir mekânının geleneksel değerlere göre muhafaza edilmesi çabasının dini nedenlerden çok kişisel olarak, ayrıca Başakşehirli'lileri yeni İslami muhafazakâr toplumun temsili yüzü olarak düşünürsek, siyasi nedenlere dayandığı söylenebilir.

Çalışma içerisinde özellikle Başakşehirli erkeklerin yaşam alanlarını muhafaza etme gayretlerinin daha çok erkeklikleri etrafında ortaya çıktığı vurgulanmıştı. Dolayısıyla İslami değerler bahane edilerek semtlerinde alkollü mekânlara, yakınlaşan sevgililere ya da çocuklarının görmesini istemedikleri her türlü “ahlaka uygun olmayan” davranışa karşı bir tutum söz konusudur. Ancak bu kişilerden birçoğu Başakşehir mekânının dinen ve ahlaken “temiz” kalmasını isterken, kendilerinin ise İstanbul’un daha modern semtlerinde zaman zaman “şeytana uyduklarını” itiraf etmişlerdir. Onlar zaten yapmak istedikleri her şeyi yapmakta özgürler, ancak çocuklarının ve eşlerinin “temiz” kalması için yaşam alanının da “temiz” kalması gerekiyordu. Görüldüğü gibi ortada çelişkili bir durum söz konusudur. Yoksulları hiçe sayarak yaşamak, aşırı tüketim ve lüks merakı ile hareket etmek ya da komşusu aç yatarken tok yatmak gibi, İslam’ın dini değerlerine uygun görülmeyen pratikler yerleşimde rahatlıkla gerçekleştirilirken, muhafazakâr yaşam formuna ait kurallar sıklıkla esnetilirken, mekânın biçimsel kurgusu ve görünür alanı ise olabildiğince denetlenmektedir. Söylemsel olarak Başakşehir, aile ve yaşam alanı kurgusu olabildiğince muhafazakâr ve İslami değerlerle anlatisallaşan bir çerçevede tutulmaya çalışılmaktadır.

Ancak ne mekân tasarımında, ne de gündelik hayat düzeyinde “modernliğin” bazı niteliklerinin kabulü ile birlikte eski muhafazakâr tarzın sürdürülmesi mümkün olabilir. Başakşehirli'liler hem İslam ile modernleşmeyi bir araya getirmeye çalışırken, hem de neo-kapitalist Türkiye’nin yeni zenginleri olarak tüketim olanaklarının ortaya çıkardığı moda, lüks ve konforun keyfini sürmeyi arzu ederken, bir yandan da çelişkili bir şekilde ister İslami ister kültürel ve hatta yerele özgü olsun bir takım gelenek ve değer söylemlerini hala ellerinde tutmak istiyorlar. İslam, modernleşme ve kapitalizm

arasındaki karmaşık ilişki ve dinamiklerin sahadaki bu görünümüleri, Daryush Shayegan'ın ifade ettiği gibi, çelişkilerle iç içe yaşayan yaralı bir bilinç hali ortaya çıkarıyor. Böylece Başakşehir ve benzeri yaşam alanlarında modernlik ile gelenekselliğin, global olan ile yerel olanın iç içe geçtiği yamalı ve çelişkili görünümlemler ile karşılaşılıyor.

Tez boyunca hem Başakşehir mekânı üzerinde hem de gündelik hayat düzeyinde yürütülen çalışma içerisinde tespit edilen üç farklı gruptan ve yaşam tarzından bahsedilebilir. 1997-2002 yılları arasındaki ilk dönemde Başakşehirliilerin daha geleneksel bir muhafazakâr kimliğe sahip oldukları söz konusu edilmişti. Sonrasında geçen süreç içerisinde ise aşamalı bir biçimde semtte farklılıklar ortaya çıkmaya başladığı aktarıldı. Nihai durumda ise Başakşehir halkı içerisinde geleneksel muhafazakârlardan modern İslamcılara doğru açılan temel bir demografik yelpazeden bahsedilebilir. Tabii ki bu iki kimlik tarzı birbirinden katı bir şekilde ayrı düşünülmemeli, öyle sunulmamalıdır. Çünkü Başakşehir içerisinde Müslümanlığın da sekülerliğin de farklı görünümüleri ile karşılaşmaktadır. Ancak gözleme akseden görünüm bu iki kimliğin oluşturduğu yelpaze içerisindeki salınımdadır. Paragrafın başında bahsedilen üç yaşam tarzının ikisini geleneksel muhafazakârlık ve modern İslamcılık oluştururken, üçüncü grup ise Başakşehir nüfusunun en büyük yoğunluğunu kapsayan ve geleneksel muhafazakârlarla İslami modernler arasında bir yerlerde bulunanlardır. Bu üçüncü grup pragmatik bir kıvraklıkla güncel olana uyumlanmakta, bir taraftan da yine pragmatik bir şekilde İslami ya da diğer çeşitli geleneksel olarak adlandırılacak davranışların bir kısmını sürdürmektedir. Bunun sonucunda ise geleneksellik ile modernliğin çelişkiler içeren melezliklerinin göstergeleri olarak ifade edilebilecek bir topluluk ortaya çıkmaktadır.

Üç tarzın farklılığı alışveriş mekânlarında dahi görülebilir. Örneğin Başakşehir'in ilk zamanlarında inşa edilen çarşıların geleneksel esnaf çarşısı olması ve içerilerinde kurumsal firmaların olmaması geleneksel alışveriş tarzını göstermektedir. 2014 yılında açıldığı zamandan itibaren *Mall of İstanbul* Türkiye'nin en büyük ve modern alışveriş merkezlerinden birisi olarak tüketim çılgınlığını sembolize eder. Başakşehir'in *regional mall*'u olan *Olimpa* ise ikisinin arasında bir yerdedir. *Olimpa* da bir alışveriş merkezidir ancak diğerinden farklı olarak içerisinde daha çok yerel markalar ve çeşitli butikler yer almaktadır. Tamamen bölge halkının temel ihtiyaçlarına yönelik kurgulanmıştır. Orada

ne çarşılarda olduğu gibi geleneksel tarzda esnaflık söz konusudur, ne de *Mall of İstanbul*'da olduğu gibi dünya çapında bilinen birçok farklı markaya ev sahipliği yapmaktadır.

Başakşehir'deki gündelik hayatın ise çok daha karmaşık olduğu görülmektedir. Her ne kadar farklı örnekler ile bahsedilen yukarıda belirtilen üç tarzın gündelik hayat üzerindeki etkisi yadsınamazsa da, çalışma içerisinde gündelik hayatın çok daha heterojen olduğu tespit edilmiştir. Birkaç yıl öncesine kadar Başakşehirli dendiğinde akla geleneksel muhafazakârlık ile modern İslamcılığın arasındaki yelpazenin temsilini sağlayan insanlar gelmekteydi. Ancak özellikle son dönemlerde hızlı bir şekilde kozmopolitleşen bir yaşam alanı söz konusudur. Bunun en büyük sebebi modernlik ile gelenekselliğin çatışmasında modernliğin tüm ağırlığıyla kendisini göstermesidir. Varlık düzeyi yüksek olan bir nüfus söz konusu olduğunda ve içinde buldukları mekân güdüleyici tüketim hazlarıyla dolup taşıdığına, israftan kaçınmayı ve mütevazı yaşamayı öğütleyen dini içerikler yok sayılmaktadır. Başakşehirli Müslümanların tüketmeye karşı oluşan zaafı, bu dünyanın hazlarını “öteki tarafa” tercih etmeye kadar itmektedir. Böylece, post-modernizmin anlık tüketim ve haz getirileri, geleneksel dinin sonsuz cennet vaadinin önüne geçebilmektedir.

Başakşehirliilerin bu dönüşümü Başakşehir'in de dönüşümüne neden olmaktadır. Artık Başakşehir İslamcı bir mekân olarak değil, lüks bir site olarak görülmektedir. Böylece son yıllarda Başakşehir'in sokaklarında gezildiğinde sadece Müslümanlığın farklı varyasyonlarının değil, tüm tarzların farklı görünüşleri ile karşılaşmaktadır. Aynı epizot içerisinde çarşafı, Arap coğrafyası ile bağdaştırılan peçeli burkalı kadınlarla onların antitezi sayılan mini etekli ya da mini şortlu kadınlar bir arada görülebilmektedir. Ya da uzun saçlı metalci gençlerden bol pantolonlu rap dinleyicilerine, kanduralılardan takım elbiseli yetişkin erkeklere kadar akla gelebilecek her tarzı görebilmek mümkündür.

Hayat bir kez daha doğrulamıştır ki, Başakşehir örneğinde her ne kadar biçimsel olarak gündelik hayatın zapt-u rapt altına alınma çabasını görsek de, gündelik hayat asla ilk bakışta görülenden ibaret olmamaktadır. Dolayısıyla, tez boyunca anlatıldığı üzere, İslami muhafazakâr yeni zenginlerin adresi olarak simgeleşen Başakşehir'de esasında ilk bakışta “görünen” bu homojen çerçeve bütünüyle doğru değildir. Biraz detayına

inildiğinde, mikro yaşam alanlarına bakıldığında gündelik hayatın hayli heterojen görünüm arz ettiğini izlemek mümkündür. Aslında inançsız ya da lezbiyen olan ancak aile ve çevre baskısı nedeniyle taktiksel bir şekilde kapalılığını sürdüren kadınlar ya da eşlerinden ve çocuklarından gizli bir şekilde alkol veya uyuşturucu kullanan, eşlerini başka kadınlar ile aldatıp, hem dini hem de etik olarak büyük bir aldatmaca içerisine giren muhafazakâr erkekler, Başakşehir’de ilk bakışta gözlemlenebilmesi mümkün örnekler değildir. Onlar, özel alanın kendilerine sağladığı korunaklı alanlarda varlık sürdürmeye çalışmakla birlikte Başakşehir’in asli unsurlarındandır.

Başakşehir’deki yaşantının dönüşmesindeki bir diğer etken ise yeni kuşaktır. Aileleri gibi güncel politika ile yakından ilgili olmayan z kuşağı gençleri, internet ve sosyal medya kullanımı içerisinde büyüdükleri için aileleri ile kıyaslandığında farklı yaşamlarla ve kimlikler alanıyla çok daha sık karşılaşmaktadırlar. Dindar olsalar dahi, kendilerine bir etkisi olmadıkça farklı yaşam tarzlarına ve yönelimlere karşı ailelerine kıyasla daha önyargısız davranmaktadırlar. Bu onları, tam olarak özgürlükçü diyemesek de, farklı olana karşı daha bilgili, tahammüllü, anlayışlı ve kavrayışlı kılmaktadır. Ancak bu bakış yeni bir gençlik profili diyebileceğimiz bir bütünlük arz etmemektedir; daha ziyade dağınık, bireysel tutumlardan söz edebiliriz. Gençler daha çok post-modernizmin ve internet çağının bir bileşimi olarak bireyci ve konforlu bir yaşamın peşindedirler. Belirtilen özellikleri nedeniyle z kuşağı olarak adlandırılan yeni nesil de Başakşehir’in modernleşmesinde rol oynamaktadır.

Böylelikle Başakşehir’in zaman içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümlerin özeti şu şekilde yapılabilir:

Birincisi değişim Başakşehir’in ritmindedir: 2000’lerin başında yeni bir yerleşimken Başakşehir sessizliği ve sakinliğiyle bilinmekteydi. Bunun nedeni hem Başakşehir’de oturan insanların daha muhafazakâr olmaları ve gelir düzeylerinin daha düşük olması, hem de bunlara bağlı olarak Başakşehir’in kamusal alanı içerisinde harekete neden olacak faaliyetlerin oluşturulamamasıydı. Ancak zaman içerisinde Başakşehir’e yatırımlar arttıkça ve Başakşehir’in demografisi daha varlıklı kesimlere doğru dönüştükçe tüketim olanaklarıyla beraber hayatın ritminde de değişiklikler ortaya çıkmıştır. Artık daha fazla ve lüks konut, daha fazla ve lüks alışveriş yeri, daha fazla araba, daha fazla gündelik hayat performansı ve aynı zamanda sayıca daha fazla olan bir nüfusun varlığı

söz konusudur. Bu kadar nicel ve nitel artışın ortaya çıkardığı yığılma ise, ilk bakışta homojen gibi görünse de, kaçınılmak olarak gündelik yaşamın heterojenleşmesini getirecektir elbette, ki öyle de olmuştur. Tüm bunlar bir araya geldiğinde, gündelik hayatın ritmi oldukça hızlanmış. 2000’li yılların başında akşam saat 10’dan sonra sokağa çıkmaya korkulan bir yaşam alanından, 7/24 hareketin durmaksızın sürdüğü bir yaşam alanına doğru dönüşüm gerçekleşmiştir.

İkinci değişim tüketim tarzında gerçekleşmiştir: Başakşehirli profiline orta ve üst sınıfa doğru değişmesiyle birlikte Başakşehir’in iç mekânları tüketime göre şekillenmiştir. Böylelikle yeni moda anlayışları, eğlence tarzları ve boş zaman etkinlikleri doğmuştur. Kadınlar arasında hala kapalılık yaygın olsa da, kapanma biçimleri moda göre değişmiş, erkeklerde de benzer bir şekilde daha şık ve lüks giyim tarzları ortaya çıkmıştır. Eğlence tarzları da büyük oranda tüketime dayalı olarak lüks kafelerde ve restoranlarda zaman geçirmeye ya da yeni metalar satın almaya indirgenmiştir. Boş zaman kullanımı da benzer bir şekilde değişmiştir. Kadınlar aynı biçimsel İslami formun içinde hareket etseler de, trafikte daha fazla görülmekte, inançlı olmanın yanında kentli modern kadın olma amacıyla spor merkezlerini doldurmakta, yeni bir estetik ve moda anlayışı ile hareket etmektedirler. Bunlar yerleşim açısından yeni şeylerdir. Erkekler ise zaten hâlihazırda kullandıkları serbestiyet alanını Başakşehir’in içi ve dışı olarak ayırtmış olmakla birlikte genişletmekte, istediğinde alkol alabilmekte, İslami kuralları yer yer ihlal etme haklarını ellerinde tutmayı sürdürmektedir.

-Üçüncü değişim demografik olarak gerçekleşmiştir: Hala kendisini muhafazakâr olarak tanımlayanların yoğunlukta olduğu bir yer olsa da, Başakşehir’de artık farklı kesimlerden insanlar ile karşılaşmak mümkündür. Semtin muhafazakâr profiline kendi içerisinde daha modern bir çizgiye kaymasıyla ve aynı zamanda İstanbul’un diğer semtleriyle kıyaslandığında Başakşehir’in düzenli ve konforlu bir yaşam vaat etmesi nedeniyle muhafazakâr olmayan kesimlerin de Başakşehir’e daha fazla ilgi göstermesine neden olmuştur. Böylelikle Başakşehir kozmopolitleştikçe farklı yaşam tarzlarına sahip insanların birbirlerine bakışları zaman içerisinde daha az yargılayıcı ve dışlayıcı bir hale gelmiştir. Bu her ne kadar büyük bir değişim gibi görülmeyebilecekse de, on yıl öncesi ile kıyaslandığında kayda değer bir değişimden bahsedilmektedir.

-Dördüncü değişim gençler nedeniyle kendisini göstermektedir: Aileleri ile aynı perspektiften bakmayan ve internet çağı ile beraber daha global bir yaklaşımı benimseyen Başakşehirli gençler mekânın ve gündelik hayatın geleneksel öğelerini kabul etmemekte ya da kısmen kabul etmektedirler. Ebeveynlerinin aksine, onlar için İslamcı ya da laik gibi kavramlar büyük anlamlar ifade etmemektedir. Bazı gençler muhafazakâr ailelerinden kopma pahasına kendi yaşam tarzlarını sürdürmek için çabalamaktadırlar. Böylelikle sonunda ya ailelerine yeni yaşam tarzlarını kabul ettirmekte ya da onları terk etmektedirler. Ailelerin yeni neslin yaşam tarzını kabul etmek durumunda kalması ile birlikte Başakşehir'deki heterojenlik ve farklılaşma daha görünür bir hal almaktadır.

Sonuç olarak tüm bu değişimlerin gösterdiği üzere Başakşehir geleneksellik çatısı altında değerlendirilebilecek İslami ve muhafazakâr bir yapıdan, zaman içerisinde önemli bir ölçekte neo-liberal ekonomi tasavvurunun etkisiyle beraber daha kozmopolit bir yaşam alanı halini almıştır. Bu durumun semt içerisinde yarattığı olumlu ve olumsuz sonuçlar çalışma içerisinde kapsamlı bir şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Böylelikle günümüzde Başakşehir'in mekânsal pratiğinin ilk inşa edildiği dönemde tasarlanandan çok daha farklı bir çerçeve içerisinde karşımıza çıktığı söylenebilir. Hala soyut (dini toplantılar, konferanslar, mekân isimleri, yerleşim içerisinde hissettirilmeye çalışılan manevi aura vb.) ve somut (yeme-içme yerlerinin tasarımları, giyim tarzları, afişler vb.) mekân temsilleri aracılığıyla Başakşehir'in ve Başakşehirliilerin İslam'a uygunluğu ve geleneği sürdürme çabaları gözle görülür bir biçimde karşımıza çıksa da toplumun büyük bir bölümü için bunun bir illüzyon niteliğinde kaldığı iddia edilebilir. Görünen/algılanan mekân biçimsel açıdan hala tasarlanan haliyle uyumlu görünmeye ve İslami yaşam değerlerini öne çıkarmaya çalışsa da, yerleşimde mahrem alanlardaki deneyimler gittikçe kalabalıklaştı; "normal"ın dışında deneyimler aynı mekânsallığın içine sığıştı, dolayısıyla algılanan mekân da kendisine biçilen rolün dışına taşı: Dolayısıyla bu deneyimler devamında heterotopik esnemeleri getirdi.

Yaşanan mekân, yani temsil mekânları geçmişte Başakşehir'de tasarlanan yaşam biçimleriyle ve gündelik pratiklerle çelişti. Örneğin çekirdek aile kurgusunun dışına çıkan informel evlilikler ya da İslamiyet'e ve dinin kurallarına sıkı sıkıya bağlı gençler yerine kimi zaman uyuşturucu kullanan, kimi zamansa dindar olmalarına rağmen dinin

lanetlediği eşcinselliğe karşı önyargısız bir bakış açısıyla, ötekileştirmeden yaşamlarını sürdüren gençler ortaya çıktı. Sünni inancında katı bir şekilde dile getirilen kadınların vücut hatları görünmeyecek şekilde ve koyu tonlarda kapanmaları kaidesi modernliğin nüfuzuyla beraber moda uygun hale geldi. Bu mikro örnekler dışında ise, daha makro bir şekilde bakılırsa AKP'nin ve siyasal İslam'ın kalesi olarak nitelendirilen Başakşehir giderek kozmopolit ve renkli bir hal almaya başladı.

Görüldüğü gibi mekânsal pratik – temsil mekânları – mekân temsilleri diyalektiği 20 yıl içerisinde Başakşehir mekânının oldukça kapsamlı bir dönüşümünü gözler önüne serdi. Mekânın üzerinde sergilenen gündelik hayatın ritimleri de mekânın bu dönüşümüne eşlik etti. Böylelikle geleneksel ve yerel olanın modern ve global olan karşısında yenik düştüğü söylenemeyecekse de, Başakşehir'de modernliğin ve globalliğin daha baskın olduğu bir sürecin gözlemlendiği söylenebilir.

Bu bağlamda, her ne kadar keskin çizgilerle belirlenemeyecek olsa da, görüldüğü üzere muhafazakârlık ile neo-liberalizmin terazisinde muhafazakârlığın ağırlığı yaşanan dönüşümler nedeniyle giderek azalmaktadır. İlk ortaya çıktığı haliyle yoksul vatandaşları ev sahibi yapma amacıyla yaratıldığı söylenen bir sosyal konut projesi olmasına rağmen, günümüzde orta sınıfların dahi geçinmekte zorluk çekebildiği oldukça lüks bir yaşam alanı söz konusudur. Bu çalışmada Başakşehir'in başlangıcından 2020 yılına kadarki süreci analiz edilmeye çalışıldı. Ancak sahanın potansiyeli göz önüne alındığında, Başakşehir'e dair sosyal bilimler literatürüne katkı yapacak mikro ölçeklerde birçok farklı çalışma yapılabilir.

Tezin analiz kısmında da belirtildiği üzere, Başakşehir'deki kadınların gündelik hayatlarına dair veriler kısıtlı kalmıştır. En başta bir araştırmacı olarak cinsiyetim nedeniyle, sonrasında ise bölge halkının modern muhafazakâr yapısının yarattığı bariyerler nedeniyle sahanın bu kısmı gerekli aydınlığa ulaştırılamamıştır. Fakat tüm kısıtlara rağmen, bu araştırma hem genç kadınların gündelik yaşam faaliyetleri, hem de semtin ve çevrenin yol açtığı zorluklara dair oldukça önemli bilgilere ulaşılmıştır. Ancak bu konuda yapılacak daha kapsamlı bir araştırma, İslam ve kadın ilişkisinin Başakşehir üzerinden güncel bir bilgisini ortaya koyacaktır.

Bir diğer araştırma Başakşehir'deki uyuşturucu madde ve alkol kullanımı üzerine yapılabilir. Sahanın verdiği bilgiler ışığında Başakşehir'de keyif verici madde tüketimi

tahmin edilenden bir hayli fazladır. Muhafazakârların yoğunlukta olduğu bir bölge olması nedeniyle, dinen uygun olmayan bir davranış olan uyuşturucu ve alkol kullanımının ardında yatan sebeplere ve dinamiklere ilişkin bir araştırma literatüre önemli katkılar yapabilir. Son olarak çalışma içerisinde çok kez ifade edildiği gibi Başakşehir oldukça hızlı gelişen, değişen ve dönüşen bir yaşam alanıdır. Değişimin bu hızı Başakşehir'in sürekli olarak güncel veriler sunabilecek bir saha olduğunu göstermektedir. Bu nedenle sosyal bilimcilerin farklı zamanlarda Başakşehir'de yapabilecekleri çalışmaların hem gündelik hayat ve mikro sorular bağlamında hem de sosyolojik, ekonomik ve siyasi makro bağlamında özgün bilgiler sağlayabileceğine inanmaktayım.

KAYNAKÇA

- Adams, T., Jones, S. ve Ellis, C. (2015). *Understanding qualitative research*. Oxford: Oxford University Press.
- Akçaoğlu, A. (2018). *Zarif ve dinen makbul: Muhafazakâr üst-orta sınıfın habitusu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alver, K. (2012). Mahalle. *Kent sosyolojisi*. (Ed.). K. Alver. (221-239). Ankara: Hece Yayınları.
- Arslan, A. (2017). *Modern dünyada müslümanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- “Başakşehir 1. etap tapularına kavuştu”, Başakşehirrehberi.com, Kasım 9, 2014. <http://www.basaksehirrehberi.com/icerik/21109-basaksehir-1-etap-tapularina-kavustu>
- “Başakşehir nüfusu belli oldu: 397 bin”, Başakşehir.bel.tr, Şubat 5, 2018. <https://www.basaksehir.bel.tr/basaksehir-nufusu-belli-oldu-397-bin>
- Batuman, B. (2019). *Milletin mimarisi: yeni islamcı ulus inşasının kent ve mekân siyaseti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- BBC News Türkçe. “Başakşehir: beyaz muhafazakârlar ve siyaset”. Youtube. 21 Haziran 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=0K6BSU1lqS0&t=74s>
- Bennett, A. (2013). *Kültür ve gündelik hayat*. Ankara: Phoenix.
- Bora, T. (2006). Fatih’in İstanbul’u: Siyasal İslam’ın “Alternatif Küresel Şehir” Hayalleri. *İstanbul: Küresel ile yerel arasında*. (Der.). Ç. Keyder. (60-77). İstanbul: Metis Yayınları.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam tarzları*. Ankara: Dost Yayınları.
- Creswell, J. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çavdar, A. (2010). Müslüman gettoda çakma modernite. *Express Dergi 115*, (44-48).

- Çavdar, A. (2015). Orta sınıfın evi. *İstanbul: Müstesna şehrin istisna hali*. (149-164). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çavdar, A. (2017). Görünür fanteziler: büyüklük kimde kalsın?. *İnşaat ya resulullah*. (Der.). T. Bora. (113-131). İstanbul: Birikim.
- De Certeau, M. (2008). *Gündelik hayatın keşfi i*. Ankara: Dost Yayınları.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Modernliğin sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goffman, E. (2017). *Kamusal alanda ilişkiler*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. ve Taşgın, S. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürgün, S. (2014). *A visual ethnographic approach to islamic lifestyles: the case of başakşehir*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güzey, Ö. (2012). *Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamaları: neo-liberal kent politikaları, yeni kentsel aktörler ve gecekondu alanları*. *İdealkent* (7), 2012, 64-83. ISSN: 1307-9905.
- “İşte sözüümüz”, *Milliyet*, Kasım 15, 1995, s. 15.
- Kern, S. (2013). *Zaman ve uzam kültürü (1880-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıç, S. (2009). Uzam mı, uzay mı? peki mekân ne?. *Cogito*, 59. (48-60). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi ii: gündelik hayat sosyolojisinin temelleri*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2017). *Gündelik hayatın eleştirisi i*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Lefebvre, H. (2017). *Gündelik hayatın eleştirisi iii: moderniteden modernizme (gündelik hayatın meta-felsefesi)*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017). *Ritimanaliz: mekân, zaman ve gündelik hayat*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mollaer, F. (2017). *Muhafazakârlığın iki yüzü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Navaro-Yaşın, Y. (2017). Kimlik piyasası: metalar, islamcılık, laiklik. A. Saktanber & D. Kanıt. (Haz.). *Kültür fragmanları: türkiye’de gündelik hayat*. (229-258) İstanbul: Metis Yayınları.
- O’Meara, S. (2014). *Mekân ve müslüman şehir hayatı: fes labirentinin sınırlarında*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Özet, İ. (2019). *Fatih – başakşehir: muhafazakâr mahallede iktidar ve dönüşen habitus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Papila, A. (2011). *Osmanlı’da kamusal alan: osmanlı külliyesi*. Beykent üniversitesi sosyal bilimler dergisi (5), 2011, 64-82.
- Shayegan, D. (2018). *Yaralı bilinç: geleneksel toplumlarda kültürel şizofreni*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Shields, R. (1999). *Lefebvre, love & struggle*. London: Routledge.
- Stravrides, S. (2018). *Kentsel heterotopya: özgürleşme mekânı olarak esikler kentine doğru*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Soja, E. (2017). *Postmodern coğrafyalar: eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- “Tarihin akışını değiştiren kadınlar”, Başakhaber.com, Mart 19, 2014. <https://basakhaber.com/2014/03/19/tarihin-akisini-degistiren-kadinlar/>
- Tokgöze, N. (2018). *Yeni Osmanlıcılık: hınç, nostalji, narsisizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uşaklıgil, E. (2014). *Bir şehri yok etmek*. İstanbul: Can Yayınları.

GÖRÜŞMECİ PROFİL TABLOSU

GÖRÜŞMECİ ¹⁶ (CİNSİYET)	YAŞ	MESLEK	EĞİTİM DÜZEYİ	BAŞAKŞEHİR'DE İKAMET ETME SÜRESİ
MAHMUT (E)	32	ARABA TAMİRCİSİ	LİSE	18 YIL
HASAN (E)	34	İŞLETMECİ	ÜNİVERSİTE	19 YIL
EKİN (E)	27	SERVİS ELEMANI	ÜNİVERSİTE	16 YIL
İSMAİL (E)	32	ESNAF	LİSE	15 YIL
AHMET (E)	50	İŞ İNSANI	LİSE	17 YIL
FİLİZ (K)	37	EV HANIMI	LİSE	9 YIL
AYŞE (K)	26	SERVİS ELEMANI	LİSE	18 YIL
FATİH (E)	22	ÖĞRENCİ	ÜNİVERSİTE	10 YIL
MÜCAHİT (E)	45	ESNAF	LİSE	14 YIL
NİSA (K)	33	EV HANIMI	ÜNİVERSİTE	10 YIL
NİHAT (E)	55	İŞ İNSANI	ÜNİVERSİTE	10 YIL
EBRU (K)	39	BANKACI	ÜNİVERSİTE	8 YIL
HULUSİ (E)	41	MÜHENDİS	ÜNİVERSİTE	11 YIL
AYŞE (K)	65	ÖĞRETMEN	ÜNİVERSİTE	7 YIL

¹⁶ Görüşmecilerin tamamının isimleri gizliliğin sağlanabilmesi amacıyla tarafımdan değiştirilerek, takma isimler kullanılmıştır.

		(EMEKLİ)		
EKREM (E)	33	İŞLETMECİ	LİSE	5 YIL
HAMZA (E)	43	MÜHENDİS	ÜNİVERSİTE	9 YIL
ZEHRA (K)	46	EV HANIMI	LİSE	11 YIL
DENİZ (K)	51	EV HANIMI	LİSE	10 YIL
SİNEM (K)	21	ÖĞRENCİ	ÜNİVERSİTE	5 YIL
ŞEYMA (K)	27	ÖĞRENCİ	ÜNİVERSİTE	13 YIL
KADİR (E)	25	SERVİS ELEMANI	LİSE	BİLİNMIYOR